STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00845

FUN NYU-YORK BIZ REHOVOT UN TSURIK

Yehoash

Permanent preservation of this book was made possible by
Dr. Murry Morgenstern
in memory of
Benjamin & Becky Morgenstern

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פון ניו-יאָרק ביז רחובות און צוריק

פון יהואש

צווייטער טהייל

ארויסגעגעבן פון
היברו פאַבלישינג קאָמפּאַני
1917

Copyright 1917 by S. Bloomgarden.
(All rights reserved)

אינהאלט

XXV	משנת מקום	5
XXVI	רחובות	14
XXVII	גלגולים	22
XXVIII	לאַדסלייט	33
XXIX	ד'הור על תעיל האמר	44
XXX	חיות	50
XXXI	עוברים ושבים	64
XXXII	דאָס לאַנד פון די שאַלאָמס	71
XXXIII	אָרימע קרובים	79
XXXIV	אַ צווייטער בעזוך	87
XXXV	זון-פעדים	96
XXXVI	די חגיגה	107
XXXVII	אבו-שושא	117
XXXVIII	אומגעדולד	127
XXXIX	צווישען בוימער	133
XL	דיענסטמיידלאַך	140
XLI	על-קודם עש-שעריף	147
XLII	צוריק	159
XLIII	יודענשטאַאט	166
XLIV	התאחדות המושבות	174
XLV	אין אַ ביאַרע	181
XLVI	פון דאַגען און זון דאָרטען	187
XLVII	טרויבענצייט	196

מיין פריינד און חבר

מיין ווייב — פלארא׳ן.

מתחלת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב״ה אלא במטע תחלה, הה״ד ויטע ה׳ אלהים גן בעדן, אף אתם כשתכנסו לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחלה, הה״ד כי תבאו אל הארץ ו נ ט ע ת ם.

(ויקרא רבה פרשה כ״ה)

(אין אנהויב פון דער וועלט־בעשאפונג האט זיך גאט צוערשט פערנומען מיט פלאנצונג, ווי עס שטעהט געשריבען „און גאט האט געפלאנצט א גארטען אין עדן", אזוי איהר אויך אז איהר וועט קומען אין לאנד זאלט איהר זיך צוערשט אפגעבען מיט פלאנצונג, ווי עס שטעהט געשריבען „אז איהר וועט קומען אין לאנד זאלט איהר פ ל א נ צ ע ן").

XXV.
משנה מקום

אונזער פריינד גראזאווסקי האט שטארק געוואלט מיר זאלען פערבלייבען וואוינען אין תל אביב. ער איז גע־ ווען זיכער, אז אויב מיר וועלען זיך שוין אפילו בעזעצען אין א קאלאניע, וועלען מיר אויך דארט לאנג ניט אויס־ האלטען. אונז וועט פעהלען די „שטאדט” און מיר וועלען זיך אומקעהרען צו דעם ר א ש י נ ע ן תל־אביב. אבער די ערגסטע נביאות האט ניט מעהר געקענט אפ־ שרעקען אונזער בעשלוס צו פערלאזען דאס שטערטעל. מיר האבען געבענקט נאך א שטילען, רוהיגען ווינקעל.

די טהירען און די פענסטער פון אונזער פאנסיאן זיי־ נען געווען כמעט שטענדיג אפען. פריה בעגינען פלעגט זיי דער בארוועסער שלמה אויפמאכען, און ערשט שפעט ביי נאכט פלעגט ער זיי צושליסען. די גאס מיט'ן הויז זיינען געווען כמעט איינס. און די מענשען, האט זיך מיר אנגעהויבען אויסצודאכטען, זיינען אויך אזוי: טהיר און טויער אפען, אזוי ווי א רשות הרבים, קיין אינטימע ווינקלען, קיין טיעף געמיט־לעבען, קיין שטימונגען. גע־

רעדט האָט מען, על־פּי רוב, וועגען כלל־זאַכען, וועגען גימנאַזיע, בית ספר לבנות, אנגלאָ־פּאַלעסטינא באַנק, אגודת נטעים, „ישוב" און ווידער „ישוב".

די גאַנצע בעפעלקערונג האָט געלעבט מעהר אויף דער גאַס און אויף די וועראַנדאַס, ווי אין די הייזער. אין מיין צימער האָב איך געקענט הערען דעם טומעל און די הילכיגע געשפּרעכען פון דער גאַס. און קיין אָרט וואו צו קומען צו זיך איז ניט געווען.

די גאַסען פון דעם שטעדטעל זיינען קורצע און וועניג אין צאָהל. איז מען אַרויס אויף אַ שפּאַציער, האָט מען זיך נאָכאַנאַנד אָנגעשטויסען אויף דיזעלביגע מענשען.

איך האָב איין מאָל אומיסנע איבערגעצעהלט. אין איינע דרייסיג מינוטען האָב איך זיך בעגעגענט און גע־„שאָלאָם'ט" מיט אַ בעקאַנטען לעהרער צוועלף מאָל. ביי יעדער ווינקעל גאַס איז ער מיר אַנטקעגענגעקומען. דאָס לעצטע מאָל וואָס מיר האָבען זיך צוזאַמענגעטראָפען, האָבען מיר זיך ביידע פערשעמט...

גראָזען און בלומען זיינען געווען וועניג. די יונגע בוימלעך וואָס זיינען געשטאַנען פּאַזע גאַס אַרומגעצאַמט מיט ברעטלעך, זיינען געווען מעהר אַ ר י י נ ג ע־ ש ט ע ק ט ווי אַ ר י י נ ג ע וו א ק ס ע ן אין דער ערד... אַלצדינג איז געווען ניי, געבויט אויף ז א מ ד, קיין סימן פון איינגעוואָרצעלטקייט איז אין ערגעץ ניט געווען צו זעהן...

געווען צייטען ווען תל־אביב האָט זיך מיר אויסגע־

דאכט ווי א גרויסער שעהנער וואקזאל, און די ליכטיגקייט, די נאקעטע, שרייאינע ליכטינקייט האט מיר געשטערט און מיך גערייצט...

דערווייל זיינען אין די ארומיגע באיארעס די דונקעל־גרינע צווייגען בעשפּרינקעלט געווארען מיט ווייס. אין שכנות מיט די לעצטע גילדערנע מאראנצען, האבען זיך צעשפּרייט די נייע בליהעכצען און דער ריח פון די בליהעכצען איז געווארען וואס א טאג אלץ זיסער און אלץ שטארקער. פון די באיארעס האט א ווארעם ווינדטעל פער־טראגען דעם שמעקעדיגען ריח אין תל־אביב און פון תל־אביב ארויס צום ים־הגדול...

שפּעטער — זאגט מען — ווען אלע קווייטען צו־בליהען זיך, קענען די מאטראזען פון שיפען וואס געפינען זיך מיילען און מיילען פון ברעג, שמעקען די זיסקייט פון דעם ריח...

איז מיר דער דופט פון די אראנזש־בליהונגען אין בלוט אריין...

איך האב געוואלט האבען א סך, א סך אראנזשען־דופט צוזאמען מיט א סך רוה און א סך גרינקייט...

נאך פריהער האבען מיר זיך בעקענט מיט משה סמי־ליאנסקי, איינער פון די פּיאנערען־קאלאניסטען פון רחובות, וואס איז אין דער העבראישער ווי אויך אין דער אידישער ליטעראטור, בעוואוסט מיט זיינע סקיצען פון׳ם נייעם ישוב, און מעהר נאך מיט זיינע מעשה׳לער פון דעם

אראבישען לעבען, אונטער דעם נאמען „חאוואדזשא מר סאה". „חאוואדזשא" מיינט „האר" אדער „בעל הבית", און „מוסאה" דאס איז „משה" אין אראביש. רופען איהם זיינע אראבישע ארבייטער „חאוואדזשא מוסאה". האט ער עס גענומען פאר זיין פעדער־נאמען. ער איז א מאן אין די פערציגער, פון מיטעלען וואוקס, פעסט געבוים, מיט א רונד אויסגערויטעלט פנים ארומגעראהמט מיט א שווארץ שיטער בערדעל, קליינע טיעף־פער'חלום'טע אויגען, און א סך פערשלאסענער ענערגי.

אין יענער צייט איז ער, אזוי ווי א סך אנדערע פראד־מינענטע קאלאניסטען, געווען פערוויקעלט אין א מארד־פראצעס וואס איז ארויסגעוואקסען פון א צוזאמענשטויס צווישען די אידען פון רחובות און די אראבער פון דעם דארף זארנוקא, אין וועלכען איין איד און איין אראבער זיינען דערשאסען געווארען.

די זארנוק'ער האבען שטענדיג געלעבט בשלום מיט זייערע אידישע שכנים, אחוץ דעם האבען זיי געצווינגען זיך ער חיונה פון רחובות, וואו מע האט זיי גערונגען צו דער ארבייט, און וואו זיי האבען פערקויפט זייערע פראדוקטען. האט זיך אריינגעמישט דער שעיך אבו־חאליב און דאס בייז בלוט איז אריבער און מע האט שלום געמאכט.

דער פראצעס אבער איז שוין געווען אין די הענד פון דער „רעגיערונג", אוןביידע צדדים האבען זיך געצאפעלט ארויסצורייסען זיך פון די נעגעל פון טערקישער „גערעכ־טיגקייט"... די ארעמע זארנוקא איז נאר ארעמער געווארען און דעם רחובות'ער ועד האט עס אפגעקאסט א שלל מיט

געלט, אחוץ וואס עס האט פערקריפעלט אויף א צייט אלע כלל־ארבייטען פון דער קאלאניע.

סמיליאנסקי פלעגט זיך מוזען אויסבעהאלטען פון די חאיאלען און אין יאפא פלעגט ער קומען בגנבה... ער האט אונז בעזוכט מעהרערע מאל אין פאנסיאן און מיר זיינען געווארען זעהר נאהנט בעפריינדעט. זיין עצה איז געווען, מיר זאלען קומען זיך בעזעצען אין רחובות — די שעהנ־סטע און געזינדסטע קאלאניע פון יהודה.

אז רחובות איז די שעהנסטע און צוגלייך די פארטגעשריטענסטע קאלאניע פון דעם גאנצען „ישוב", איז געווען די מיינונג ניט נאר פון „חאוואדזשא מוסאה", וואס האט אפגעגעבען זיינע בעסטע יאהרען אויף איהר אויפבויאונג, נאר פון אלע מיט וועמען מיר האבען גע־רעדט.

פיכמאן איז געווען ענטהוזיאסטיש פאר רחובות. ער אליין האט געפלאנט דארט צו מאכען זיין היים. פאר דעם צוועק האט ער שוין אונטערהאנדעלט וועגען קויפען א שטיק לאנד. זיין כונה איז געווען זיך בויען דארט א הויז און האבען א גארטען נעבען הויז, און לעבען און שאפען אין רוהיגער התבודדות.

מערקווירדיג, אז נאך זיינע אלע חלומות פון אפגע־זונדערטקייט איז ער איין טאג, זיך ניט זעגענענדיג כמעט מיט קיינעם, אוועקגעפאהרען קיין בערלין צו ווערען דער רעדאקטאר פון א נייעם העברעאישען זשורנאל.

איז געבליבען מיר זאלען פאהרען קיין רחובות.

האט פיכמאן געשריבען צו סמילאנסקי'ן אז מיר פאָהרען ארויס מיט דער יאפא־ירושלים באהן קיין רמלה, זאָל ער בכן ארויסשיקען אהין א וואגען אונז אפצונעהמען.

עס איז געוועזן שווער זיך אפצושיידען פון אונזערע נייע פריינד. אבער א האָפנונג איז געווען, אז מיר וועלען פון צייט צו צייט קומען קיין תל־אביב.

אנקומענדיג אין רמלה האבען אונז ארומגערינגעלט א האלב־דוצען קרוע־בלוי'עדיגע, בארוועסע אראבער. איטליכער האט מיט געוואלט געוואלט ארויסרייסען פון אונזערע הענד די טשעמאָדאנעס. דאָס זיינען געווען איר־זעל־טרייבערס וואס האבען זיך אנגעבאָטען אונז צו ברענגען קיין רחובות.

איך וואָרט און זוך וואו איז סמיליאנסקי'ס שליח — מע זעהט ניט און מע הערט ניט. אחוץ וואס איך האָב ניט געוואלט זיך אנטרויען דידאזיגע אייזעל־טרייבער אין די הענד — בין איך קיינמאל אין מיין לעבען ניט געריטען, אויסער אין מיינע גאָר ערשטע יאהרען — אויף א שטעקען. זיך א נ ה ו י ב ע ן לערנען אין רמלה האָב איך קיין חשק ניט געהאַט.

פאלט מיר איין, אפשר איז איינער פון די אייזעל־טרייבער געשיקט פון „חאוואדזשא מוסאה”, וועלכער האט אין די פינף און צוואנציג יאָהר וואס ער לעבט אין ארץ ישראל, פערצעסען אז מע קען ליעב האבען ארץ ישראל און דאָך פיינט האבען אייזלען. מאך איך מיט די הענד און גיב צו פערשטעהן אויף זייער ר ע ד ע ו ו ד י נ ע ן

שמום־לשון, אז איך ווארט אויף א צעטעלע פון „חאוואַ־דזשא מוסאה".

— א צעטעלע ? מיט'ן שעהנסטען כבוד — רופט זיך אָפּ אַן אַלטער ווייס־בערדיגער אַראַבער, דאָס הייסט, איך שטוים זיך אָן אַז דאָס זיינען זיינע ווערטער. און טאַקי תכף געהט ער אַוועק אָן אַ זייט און הויבט אויף פון דער ערד, אַזוי אַז איך זאָל ניט זעהן, אַ שטיקעל צוריסענע פּאַפּיער אויף וועלכען עס זיינען געווען אָנגעשריבען אַ פּאָר ווערטער.

— אָט איז דאָס צעטעלע — און דער מויל איז גרייט צו שווערען ביי דער באָרד פון דעם „נביא", אַז וואָס ער זאָגט איז אמת.

איך ווייס ניט וואָס פון דער געשיכטע וואָלט זיך אויסגעלאָזען, ווען עס בעווייזט זיך ניט מיט אַמאָל מאַח־מוד, דער אַראַבאַדזשי (בעל־עגלה) וואָס סמילאַנסקי האָט געשיקט אונז אָפּצונעהמען.

מיט עכטער אַראַבישער גלייכגילטיגקייט האָט ער די גאַנצע צייט פון דער ווייטען צוגעקוקט ווי מע רייסט אונז פון אַלע זייטען און אָפּגעלעגט זיין אויפטריט ביז צום פינפטען אַקט.

אַן ערך אַ שעה זיינען מיר געפאָהרען דורך אַ שווע־רען זאַמדינען וועג. אויף דער איינלאַדונג פון מאַחמוד'ן זיינען מיר מעהרערע מאָל אַרונטערגעקראָכען פון דעם וואָגען און געדאַנקט אַללאַה פאַר וואָס מיר דאַרפען ניט אונטערשטופּען.

באלד זיינען מיר אריינגעפאהרען צווישען גערטנער, אידישע ארבייטער מיט ברייט־ראנדיגע שטרויענע היט, האבען אויף א מאמענט אויפגעהויבען דעם קאפ, געענט־פערט אויף אונזער „שלום" און ווייטער אנגעגאנגען מיט זייער ארבייט.

מיר זיינען איצט געווען אין דעם תחום פון רחובות, ביז אהער גרייכען די רייטענדע אידישע שומרים ביי דער נאכט.

נאך א פערטעל שעה, און אונזער וואגען האט זיך אפ־געשטעלט נעבען דעם „מלון קליביצקי".

די קאלאניע איינגעראהמט אין בוים־גערטנער, האט זיך שטיל געווארעמט אין דער פריהלינג־זון. אויף די גאַ־סען זיינען כמעט קיין מענשען ניט געווען און אומעטום איז געווען אויסגעשפרייט א געזונדע צופריעדענע רו־הינקייט.

איך האב געפיהלט, אז דא וועל איך געפינען יענעם ווינקעל, וואס איך האב געזוכט, און דא וועל איך קענען בויען מיין נעסט...

האבען דונקעלע ציפרעסען
מיר געזאגט : דו וועסט דא בלייבען,
וועסט דיין יאגד ניט לענגער טרייבען...
אונזער טראנק און אונזער עסען —
ווארצעל־זאפט און זונענשטראהלען —
וועלען מיר מיט דיר צוטיילען...

װעסט ניט פליהען און ניט פאַלען,
רוהען װעסטו און זיך הײלען...

האָט אַ ביען געדרעהט אין ליכט זיך,
און געזונגען מיר אין אויער : —
אָפען איז געװוען דער טויער,
עמיץ האָט אויף דיר געריכט זיך,
װעסטו איהם אַצונד בעגעגנען...
װעט ער פון געהיימע שטראָמען
דײן נשמה פריש בערעגנען,
װעלען שפראָצען נײע זאָמען...

XXVI.
רחובות

דריי טעג כמעט אהן א הפסקה איז געגאנגען א שלאקס־רעגען. דאס איז געווען דער אנהויב פון די מלקוש־רעגענס, מיט וועלכע די ערד פון פאלעסטינא טרינקט זיך אן פאר די זעקס מאנאטען פון טריקענים, אזוי ווי א קאמעל טרינקט זיך אן פאר א נסיעה אין מדבר.

איצט איז ווידער געווארען ווארם און זוניג און איך האב א גאנצען נאכמיטאג געשפאצירט אין און ארום דער „מושבה".

איך בין געקומען ביז צו „רחוב יפו", און בין אריין אין א ברייטער אלעע בעפלאנצט פון ביידע זייטען מיט אייקאליפטען און מימאזען, וואס די אראבער רופען זיי „שאר־דזשאר־איל־יאהוד" (אידישע בוימער). איידער ס'איז געקומען דער נייער אידישער „ישוב", האט מען דידאזיגע צוויי מינים אין די היגע מקומות ניט אנגעזעהן.

נעבען דער אלעע אין דעם שאטען פון א בוים, זיינען געזעסען א הויפען קליינע מיידעלעך און האבען זיך געשפיעלט.

זיי זיינען אלע געווען היע־געבוירענע. פרישע, גע־

זונדע, פון זון פערברענטע פנים׳לעך און שווארצע עכט־אידישע אויגלעך. פון די אויגלעך האט געלאכט די לעך־בענסלוסטינקייט און די אמונה אין זיך פון א געזונדטען יונג־געווארענעם פאלק..

— שלום ילדות! (שאלאם יעלאדאט).

— שלום אדוני!

זיי האבען מיך אנגעקוקט האלב שעמעוודיג, האלב־נייגיעריג. בין איך צוגעגאנגען נעהנטער און האב זיך אריינגעלאזען מיט זיי אין א שמועס.

פערשטעהט זיך אז אלע האבען גערעדט העברעאיש: דאס איז די מוטער־שפראך פון די קינדער אין רחובות. און פון זייערע קינדערשע ליפען קלינגט עס שעהן און, איך וואלט זאגען, מוזיקאליש, און אזוי נאטירליך, אז אלע טעארעטישע טענות אז א שפראך קען מען מיט קונצען ניט אויפלעבען — פערשווינדען פון זיך אליין, ווען מען הערט זיי ריידענדיג.

אין פערלויף פון אונזער געשפרעך האט א מיידעלע פון א יאהר ניין, ארויסגעזאגט מיט זיכערקייט אז אין ארץ ישראל זיינען דא מעהר אידען ווי אין אלע מדינות פון דער וועלט צוזאמען.

א חבר׳טע פון א יאהר צעהן מיט א קאפ שווארצע געדיכטע האאר, פערשארען ווי ביי אן איגנעל, און מיט קלוגע ברייט־געעפענטע אויגען, האט ניט אין גאנצען מסכים געווען.

— מעהר ווי פון אלע מדינות — זאגט זי — יא,

אבער מעהר ווי פון ארץ „רוסיה" נים. דארט זיינען דא אידען מעהר ווי אין גאנץ ארץ ישראל.

— מיט וויפיעל אז ערך מעהר ? — בין איך טשר־קאווע צו וויסען.

דער קינדערשער שטערן טהוט זיך אויף א רגע א קנייטש, די שווארצע ברעמען ציהען זיך צוזאמען. דער מח, קענטיג, ארבייט שטארק.

— צוויי מאל אזוי פיעל ווי אין ארץ ישראל — קומט ענדליך די תשובה.

— און אין אמעריקא ? — לאז איך שוין ניט אפ.

— אין אמעריקא ? — לאבען זיי זיך אלע פאנאנדער און די ווייסע געזונדע צייהנער גלימצערען אין דער זונן — אין אמעריקא איז אודאי און אודאי ניטא אזוי פיעל אידען ווי עס זיינען פאראן אין ארץ ישראל.

האב איך געקלערעט : נאך אלעמען זיינען אפשר די מיידעלעך גערעכט.

וויפיעל אידען וואס לעבען כלומר'שט אין רוסלאנד און אין אמעריקא, האבען זייערע נשמות דא אין פא־לעסטינא..

אזוי שנעל ווי איך בין אפגעגאנגען א פאאר טריט פון זיי, האבען זיי זיך גענומען פאר די הענד און אויסגע־שטעלט אין א ראד. און איינער גאר א קלייניגקע האט לאנגזאם געשפרייזט ארום דעם ראד און געזונגען דאס קינדער־ליערעל :

„אני הולכת אל השדה" (איך געה אין פעלד).

א שמאלער וועג האט מיך ארויפגעבראכט אויף א קליינעם בערגעל. דאס בערגעל איז דער ליעבלינג־פלאץ פון דער שפאצירענדער יונגווארג, און האט שוין בעוויזען געקרוינט צו ווערען מיט׳ן נאמען גבעת האהבה (ליעבעס־בערגעל).

די שעהנע בלימעלעך וואס וואקסען אויף דער „גבעת האהבה", אזוי ווי זייערע קרובים אומעטום, זיינען בטבע זעהר פערשווינגען. צווישען זיך אבער האבען זיי פון אסך הייסע סודות צו דערצעהלען.

איך האב זיך אפגעשטעלט אין מיטען בערגעל. מיינע בליקען האבען געמאכט שנעלע הקפות איבער דער גאנצער לאנדשאפט, ניט וויסענדיג וואוהין פריהער זיך צו קעהרען...

צו מערב־זייט אראפ אין טהאל זיינען געלעגען די טונקעל־גרינע ביארעס און מאנדעל־גערטנער, טרינקענדיג דעם גילדערנעם מבול פון זונענשיין... צווישען די גערטנער און הינטער זיי האבען זיך געשפרייט תבואה־פעלדער און לאנקעס, אין אלערליי מינים גרין. ווייט־ווייט אוועק האט געשימערט א געלער גארטעל — דער זאמדיגער ברעג פון דעם מיטעללענדישען ים.

פון דער אנדער זייט פערטונקט אין אייקאליפטען, צעדערען, ציפרעסען און תות־בוימער (מוילבערבוימער), האט אנגעקוואלען פון זיך די שעהנע קאלאניע, מיט איהרע וויים־געקאלכטע הייזער און איהרע רויטע דעכער. ציכטיג און חנ׳עוודיג האט איטליך הויז צוריקגעשלאגען די וואו־

רעמע שטראַהלען, און הינטער און איבער אַלע הייזער, לעהנענדיג איהר רוקען אָן די בלאָע פערשלייערטע הרי יהודה — האָט זיך אויפגעהויבען די איינפּאַך־געבויטע שוהל מיט די גרויסע האַלב־רונדע פענסטער...

„און עס וועט געשעהן אין דעם סוף פון די טעג: פעסט וועט שטעהן דער באַרג פון גאָט׳ס הויז... און עס וועלען קומען פיעל פעלקער און זיי וועלען זאָגען: קומט לאָמיר אַרויפגעהן צו דעם באַרג פון גאָט, צו דעם הויז פון יעקב׳ס האַר, וועט ער אונז לערנען זיינע וועגען און מיר וועלען געהן אין זיינע שטעגען...”.

ווער האָט די פסוקים אַריינגעשושקעט אין מיין אויער?...

קוקענדיג אויף די מילדע, נעבעל־פערשוואומענע און פער׳חלום׳טע הרי יהודה, האָט זיך געדאַכט, אַז „בערג” איז אַ צו ממשות׳דיגער, אַ צו וואָכעדיגער נאָמען... אפשר „נשמות פון בערג”? אויב בערג שטאַרבען און האָבען אַ יענע וועלט, מוזען זיי אויסזעהן אַזוי ווי די הרי יהודה.

ליעגען זיי, אונטער זייער דינעם נעבעל־טוך אַזוי טאָג, אַזוי נאַכט און חלום׳ען... די זון קומט און פער־געהט, די שטערען פינקלען און פערלעשען זיך און זיי ליעגען איינגעוויקעלט אין זייער בלאָער „קעפּיעה” און חלום׳ען... טראַינערונגען? האָפנונגען?...

האָט זיך מיט אַמאָל אויסגעוויזען, ווי אַרום, ניט גע־זעהן פון אַן אויג און ניט געהערט פון אַן אויער, ווימלען

גאנצע מחנות פון בעפליגעלטע חלומות, וואס פלאטערען ארום פון טויזענדער יאהרען און זוכען א תקון...

און אט וועט מיט אמאל א הילכיגער שופר ארויס־שאלען פון ערגעץ וואו, אפשר טאקע פון אט־יענע געבעל־דיגע בערג, און אלע חלומות וועלען מיט אמאל זיך בע־קליידען מיט פלייש און מיט הויט און וועלען קריגען א געשטאלט, און „דער שרון וועט אנהויבען זינגען".

די זון האט זיך דערווייל אראפגעלאזט אלץ נידריגער און נידעריגער. אין די צווייגען האבען זיך די פויגלען פאר־גאנדערגעסווישטשעט מיט גרויס אימפעט — גלייך ווי זיי וואלטען וועלען זיך זאט אנזינגען איידער די קיהלע נאכט וועט ביי זיי דעם קול אפנעהמען...

אט שוין האט דער אונטערשטער ראנד פון דער גרויר־סער רויטער זון אנגעריהרט דעם זוים פון דער ערד... דאס קבר־בערגעל פון „נעבי גענדי" איז ארויסגעטרעטען אלץ בולטער און בולטער קעגען דעם מערב־הימעל... לאנגזאם איז דער פייערדיגער קויק פערשוואונדען געווארען און... דא האט זיך ערשט אנגעהויבען דער עכטער זונען־אונטער־גאנג פון ארץ ישראל...

א גאנצער האלבער הימעל איז געווען אנגעצונדען און איז געווארען ברענענדיגער פון רגע צו רגע...

הינטער דעם זאמדיגען ים־ברעג איז די זון געלעגען ווי א רואה ואינו נראה און האט אלע מינוט א נייע פארבען־וואונדער בעוויזען...

א קיהל אבענד־ווינטעל האט אנגעהויבען בלאזען פון ים אהער. און דער בין השמשות איז געווען שכור מיט דעם ליידענשאפטליכען, זיסען גערוך פון די בליהענדע מאראנצען... איך בין ארונטער פון דעם בערגעל און האב זיך אומגעקעהרט צוריק אין דער קאלאניע. איך בין ווידער אריין אין דער אלעע פון אייקאליפטען און מימאזען.

א קאראוואן מיט קעמלען איז אנגעקומען אויף דעם וועג וואס פיהרט פון ועד־חנין. די קעמלען האבען ריט־מיש געמאכט מיט די העלזער ארויף און אראפ, און די גלעקלעך אויף זייערע העלזער האבען געקלונגען אין דער אבענד־לופט אזוי ווי דער אפקלאנג פון א ווייטען חלום...

א'ן אלטער ווייס־בערדיגער אראבער מיט דעם גע־זיכט פון א מדבר־נביא און מיט גרויסע שמוציגע פיס איז פארבייגעריטען אויף א קליינעם נידריגען אייזעל... ער איז געריטען לאנגזאם אזוי ווי ער וואלט געהאט טוי־זענד יאהר צייט צו ענדיגען זיין נסיעה...

פון צווישען די כרמים האט זיך אנגעהויבען הערען דער קלאג פון די הונגעריגע שאקאלען... ערשט איינער, צוויי, דערנאך אלע עפטער און מעהרער אויף איין מאל...

איך האב אויפגעהויבען די אויגען צום מזרח און האב דערזעהן א גרויסע וואקס־קאלירטע לבנה. זי האט האסטיג געקלעטערט פון הינטער דער שוהל, אזוי ווי זי וואלט געלאפען פערכאפען דעם ארט פון דער זון, וועלכע האט בשום אופן ניט געוואלט אפטרעטען דעם פלאץ.

צווישען דער זון און דער לבנה איז געגאנגען א גע־וועט. איין האלבער הימעל איז געווען בעגאסען מיט די

רויטע, געלע און גרינליכע פארבען פון דער פערגעהענדער זון און פון דער צווייטער זייט האט די לבנה זיך געפלייסט.
און די קאלאניע איז געלעגען איינגעטוליעט אין איהרע בוימער און האט אין דער טונקעלקייט געטרונקען די בערוישענדע ריחות פון די אראנזשען, און האב געקליבען נחת פון דער קאנקורענץ צווישען זון און לבנה — אלץ כדי ביי איהר נושא חן צו זיין...

XXVII.

גלגולים

אין א ווינקעל פון דעם לעדיגען שטיק פלאץ וואס איז סאמע אקעגען אונזער „מלון״, אויף א בערגעל, שטעהט א קליין הילצערען ביידעל מיט א קליין פענסטערל פון פאַ־רענט.

פון אט־דעם ביידעל און דורך אט־דעם פענסטערל ווערען יעדען אבענד, פאר דעם שיין פון א קליין לעמפעל, אויסגעטיילט די בריעף וואס קומען אן פון יפו.

ס'הייסט אייגענטליך ווערט די פאסט צוערשט גע־בראכט צו דעם „פאסטמייסטער״, דעם אלטען בחור טרי־וואש, וואס נעהמט זיין אהן־שכירות'דיגען אמט זעהר ערנסט. ערשט נאך דעם ווי ער קלייבט זיי פאנאנדער, געהען זיי איבער אין די הענד פון א אידען מיט'ן נאמען מאנאסטירסקי, וואס זיין עובדה איז זיי ברענגען צוטראַ־גען אין דעם הילצערנעם ביידעל און זיי פון דארט אויס־טיילען.

דער דאזיגער מאנאסטירסקי ארבייט א גאנצען טאג אין א פרדס. אז ער קומט צוריק פון דער ארבייט, טהוט ער זיך ערשט א נעהם מיט חשק צו זיין אייגענעם קליי־

נעם גערטעל פון ירקות, וואס ער האפט, מיט דער צייט פון איהם נתעשר צו ווערען. בלייבט איהם נאך אין אבענד א לעדיגע שעה, וואס איז א שאד צו לאזען גלאט געהן אין ניוועץ, איז ער אין דער שעה דער מחלק פון די בריעף.

ארום אכט א זייגער ווערט דאס בערגעל ארום ביידעל הילכיג מיט שטימען פון אידישע טעכטער אנגעטהאן אין ווייסען און אידישע בחורים אין בלוזעס מיט גארטלען.

שטעהט מען און מעןווארט ביז דאס פענסטערל וועט זיך עפענען. דערווייל פלוידערט מען און מע לאכט אויפ'ן קול און מע קוקט זיך איבער אין דער פינסטערנים, און „בעוואוסטזיניגע פועלים" לאדען איין אויף א שפאציער די טעכטער פון די „בועזים" *)

הויבט נאר אין מיטען דערינען אן א שלאנק מיידעל צו זינגען עפעס א העברעאיש ליעד און עס ווערט א כאר און מע פערגעסט אין גאנצען אן די בריעף..

א פאאר טריט פון דעם פאסט־ביידעל שטעהען צוויי הויכע סלופעס. איבער די סלופעס ליעגט פאר קווער א באלקען, און פון דעם באלקען הענגט א גלאק פון וועלכער עס באמבעלט זיך א שטריק.

פינף מאל א טאג קומט אונזערער א „קרוב פון תימן" מיט לאנגע, גערדרעהדעלטע פאות, און בארוועסע שאקא־לאד־פארבינגע פיס, און ציהט דיראזיגע שטריק. הויבט אן

---

*) אזוי רופען די פועל ם אין ארץ ישראל א קאלאניסט וואס ער בייט אליין נים, נאר „בועז'ן", וואס ווערט דערמאנט אין רות.

די גלאָק צו קלינגען, ביז עס הילכט אַזש אַפּ אין די ווייט־סטע פּרדסים.

צום ערשטען מאָל קלינגט די גלאָק סאַמע אין דער פריה, ווען דער טהוי ליעגט נאָך אויף די וויינשטאָקען, און פון אלע זייטען פון דער קאָלאָניע הויבען זיך אָן בעוויזען אַרבייטער מיט משונה־ברייטע שטרויענע היט אויף די קעפּ, און משונה־גרויסע שטרויענע קוישען אויף די הענד.

די גרויס פון די קוישען איז זיך גלאַט פון רחבות וועגען, ווארום אינעווייניג ליעגט, על פּי רוב, ניט מעהר ווי אַ שטיק ברויט פון אַ בין־השמשות׳דיגען קאָליר, ס׳הייסט, ניט שווארץ און ניט ווייס. אין שכנות מיט׳ן ברויט „הויערט" אַ גרויסע וויס־בייכיגע אוגערקע און אַז נאָט גיט, אַ שטיקעל קעז.

צום צווייטען מאָל קלינגט די גלאָק האלב צוועלף. און אַז מע הערט דעם הילכיגען קלאַנג וויס מען, אַז ער־געץ אונטער דעם שאָטען פון מאַראַנצען־ אָדער מאַנדעל־בוימער, זיצען אידישע יונגע לייט בהרחבה און עסען ברויט מיט גרינער אוגערקע, און לאָזען זיך וואוילגעהן אין דער ארץ זבת חלב ודבש...

האלב איינס קלינגט ווידער:

— נענוג געהוליעט, ברידער, לכו לסבלותיכם...

נעהמט מען זיך ווידער צו דעם גראָב־אייזען.

צום פערטען מאָל קלינגט די גלאָק האלב זעקס פאַר־נאַכט. די משונה־ברייטע שטרויענע היט בעוויזען זיך ווידער, און צוגלייך די משונה־גרויסע שטרויענע קערב — דאָס מאָל ליידיג ווי נאָך ביעור חמץ.

דערווייל פאלט צו די נאכט. דער דיליזשאנס איז שוין לאנג אנגעקומען פון יפו און האט אויסגעשאטען די פאסאזשירען, און די בינטלעך, פעקלעך און קעסטלעך מכל המינים, נעבען פאדוא'ס בשמים־קראם. דער אלטער איד מיט דעם ווייסען שפיצינגען בערדעל וואס טיילט פאנאנ־דער די „החרות'ן" אזוי שנעל ווי זיי קומען אן מיט'ן די־ליזשאנס, זיצט שוין און לערנט זיין פרק משניות אין שוהל...

פון קלוב הפועלים טראגען זיך געזאנגען אויף אלער־ליי אקטאוועס. נאך א טאג תאחמירען (גראבען) אידישע בוימגעבטנער, און נאך דער פיינער וועטשערע פון טהעע מיט ברויט כיד המלך — איז מען שטארק אויפגעראמט און מע זינגט צום טויזענדסטען מאל „אל יבנה הגליל".

און מיט אמאל ווידער: קלינג־קלאנג, קלינג־קלאנג...

דאס קלינגט די גלאק א סיגנאל פאר די שומרים צו טהאן זייער שטילע אומגעזעהענע ארבייט, כדי די טויזענד נפשות פון דער קאלאניע זאלען קענען שלאפען רוהיג און זיכער, וויסענדיג, אז עס „דרימעלט נים און שלאפט נים דער אידישער וועכטער"...

אחוץ די פינף מאל יעדען טאג, רופט די גלאק צו־זאמען די איינוואוינער פון דער „מושבה" אין דעם גרוי־סען „בית עם", צו דער יעהרליכער אסיפה ווען דער ועד העיר ווערט אויסגעקליבען, אדער צו אנדערע וויכטיגע פערזאמלונגען.

הערט מען די גלאק קלינגענדיג אין אנדערע צייטען,

ביי טאג אדער ביי נאכט, ווייס מען אז ערגעץ אין א פרדס האט אן אומגליק פאסירט. כאפען די אינגערע דאס גע־וועהר און מע לאזט זיך אהין לויפען און ביי די עלטערע פאלט איין דאס הארץ...

צוליעב דעם גלאק האב איך דעם ערשטען טאג וואס איך בין אנגעקומען אין רחובות געהאט אן אמת'ן שרעק. איך ליעג אזוי האלב אויף און האלב דרעמלענדיג און פיהל דעם זיסען טעם פון „בתוך עמי אנכי יושב", און מיט אמאל — איך בין א פערצאפעלטער געווארען — א קלויס־טער־גלאק...

הייסט עס, אז מיר האבען דא א קלויסטער אויך. טא אם כן וואס איז דא מיט דיר די שמחה?... דערביי האב־בען מיר אנגעהויבען ארויפקומען אויף'ן געדאנקען די קינ־דערשע זכרונות פון דעם גרויסען געלען קאסציאל, מיט די צוויי הויכע טורעמס וואס זיינען געשטאנען ביי אונז אין שטעדטעל, סאמע אקעגען מארק. און אז די גרויסע גלאק וואס איז געהאנגען אין איינעם פון די טורעמס, האט אנ־געהויבען קלינגען, פלעגט אויף אונז קינדער אנפאלען אן אימת מות, נאך מעהר ווי ווען מיר פלעגען זעהן דעם אל־טען גלח אדער הערען ווי דער ארגעל שפיעלט...

שפעטער בין איך דערגאנגען, אז נאך אלעמען איז מיין מורא ניט געווען אין גאנצען אהן אן אורזאך. די גלאק איז טאקע אין דער אמת געווען א קלויסטער גלאק, אן אפ־געניצטע און אויסבראקירטע קלויסטער־גלאק, וואס דער

„ועד המושבה” האט אפגעקויפט און מגייר געווען פאר אידישע צוועקען.

דאס איז צוגלייך אן ערקלערונג, פארוואס דער קלאנג פערהאקט זיך אפטמאל, און פארוואס עס פאסירט אז צו די צוויי קלאנגען וואס זי דארף געבען על פי יושר, איז זי מוסיף נאך א דריטען, האלב־קלונג, האלב־קרעכץ...

יעדענפאלס לעגט זיך ד א ס בעסער אויפ'ן שכל, ווי די ערקלערונג וואס א בעקאנטער קאלאניסט האט מיר געגעבען. ער זאגט, יאקבי, אז דער תימני וואס ציהט די שטריק איז א לא־יוצלח און טויג ניט צו זיין ארבייט.

ס'איז גאר פשוט: די גלאק האט ניט אין גאנצען חוזר בתשובה געווען. איהר בענקט זיך נאכ'ן קלויסטער.

זינט איך האב אויסגעפונען דעם יחוס פון דער גלאק, האב איך אויף איהר געווארפען אן אומחן.

איך האב פיינט גרים, בעזונדערס אזעלכע וואס קלינגען.

ארץ ישראל איז בכלל א וואונדערבאר פלאץ פאר מגייר זיין און כשר'ן רעכט אידישלעך ניט־אידישע זאכען.

אט למשל די נגונים וואס מע זינגט דא — און גע־זונגען ווערט דא ז ע ה ר פיעל — מע קען דא הערען מאטיוועז פון יעדער אומה ולשון. געהט מען צו נעהנטער און הערט מען די ווערטער, געפינט מען אויס אז דאס האט מען געבאפט א רוסישען, דייטשען, ענגלישען, פראנצויזי־שען אדער אמעריקאנישען נגון און איהם איינגעשפאנט אין דעם יאך פון א העברעאישען טעקסט.

מיט א פּאָר טעג צוריק הער איך ווי קליינע קינדער זינגען אונזער אמעריקאנישען „יענקי־דודעל". נאָך א נעהנטערער אויספאָרשונג האָט זיך ארויסגעוויזען אז דאָס האָבען זיי געזונגען מיט דעם נגון פון „יענקי־דודעל", דאָס העברעאישע ליעדעל „הנה ככה והנה ככה".

דערפאַר אין עקרון, דוקא א קאָלאָניע וואו מע איז פרום און אַלט־מאָדיש, האָט מען אַן עכט אידישע אַנ־שטאַלט נע'שמדט פאַר וואַכעדיגע צוועקען.

ווען איך בין דאָרטען געווען ניט לאַנג צוריק, האָט אונז אַן עלטערער קאָלאָניסט געפיהרט ווייזען די אַמאָליגע מקוה וואָס איז איבערגעמאַכט געוואָרען אין א מעלק־בויד.

ארום זיינען געשטאַנען ריין־געוואַשענע צינענע קאַ־נען. יעדען פריה־מאָרגען ווערען זיי אַנגעפילט מיט מילך פריש פון דער קוה און אַפּגעפיהרט ביז דער באַהן־סטאַנ־ציע פון ראַמלע. פון דאָרט ווערען זיי אַפּגעשיקט קיין יפו.

אויסגעזעהן האָט, אַז די קאַנען זיינען שטאַרק צו־פרידען מיט זייער מיסיאָן.

און ניט נאָר די קאַנען האָבען געקליבען נחת וואָס זיי זיינען די טרעגער פון דער „מילך־קולטור". מע האָט גע־קענט זעהן אַז אפילו די אַלטע שטיינערנע מקוה, געבויעט פאַר באַראָן ראָטשילד'ס געלד און דורך דעם באַראָן'ס משרתים, קוועלט אַן פון די ווייסע קאַנען, געקויפט פאַר דאָס געלד פון די קאָלאָניסטען — וואָס האָבען פערבאָפּט איהר פּלאַץ.

אין דעמזועלבינגען עקרון האָב איך, שפּאַצירענדיג דורך דער גאַס דערזעהן אַ בייטעל בלומען נעבען אַ הויז. איך האָב זיך אָפּגעשטעלט קוקען און האָב עס געהאַלטען פאַר מיין חוב אויסצוגעפינען דעם העברעאישען נאָמען פון איטליכען מין.

איינינע קינדער זיינען דערביי געשטאַנען. האָב איך ביי זיי נעפרעגט. זיי האָבען אָבער ניט געוואוסט מעהר פון מיר.

האָב איך זיך געווענדעט צו אַ 14—15־יעהריגער מיידעל וואָס האָט גראָד דאַן אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ פון אַ דערבייאיגען פענסטער.

איהר תשובה איז געווען קורץ און שאַרף:

— אין שמות לפרחים (בלומען האָבען קיין נעמען ניט).

בלומען האָבען אָבער יאָ נעמען אין ארץ ישראל. און אַנדערע זיינען זעהר פּיקאַנט.

אָט למשל רופט מען דאָס בלומעל „שטיפמוטערל" (אין ענגליש: פּענזי) — „אמנון ותמר".

ווי דאָס איז, מיט אַ נאָמען אָדער אָהן אַ נאָמען — די בלומען אין ארץ ישראל וואַקסען ניט געבעטענערהייד. זיי זיינען געוועהנט געווען צו בליהען ווען קיין מוטער־מענש איז דאָ ניט געהען, און די שוועריגקייט צו געפינען פאַר זיי אַ נאָמען, וועט זיי פון בליהען ניט אָפּהאַלטען.

און די שעהנסטע בלומען, דאַכט מיר, וואָס וואַקסען

אין ארץ ישראל, זיינען דוקא יענע וועלכע קיינער האט ניט געפלאנצט און אום וועלכע קיינער האט זיך ניט גע־קימערט...

ניטא קיין קוויקענדערע ערשיינונג ווי צו זעהן אין אדר אדער ניסן, די פעלדער בוכשטעבליך בעדעקט מיט אלערליי קאלירטע בלומען. אהן שתדלנות וואקסען זיי, אהן סטיפענדיעס פון א ניס־קאן און אהן דער הילף פון א בעל־טובה׳דיגען גערטנער. איך האב זייער גלייכען אין קיין גארטען ניט געזעהן, און זיי בעטען זיך:

— נעהם, טייערינקער, פליק פיעל דו ווילסט אליין, ס׳איז דא ברוך השם גענוג, פאר דיר און פאר נאך טויזענדער. און באלד וועלען קומען די הייסע טעג און מיר וועלען אין גאנצען פערשוואונדען ווערען.

מיך ציהען בעזונדערס צו די רויטע אנעמאנען — די שושנת העמקים פון שיר השירים — און די געלע מארגע־ריטקעס. נעהם איך איינע פון איטליכען מין און שטעק זיי צוזאמען אריין אין מיין לאץ.

דער זווג פון די צוויי שטארקע פארבען האט פאר מיר א געוואלדיגען כשוף.

לאנג האלטען זיי ניט אן, אבער איך קען מיר פערגינען דעם לוקסוס זיי אלע ווייל איבערצובייטען אויף נייע.

וועגען די בלומען אין ארץ ישראל איז פאראן א מעשה׳לע:

חירם דער קעניג פון צור האט געשיקט שלמה המלך'ן א מתנה, א זעהר טייערען מאנטעל פון א וואונדער־שעה־נער רויטער פארב. האט זיך שלמה שטארק דערפרעהט מיט דעמדאזיגען מאנטעל און אז ער פלעגט איהם אנטהאן, פלעגט זיך זיין הארץ אנפילען מיט שטאלץ, ווארום קיינ־מאל אין זיין לעבען האט ער אזא שעהנעם קאליר ניט גע־זעהן.

געהט ער אזוי איין טאג אנגעקליידט אין דעם טייערען מלבוש, מיט אמאל קומט איהם אן אנטקעגען א קליין מיי־דעלע מיט א בינטעל פרישע פעלד־בלומען פון אלערליי וואונדערבארע קאלירען. איז דער קעניג געבליבען שטעהן א פערוואונדערטער און ער האט אראפגעווארפען פון זיך זיין מאנטעל און האט אויסגערופען : —

וואס פאר א בעטרעף האבען די שעהנסטע געוועבען פון צור אקעגען די פארביגע קווייטען וואס דער בעשעפער פון דער ערד האט אויסגעשטיקט אויף אלע בערג און אויף אלע טהאלען !...

כ'האב גע'חלומ'ט זיך בעפרייען
און אלץ ענגער זיך פערקלאמערט...
כ'האב אליין מיין קייט געהאמערט,
וואס א טאג א רינג א נייעם...

וועל איך איצט אין שטילע טיגלען
אלע שווערע קייטען שמעלצען...

ווע‌לען פאלען אלע שטעלצען,
אלע צוגעקלעפּטע פליגלען...

וועל איך מארגעריטקעס קלייבען,
פליקען רויטע אנעמאנען,
וועט פון אלע פאלשע טהראנען,
מעהר קיין זכר ניט פערבלייבען...

וועל איך אויף די פעלדער ליעגען,
און וועל בעטען ערד און שטערן :—
לאזט מיר א י י ע ר אמת הערען,
מ י י נ ע ר איז געוועז א ליגען...

XXVIII.

לאַנדסלייט

באַלד נאָך מיין אַנקומען אין רחובות האָט מיך „חאַוואַדזשאַ מוסאַה" בעקענט מיט מיינעם אַ „לאַנדסמאַן". אַ יונגער מאַן מיט'ן נאָמען מ... מיט בלאָע נאַאיווע אויגען, און שעהמעוודיגע, כמעט מיידעלשע מאַניערען. אין ניו יארק, וואו ער וואָלט אודאי געווען אַהן אַ באָרד און אַהן וואָנצעס, וואָלט זיך אויפ'ן ערשטען קוק ארויסגעוויזען, אַז ער איז נאָך גאָר יונג. דאָ היע האָט איהם אַ געניט אויג געמוזט צוערשט אַפּראַזירען, כדי אויסצוגעפינען ווי אַלט ער איז.

איך דערוויס זיך, אַז צו פערצעהן יאָהר איז דעם שטילען מ... בעפאַלען די וואַנדערלוסט. האָט ער פערלאַזען זיין קליין שטעדטעל אין רוסלאַנד און האָט זיך איינער אַליין אַוועקגעלאָזט אין מרחקים — אַזש קיין „קייפּ־טאַון" אין אַפריקאַ.

ער האָט זיך דאָרט אַ סך אַנגעפּלאָגט ביז ער האָט זיך צו עפּעס דערשלאָגען. בלייבען דאָרטען אויף תמיד האָט ער ניט געוואָלט, געבייגקט נאָך דער אידישער

סביבה, איז ער אין א פּאָר יאָהר אַרום אַפּגעפאָהרען פון דאָרט קיין אַמעריקאַ.

די גאַנצע צייט, וואָס ער איז געווען איןביידע לענ־דער, האָט דער אַמאָליגער לערנער ניט אויפגעהערט זיך אַליין אויסצובילדען אין זיינע פרייע צייטען. ער האָט זיך איינגעקויפט א סך ענגלישע און העברעאישע ספרים און האָט פיעל געלייענט און געלערענט.

ס'האָרץ האָט דעם שטילען, שעהמעוודינגען מ... תמיד געצויגען אוועק פון דעם הו־הא און דער טומעלדיג־קייט פון דעם אַמעריקאַנישען לעבען...

— און א חוץ דעם — זאָגט ער צו מיר — האָב איך אויף שריט און טריט געזעהען, אז מע האָט א אידען פֿיינט אפילו אין דער פרייער מדינה... איך האָב עס געזעהען אויף די קאַרס און אויף די גאַסען און אומעטום. האָט עס מיר אין האַרצען געשטאָכען און ס'איז מיר דאָרט ענג געוואָ־רען...

— האָב איך דערשפּירט, אז פאַר מיר איז ארץ ישראל... בין איך אוועק אין רחובות, האָב געקויפט א שטי־קעל ערד און האָב זי אַליין בעאַרבייט, און אז איך בין גע־קומען צוריק אַז אויסגעמאַטערטער נאָך א טאָג שווערע אַרבייט, האָב איך זיך אויסגעצויגען אויף דער קאַלטער פּאָדלאָגע און מיין מיעדקייט האָט געהאַט פאַר מיר טעם גן־עדן... דאָס בין איך דאָך פערמאַטערט געוואָרען גראַ־בענדיג מ י י ן, אונזער ערד.

איצט איז מ... דער אייגענטהימער פון א גרויסען פּרדס. א חוץ ארץ ישראל, אין וועלכער ער איז פערליעבט

מיט לייב און זעעל, איז ער א גוואלדינער חסיד פון עמער־סאן, וועמען ער לאזט ממש פון מויל ניט ארויס... ער האט שוין אפילו געפרובט זיינע עסעים איבערזעצען אין העב־רעאיש.

און אזוי ווי ער האט ליעב ארץ ישראל און עמערסאן אזוי האט ער פיינד ניו יארק.

— וואו געפינט איהר — טענה'ט ער, ווען מיר וועד־רען אביסעל אינטימער — אזוי פיעל עם־הארצות און „בלאף" ? אט נעהמט — זאגט ער מיט א טאן פון „לכם ולא לו" — א י י ע ר ע אידישע צייטונגען.

און אז מיר רעדען זיך פונאנדער, נעהמט ער גאר ארויס אנ'אלטע אידישע צייטונג און לייענט מיר פאר א פעליעטאן, וואס ער האט געשריעבען ווען ער איז גע־ווען אין ניו יארק — א בעשרייבונג פון דעם ים...

מ...'ס שווער, אדון ז... איז איינער פון די רייכסטע תושבים פון דער קאלאניע. ער איז אהער געקומען פון שי־קאגא, וואו ער האט אין פערלויף פון די פאאר צעהנדליג יאהר, וואס ער האט דארט געלעבט, אויפגעבויט א גרוי־סע „האלסייל גראסערי" ביזנעס. ז... איז געווען א משכיל־אפיקורס פון דער היים, וואס האט שטארק ליעב געהאט דעם תנ"ך. א גאנצען טאג איז ער געווען אריינגעטהאן מיט לייב און זעעל אין „ביזנעס" און אין געלד־מאכען, אבער אזוי שנעל ווי ער האט געקראגען א ליידיגע מינוט פאר זיך, איז זיין גרעסטער תענוג געווען זיך צו גריבלען אין דער אויסטייטשונג פון א שווערען פסוק פון תנ"ך.

ער האט געהאט בלויז איין קינד, א מיידעל, וואס האט זיך ערצויגען ווי אלע אידישע מיידלעך פון פער־מעגליכע עלטערען אין אמעריקא. דאס מיידעל האט גע־האט איהר „האי־סקוהל" און איהרע חבר'טעס, און דער טאטע האט געמאכט געלד און זיך געגרונטעוועט אין תנ"ך.

אבער אז דאס מיידעל האט געענדיגט האי־סקוהל און עס איז געקומען די צייט א קלעהר צו טהאן מכח א שידוך, האט דער ביבעל־פארשענדער גראסערימאן אפגע־רוקט זיין „לעדזשער" אן א זייט און האט אנגעהויבען מאכען א חשבון הנפש.

ער האט — דערצעהלט ער מיר ביי אונזער ערשטער בעגעגעניש — ניט געקענט פערטראגען דעם געדאנק, אז זיינער אן אייניקעל וועט הייסען „טאם" אדער „דיק", צו דערזעלבער צייט וואס מיר האבען א תנ"ך פול מיט אזעל־כע שעהנע, פערעלדיגע נעמען, און עס וועט אנקומען מיט צרות ביז מע וועט איהם איינגעבען א פאאר עס־לעפעלעך „ביבליקאל־היסטארי"...

האט ז... פערקויפט זיין גוט־געהענד געשעפט, גע־נומען זיין ווייב און זיין בת־יחידה, איז אוועק קיין ארץ ישראל און האט זיך בעזעצט אין רחובות.

דא האט ער געקויפט ערד, איז געווארען א „פרדסן" און האט אויפגעבויט פאר זיך א שעהנעם מו'יער מיט גרויסע ווערענדאס, פון וועלכע מע קען זעהן אי די הרי־יהודה אי די זאמדען פון דעם ים־הגדול.

דא האט די ביבעל־פארשונג פון ז... געקריגען נאר

אן אנדער חן. ניטאָ קיין בעסערער פּרוש אויף אַ שווערען קאַפּיטעל פון תנ"ך — ווי די בערג פון יהודה, בעזונדערס ווען מע זעהט זיי פון ז...'ס הויכען באַלקאָן.

דער תנ"ך איז דאָך ניט געווען גענוג אויסצופילען די גאַנצע צייט פון דעם קליין-געוויקסיגען אָבער ענערגי־שען שיקאַגאָ'ער האַלסיילער. ער איז ניט געוואוינט גע־ווען צו זיצען מיט פערלעגטע הענד. האָט ער זיך אריינ־געוואָרפען מיט דעם אַלטען אימפּעט אין כלל־ארבייט, האָט געהאָלפען איינפיהרען אין דער קאָלאָניע אַ סיסטעם פון וואסער־לייטונג, האָט איינגעאָרדענט די פּאָסט און איז אַ צייט לאַנג געווען אַליין דער פּאָסט־מייסטער, האָט זיך פיעל בעשעפטיגט מיט דער אויסבעסערונג פון דער לאַגע פון די תימנים און האָט אויף פערשיעדענע אופנים אנטייל גענומען אין דער אויפבויאונג פון דער מושבה.

דערוויל האָט ראָס מיידעל פון שיקאַגאָ זיך אויס־געלערענט גוט ריידען העברעאיש און איז געוואָרען אַ גר־טע רחובות'ער אידישע טאָכטער.

דער לאָגישער שדוך איז געווען: דער ניו יאָרקער יונגערמאַן, וואָס האָט פיינד ניו יאָרק, מיט דער טאָכטער פון דעם שיקאַגאָ'ער, וואָס האָט פיינד שיקאַגאָ.

אַ חוץ דעם, האָט אפשר עמערסאָן מיט'ן תנ"ך אויך געהאַט אַ שטיקעל חלק אין צונויפּברענגען די צוויי צדדים...

צוזאמען מיט זיין ווייב, די געוועזענע האר־סקוהל מיידעל, האט מ... גענומען שטודירען אגראנאמישע בי־כער, בעזונדערס אזעלכע, וואס האבען צו טהאן מיט קאַ־ליפארניען, וועלכע איז קלימאטיש עהנליך צו ארץ ישראל.

א סך פון די נייע אגריקולטורעלע מעטאדען, מיט וועלכע מ... האט זיך אנגעלייענט אין זיינע ספרים, האט ער טאקי שוין געפרובט איינפיהרען אין זיין נייע־געפלאנצ־טער באיארע. דער רעזולטאט פון די עקספערימענטען איז נאך דערווייל אין ספק... עלטערע קאלאניסטען פערקרי־מען מיט די ליפען.

מאדאם מ... האט שוין א פיעל בעסערען ערפאלג מיט איהר בלומען־גערטעל וואס זי האט איינגעפלאנצט פאר׳ן הויז, אויף וועלכען זי פאסט אליין אויף. פאראן דארט אלערליי מינים און די יונגע בעל־הבית׳טע איז זעהר שטאלץ מיט זיי.

ניט ווייט פון דעם הויז וואו ז... וואוינט, שטעהט די שעהנע ווילא פון דעם פרומען גביר ס..., וואס קומט אהער אלע יאהר פון אויסטראליען אויף אייניגע חדשים. ער איז א גרויסער פאבריקאנט און מע שאצט איהם אין מיליא־נען. די גאנצע צייט, וואס ער געפינט זיך אין רחובות, זיצט ער כמעט יומם ולילה און לערענט.

הינטער זיין הויז האט ער געלאזט איינפלאנצען א פרדס. איך קלער אז דער עיקר זיינען דארטען די אתרוג־בוימער.

ס׳וועלען אוועק א פאאר יאהר, ועט ער קענען אין

ווייטען „סידני" בענשען אויף א „פרי עץ הדר" צוגעשיקט פון זיין אייגענעם בוינגארטען אין ארץ ישראל. דאס איז **זיין** ספארט.

צוליעב ס... און ז... רופט מען די גאס, וואו זיי וואוי־נען, „רחוב המיליונירים"...

פון ס...'ס צדקות דערצעהלט מען אלערליי געשיכ־טען. ווי אן אמת פרומער איד גלויבט ער אין געבען צדקה בסתר.

איז, ווען ער קומט דאווענען אין שוהל, לאזט ער אי־בער אויף זיין שטענדער א פאאר ענגלישע פונט סטער־לינג...

אבער אזוי ווי א סך וואס ווארפען זיך ארום מיט ענגלישע **גאלד** ־ מטבעות, זיינען אין רחובות ניטא, געפינט מען עס תיכף אויס...

מעשה שטן.

זיך בעראטהענדיג מיט מ... וועגען א וואוינונג פאר אונז, האט זיך ארויסגעשטעלט, אז ער אליין האט א הויז, וואס ער קען אונז פערדינגען.

דאס הויז איז אייגענטליך ניט זיינס, אבער עס איז אזוי גוט ווי זיינס. ער איז דער אויפזעהער און דער פער־וואלטער. דאס הויז געהערט צו אן אמעריקאנעם און טא־קע צו זיינעם א ברודער. דער ברודער זיינער האט א גרויס געשעפט פון מעבעל אין א קליין שטעדטעל אין פענסיל־

וויניא, איהם געהט דאַרט זעהר גוט, אָבער ער האָט בדעה פריהער־שפּעטער זיך צו בעזעצען אין רחובות.

פאַר דעם צוועק האָט ער דורך זיין ארץ־ישראל'־דיגען ברודער שוין בעצייטענס געקויפט א הויז און א שטיק לאַנד ארום דעם הויז, און געלאָזט דאָס לאַנד פער־פלאַנצען מיט אַלע מיני פרוכט־בוימער.

אין א פּאָאר יאָהר ארום וועלען די בוימער זיין פול־געוואַקסען, און אז דער ברודער פון פענסילווייניא וועט קומען מיט זיין פאַמיליע, וועט ער געפינען אַלצדינג גרייט. דער ברודער אַליין וואָלט געוואָלט קומען כאָטש שוין. איהם שטעהט שוין לאַנג ווי א ביין אין האַלז דאָס לעבען פערוואָרפען צווישען גוים. זאָגט אָבער זיין ווייב, אז מע מוז אָפּוואַרטען א פּאָאר יאָהר ביז די קינדער וועלען ענ־דיגען האַי־סקוהל. וואַרט ער צוליעב שלום־בית.

די דאגה וועגען א דירה איז אונז געלעגען ווי א מיהלשטיין אויף'ן קאָפּ און אז מיר האָבען געהערט פון מ..., אז ער האָט פאַר אונז א פּאַסיג הויז, האָבען מיר זיך שטאַרק דערפרעהט. לאָזט זיך מיט אַמאָל אויס, אז אונ־זער שמחה איז געווען אַביסעל צו אייליג.

דאָס הויז געהערט טאַקע מ...'ס ברודער און מ... איז טאַקע דער בעל הבית, אָבער אין הויז וואוינט א שכן. און דער שכן וויל בשום אופן ניט ארויסציהען. די וואוינונג געפעלט איהם. איבעריגענס קען מען איהם ניט פערדענ־קען, וואָס עס געפעהלט איהם. ווי מ... דערצעהלט, איז דער שכן פּרינציפּיעל קעגען צאָהלען דירה־געלד און אז מע

קומט נאך דירה־געלד, נעהמט זיך זיין ווייב זידלען.

מ. איז א ווייכער מענש. דערשרעקט ער זיך און ציהט זיך צוריק פון שונא'ס לאגער אזוי גיך און אזוי סטראטעגיש ווי ער קען.

צום אונגליק איז דער שכן א בעל־מלאכה, א מאלער און א קאלכער. טענה'ט ער, אז מ... מוז ארויסנעהמען דאס דירה געלד אין ארבייט. אי עס איז ניטא קיין ארבייט? נעהמט ער און טהוט אן זיין פארטוך, פערקאטשעט די אר־בעל און פארבט אב זיינע אייגענע לאדען אדער ער קאלכט אב די ווענד. נאך אלעמען איז דאך דאס הויז מ...'ס, דארף ער ממילא בעצאהלען פאר'ן מאליעווען און פאר'ן קאל־כען. איז דער חשבון גלייך אויף גלייך. וואלט ער כאטש מאליעווען ווי א מענש, וואלט נאך געווען א האלבע צרה, פארבט ער אבער אן אזעלכע מיתה־משונה'דיגע קאלירען, אז מע קען חלש'ען קוקענדיג.

קען זיך מ... קיין עצה ניט געבען.

— אפשר — זאגט ער — וועט מען קענען מיט גר־טען פועל'ן. סמיליאנסקי וועט זיך אויך ארייגלעגען אין דער זאך, און דער קאלכער וועט האבען איינזעהענים.

בלייבט, אז מיר זאלען איבער'פסח'ן אין דעם „מלון".

דערווייל זענען מיר די בני יחידים אין אונזער האָ־טעל. קיין געסט, אויסער אונז, זיינען ניטא, א חוץ ווען־ניט־ווען א וואכעדיגער דורכפאהרער פון יפו אדער פון א דערבייאיגער קאלאניע, וואס דער בעל־אכסניא קוקט אויף איהם ווי אויף „בעסער ווי גארנישט".

דער עיקר זיינען די טוריסטען, וואס מע קוקט שוין די אויגען אויס אויף זיי א גאנצען ווינטער. אבער ז י י וועלען ערשט קומען שפעטער מיט איינינע וואכען.

בכלל צווישען דעם טוריסט און דעם תושב מאכט מען אין ארץ ישראל א גרויסען אונטערשייד. טוריסטען אליין ווערען איינגעטהיילט אין פערשיעדענע קאטעגא־ריעס. למשל, אין אמעריקאנער און אין געסט פון אנדערע לענדער; אין אזעלכע וואס ברענגען מיט א ס ך טשע־מאדאנעס און אזעלכע וואס קומען בלויז מיט א י י ן טשעמאדאן א. א. וו.

צו מיטאג קומען א פאאר קעסטניקעס, וואס וואוינען אין דער קאלאניע.

נעבען מיר זיצט דאס חן'עוודינע יונגע מיידעל מיט די קליינע שווארצע אויגען, לאנגע שווארצע ווימפערען און נעריכטע ברעמען, וואס קומען זיך כמעט צוזאמען איבער דעם געטאקטען נעזעל. זי קומט פון אדעס, וואו זי איז גע־גאנגען אין גימנאזיע. זי וויל ווערען א לעהרערין אין איי־נער פון די שוהלען אין ארץ ישראל און לערנט פלייסיג העברעאיש.

אין דער קורצער צייט וואס זי איז דא האט זי א גרוי־סע פעולה געהאט און האט זיך שוין אויסגעלערענט צו ריידען גאר נישקשה'דיג — אידיש.

דאס מיידעל האט דא א פעטער. דאס איז דער וויים־הארינער אלטער, וואס איך זעה איהם אפט פארבייגעהן,

אנגעטהאן ווי א פוילישער עקאנאם אין א קורצען יאק און די הויזען אריינגערוקט אין הויכע גלאנציגע רייט־שטיוועל. ער איז א אינזשעניער פון אדעס. מע זאגט יאקבי, אז ער איז שטיין־רייך. אנדערע לייגען נאך צו, אז ער האט זיך אמאל אונטערגע׳שמד׳ט.

ער האט אין רחובות געקויפט א שטיק לאנד און האט עס בעפלאנצט מיט ריצען־אויל בוימער. ער דענקט, אז ארץ ישראל איז בעשטימט צו ווערען אין דער צוקונפט די הויפט־צושטעלערקע פון דעם אוילינגען אבפיהר מיטעל. דערווייל איז ער שוין ל ו י ז געווארען פון א גרויסער סומע געלד...

ער איז דאס דער יעניגער, וואס האט „אינזשענירט" דעם שטיינערנעם ארויפגאנג וואס פיהרט צו דעם בערגעל אויף וועלכען עס שטעהט די שוהל. די טרעפ זיינען לכתחילה געמאכט געווארען, כדי די אלטע לייט זאל אנקומען לייכטער צו געהען דאוונען.

אויסגעלאזען אבער האט זיך, אז פאר די זקנים פון דער קאלאניע איז פיעל גרינגער צו געהן מיט׳ן בערגעל ווי מיט׳ן שטיינערנעם ארויפגאנג.

קריכען די אלטע אויף דעם אלטען וועג און די יונגע קלעטערען מיט גרויסע שפרייזען אויף די נייע טרעפ...

XXIX.

„ר׳הור על חעיל האמר״

חיינט האט אונזער האטעל אומגעריכט געקריגען געהויבענע געסט. די פרוי פון דעם ירושלים׳ער פאשא איז געקומען מיט נאך צוויי יונגע דאמען. די מאנסבי־לען האט מען משלח געווען פון דעם פאדער־צימער ביז די פאשא׳איכע מיט איהרע בעגלייטערקעס זיינען אריין אין זייער צימער.

אין האטעל איז באלד געווארען א הו־הא און א לויפענים. אלע ווײַלע איז פון דעם אימפראוויזירטען הארעם געקומען א נייע בעשטעלונג. אזוי ווי א מאנס־ביל האט זיך זיי אויף די אויגען ניט געטארט ווייזען, האט נעביך קליביצקי׳ס יונגע פרוי געמוזט אריינטראגען די פולע פלעשלעך ביער און ארויסטראגען די ליידיגע...

פערשטעהט זיך, אז דאס איז געווען אויף דעם חשבון פון דער קאלאניע.

כאפען א קוק האבען מיר ערשט געקענט אויף מאר־גען, ווען די דריי דאמען זיינען שוין געזעסען אויף דער געדונגענער קארעטע גרייט אפצופאהרען.

דעם פאשא'ס ווייב, א יונגע ווייכלייביגע טירקינע, האט געטראגען א ווייסען דורכזיכטיגען יאשמאק, פון אונטער וועלכען מע האט דייטליך געקענט זעהן א ווייס רונד געזיכט. פון איבער'ן יאשמאק האבען געברענט א פאאר טיעפשווארצע אויגען, מיט לאנגע געדיכט־אנגע־פארבטע ברעמען...

ביי די בעגלייטערקעס איז געווען דאס געזיכט אפ־געדעקט. איינע איז געווען א ספרדישע יונגע פרוי, די ווייב פון דעם אדוואקאט מאיאל, וואס האט אויסגעזעהן מעהר אראביש ווי אידיש. די צווייטע איז געווען א שעהנע יונגע טערקישע מיידעל, וואס איז — ווי מע האט אויסגעפונען אין האטעל — ערשט ניט לאנג צוריק גע־קומען פון פראנקרייך, וואו זי האט זיך ערצויגען. ביידע זיינען געווען עלעגאנט אייראפעאיש געקליידעט.

אלע דריי האבען פליסיג גערעדט פראנצויזיש.

לכבוד די געסט זיינען געקומען צורייטען די אראַ־בישע פני פון די ארומיגע דערפער און האבען אין פראנט פון האטעל געגעבען א „פאנטאזיא", בעווייזענדיג אלערליי קונצען אויף זייערע פלינקע אראבישע פערד. זיי זיינען געפלויגען ווי א וויכער אין געוועט, און אין סאמע מיטען גאלאפ זיך אויסגעדרעהט אזוי פלוצים, אז ס'האט זיך געדאכט אט פאלען פערד און רייטער צוזאמען. אנדערע האבען אין רעכטען געלויף זיך אראפגעבויגען כדי עפעס אויפצוהויבען פון דער ערד.

מעהר פאר אלעמען האט זיך געפלייסט אן אלטער

גרייז־גראָהער שעיד מיט אַ גרויסען ווייסען טורבאַן אויף'ן קאָפּ. ער איז געווען ממש ווי צוגעקלעפּט צום זאָטעל, און די דזשאָקים פון „שיפּסהעד בעי" וואָלטען געשטאַרבען פאַר קנאה, ווען זיי זעהען דעמדראָזיגען שנעע־בערדי־גען רייטער.

— — — — — — — — — — — — — — — —

שפּעט אין אָבענד, ווען מיר זיצען אין דעם שטילען עס־צימער און הערען ווי דער שטאַרקער ריח פון די בליהענדע מאַראַנצען שלאָגט זיך אַן די שויבען, שטעלט זיך אָפּ אַ רייטער נעבען דעם „מלון". עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין אַ יונגער שלאַנקער בעדואינער. ער טראָגט אַ לויזע שוואַרצע „אַבאַיע" ענג פערשפּיליעט ביים האַלז. אַ ווייסע ברייטע „קעפיעה" פערבונדען אַרום קאָפּ מיט אַ דיקען שוואַרצען „אַגאַל" הענגט אַראָפּ אויף די שולטערען. אַרום די לענדען אַ גאַרטעל מיט קוילען. ביי דער זייט אַ ברוינינג. אויף די שטיוועל קלינגענדיגע שפּאָרען.

ער בעשטעלט עפּעס צום עסען. דערווייל בעקענען מיר זיך און עס שטעלט זיך אַרויס, אַז דער בעדואינער רעדט נישקשה'דיג העברעאיש, שלעכט אידיש און זעהר גוט רוסיש.

זיין נאָמען איז י...., זיין פאָטער האָט אַ באַיאַרע האַלבוועגס פון רחובות קיין ואדי־חנין. זיי לעבען צווישען אַראַבער און פערטראָגען זיך מיט זיי זעהר גוט. אַ טהייער פאָלק די אַראַבער, מען דאַרף נאָר וויסען ווי מיט זיי אומצוגעהן. אָט ער וויים ווי מיט זיי אומצוגעהן, זיינען

זיי איהם די בעסטע גוטע פריינד. פון זיינעם אז אראַ־בישען שכן האָט ער דאָס אָפּגעקויפט די שקאַפּע זיינע. וואָס ער וואָלט ניט פערבייטען פאַר כל הון דעלמא. ריכ־טיג גערעדט, האָט ער נאָר אָפּגעקויפט איין פוס. ז'דריי געהערען צום אַלטען בעל הבית.

— איין פוס?

שמייכעלט ער מיט רחמנות אויף מיין ווייסטער עם־הארצות און ערקלערט מיר, אַז אַן אראַבער וועט אויפ'ן לעבען ניט פערקויפען אַ שקאַפּע אַזוי ער זאָל ניט אויס־מאַכען אַ תנאי, אַז איין קיזשאַק אָדער מעהר פון די וואָס זי וועט האָבען, זאָל געהערען צו איהם. דריי פיס מיינט דריי קיזשאַקעס. צוערשט נעהמט דער געוועזענער בעל־הבית זיין אָפּגעמאַכטען חלק. דערנאָך קומט דעם קונה'ס רייה.

לויבענדיג די שקאַפּע צורעדט ער זיך וועגען רייטען בכלל. ניטאָ קיין בעסערע זאַך אויף דער וועלט ווי זיך אָוועקלאָזען אין גאַלאָפּ. ניט אומזיסט זאָגען די אראַ־בער „ד'הור על העיל חאמר" — דער רוקען פון אַ פערד איז ווייך.

אויפ'ן דיליזשאַנס פאָהרט ער קיינמאָל ניט. דאָס איז פאַר אַלטע לייט און ווייבער. און רייטען האָט ער ליעב דוקא ביי דער נאַכט. מורא פאַר אַן אָנפאַל? זאָל יענער מורא האָבען פאַר איהם. אָט האָט ער און זיינער אַ יונגער חבר געוואָלט האָבען אַנוסטען שפּאַס, האָבען זיי געמאַכט אַ בלומרשטיגען אָנפאַל אויף אַ קאַראַוואַן פון אראַבישע קעמעל־טרייבער, איז געוואָרען אַ מהומה און

די טרייבערס זיינען צולאָפען אין הוילען שרעק, איבער־לאָזענדיג די קעמלען.

איז ער מיט זיין חבר אוועקגעריטען און זיי האָבען ביידע שמארק הנאה געהאַט פון זייער בעדואינישען שפּיצעל.

ער קומט אין רחובות צוליעב דער פּאָסט (און אפשר צוליעב די שעהנע אידישע טעכטער ארום דער פּאָסט?) און דרך אגב כאַפּט ער זיך אריין אבים טהאָן אין מלון קליביצקי.

אפשר ווילען מיר קומען אין זייער באַיארע און זעהן ווי מע פּאַקט די לעצטע אראַנזשען?

מיר זאָגען איהם צו און דער בעדואינער געזעגענט זיך מיט אונז, שפּרינגט ארויף אויף זיין „איין"־פּיסיגע שקאַפּע און ווערט נעלם אין דער פינסטערניס...

צווישען די ברמים פאַראַן איז אַ וועג
פערטרונקען אין דופט פון מאראַנצען,
דאָרט וואַרט ביז די יונגע לבנה פערגעהט,
און שוואַרץ איז די געגענד אין גאַנצען...

אַ פערד זאָלסטו זאָטלען אַ פלינקען פאַר זיך
און פאַר מיר זאָלסטו זאָטלען אַ צווייטען,
כ'וועל קומען ווען יעדער וועט שלאָפען אין הויז
דורך פינסטערע שטעגען און בייטען...

און מיטברייינגען וועל איך צוויי רויזען געפליקט
פון גערטעל וואָס וואַקסט ביי מיין פענסטער,

אַ ווייסע צו שטעקען ביי זיך אין די האָר,
אַ רויטע אין לאַץ דיר, מיין שעהנסטער...

דאַן שנעל אויפ׳ן זאָטעל און טוז דורכ׳ן פעלד,
עס וועט דיר ניט העלפען קיין בעטען,
אַ דריק מיט די שפּאָרען, איך וויל זיך מיט דיר
פערמעסטען און געהן אין געוועטען...

וועט סאָפען דער נאַכט-ווינד פון ריחות בערוישט
און וואָיען פון וויט די שאַקאַלען,
אַ שאָם פון די כרמים וועט הערען זיך אָפּט
און אָפּטמאָל אַ שטערען וועט פאַלען...

וועט פלאַטערען ווייס מיין אַבאַיע אין לופט,
וועט נעצען דער נאַכט-טהוי מיין שטערען,
וועסט דו ניט און איך ניט מעהר ריידען אַ וואָרט,
נאָר קלאַפּען דיין הארץ וועל איך הערען...

און קלאַפּען מיין הארץ וועט אַן ענטפער צו דיר,
אַזוי ווי אַ האַמער וואָלט שלאָגען,
וועט גיכער און העכער זיך הויבען די ברוסט,
און שנעלער דעם פערד וועל איך יאָגען...

און וועל איך גאָר פּלוצים פערהאַלטען דעם פערד,
ניט טהו זיך מיין גבור דערשרעקען —
איך קען אין דער נאַכט דיינע אויגען ניט זעהן,
און כ׳וויל זיי מיט קושען בעדעקען...

XXX.
חיות

אזוי ווי איך האב ליעב ארץ ישראל, אזוי האב איך פיינט שלאנגען. אז דר. מאסינזאהן איז, מיט א יאהר פינף צוריק, געקומען אויף א בעזוך קיין אמעריקא, האב איך זיך אנגעכאפט אן דער ערשטער געלעגענהייט איהם א פרעג צו טהאן, ווי שטעהט עס מיט עפעס אין ארץ ישראל מכח שלאנגען.

זיין בעריכט איז געווען:

— אין ארץ ישראל זיינען פאראן געגוי הונדערט פערשיעדענע מינים שלאנגען. אכט און נייגציג פון זיי זיינען ניט שעדליך, ניטא זיך וואס פאר זיי צו שרעקען. די איבעריגע צוויי זיינען דוקא יא גיפטיג. נאר...

— נאר וואס?

— נאר א ה ר נ י זאגט, אז די דאזיגע צוויי מינים האט נאך קיין ילוד אשה אין ארץ ישראל ניט געזעהן.

און ווער איז אהרני?

אהרני דאס איז דער ארץ־ישראל׳דיגער זאאלאג, וואס

געפינט אוים אַלע חיות און פויגלען פון ארץ ישראל, און א חוץ דעם געפינט ער אוים פאַר איטליכען פון זיי א העברעאישען נאָמען, וואָס דאָס איז נאָך שווערער ווי געפינען די חיה אליין.

קומענדיג קיין רחובות ווער איך געוואר, אַז דער דאָזיגער אהרני וואוינט בסך הכל א שפּאַן פון אונזער האָטעל, און איך האַלט עס פאַר מיין חוב אריבערצוגעהן צו איהם און איהם פערזענליך בעדאנקען פאַר די צוויי סאָרטען גיפטיגע שלאַנגען, וואָס ער זאָגט, אַז מע זעהט זיי אין ארץ ישראל ניט אַן.

איך געה ארויף אויף דעם קליינעם בערגעל אקעגען אונזער האָטעל; שפּרייז דורך דעם מאַרק, וואו א פּאָר אראַבער זיצען צושפּרייט אויף דער ערד און פערקויפען צו די בירגער פון רחובות מאַראַנצען גע׳גנב׳עט פון רחובות׳ער ביארעס; איך געה פערביי דאָס פּאָסט־ביידעל און די אייקאַליפּטען; געה אריבער א ברייטע גריבערדיגע גאַס, און שטעל זיך אָפּ נעבען א קליינעם הייזעל.

פון הינטער א הויכען שטאַכעט שטעקט א משונה־דיג גרויסער עוף צו מיר אריבער א לאַנגען האַלז און גלאָצט מיך אָן מיט רונדע גלעזערנע אויגען. איך בין איהם קענטיג שטאַרק ניט געפעלען, ווארום איידער איך האָב נאָך צייט איהם גוט צו בעטראַכטען, שפּרייזט ער מיט רוגזה אוועק צו דעם ווייטסטען ווינקעל פון דער אָפּ־צאַהמונג און וויל מעהר אפילו מיין פּנים ניט אָנקוקען.

— שלום! מה שלומך? — דער קול קלינגט אזוי ווי א גלאָק און הילכט אָפּ איבער דעם אנטקעגענדיגען בערגעל און איבער דער גאנצער שטילער קאָלאָניע.

איך דרעה זיך אום און דערזעה פאַר מיר דעם איי־גענטימער פון דעם קול, א הויכען יונגען מאַן מיט א וויי־סען זומער־שפרינקעלדיגען פנים, א לאנגער נאָז, פייער־דיג־רויטע האָר און פייערדיג־רויטע וואָנסעם — כּמעט נעהם און צינד אָן זיי אָן א ציגאַר. אנגעטהאָן איז ער אין ווייסען, דעם לאַץ פערקנעפּעלט ביז'ן האלז, אזוי ווי א סאניטאַר אָדער א האָספּיטאל־דאָקטאָר.

ער דערלאַנגט מיר א ווארעמע זומער־שפרינקעלדיגע האנד און ווארפט א קוק דאָ אויף מיר און דאָ אויף דעם משונה'דיגען עוף, פון וועמעס וועגען ער האלט אין דער צווייטער האנד א קערבעל מיט יצוהאקטע קאַקטוס־פלאַנצען.

איך וואונדער זיך, וואָס די קאקטוסען זיינען אָהן שפּילקעס.

— דאָס איז מיין אייגענע ערפינדונג, — לאַכט ער. און זיין הילכיגע טענאָר־שטימע קייקעלט זיך אוועק אזש ביז צו די הרי יהודה, — אייער לוטהער בורבאַנק פון קאליפאָרניא האָט געארבייט יאָהרען נאָכאַנאַנד ארויס־צובריינגען קאקטוסען אָהן שפּילקעס און עס איז איהם נאָך עד היום ניט אין גאַנצען געלונגען, און איך האָב דעם קונץ בעוויזען אין א פּאָאָר מינוטען. איך האָב פּשוט נעברויכט מיין ווייב'ס האקמעסער...

ער רעדט באַלד העברעאיש, באַלד דייטש און שווערט

אלע ווײלע אויף אראביש. מיט אידיש וויל ער די ליפּען ניט פּעראומרײניגען. די אידישיסטען—ימח שמם וזכרם.

— וואללאה־איל־אזים (ביי דעם שטארקען אלאה) !

שוין צוויי טעג ווי ער — ווײזענדיג אויפ'ן פויגעל, — האט א ביסען אין זיין שנאבעל ניט גענומען. ער לויפט ארום גאנצענע טעג ווי א משוגענער פון איין ווינקעל צום צווײטען און לעבט פון תעניתים... ער בענקט נאך די טרוקענע זאמדען פון דער וויסטע. דא איז איהם צו גרין און צו שעהן. אט וועט איהר באלד זעהן, אז ער וועט דעם זאפטיגען מאכל אפילו ניט אנריהרען.

אזוי ריידענדיג עפענט דער הויכער אהרני א קליין טהירעל אין דער אפּצאהמונג, בייגט זיך איין כמעט אין דרייען און קריכט אריין אינעווייניג מיט דעם קערבעל קאקטוס אין דער האנד. דער שטרויס־פויגעל קוקט איהם אן מיט די קאלטע גלעזערנע אויגען און ווייזט ניט ארויס דעם מינדעסטען אפּעטיט. דערפאר אבער ווייזט ער יא ארויס א גרויסען חשק דעם בעל־הבית זיינעם מכבד צו זיין מיט א בריק אין בויך... אהרוני איז הפנים גוט בעקאנט מיט זיין האדעוואניק'ס שפּיצלעך און כאפּט זיך האסטיג ארויס דורכ'ן טהירעל.

ער דערצעהלט מיר, אז ער האט זיך יאהרען לאנג ארומגעטראגען מיט דעם פּלאן צו האדעווען אין רחובות שטרויס פויגלען און צו ברײנגען אהער פאר דעם צוועק א פּאאר, ניט פון אפריקא, פון וואנען מע נעהמט זיי געוועהנליך, נאר פון דעם סירישען מדבר. איז ער אהין אוועק און מיט גרויס מיה און מאטערניס איז איהם

געלונגען צו קריגען וואס ער האט געזוכט. דאס בריינ־
גען די שמרוים־פויגלען אזש פון דער וויסטע ביז רחובות
איז אנגעקומען מיט קריעת ים סוף. פאר דעם חברה־
מאן, וואס איך זעה דא, האט מען אויפגעבויט א
שטייג פון דיקע ברעטער, האט ער איהם מיט זיינע גרוי־
סע פיס צובראכען אויף שפענדלעך און געוואלט עוקר
זיין. האט מען געמוזט בויען נאך א שטארקערען שטייג.

די טהיר פון הויז איז נאסטשעז אפען און לאזט
אונז אריין אין א האלב־דונקעלען קארידאר, וואס איז
איז צוגלייך די קיך. פון דארט קומען מיר אריין אין
איינעם פון די צוויי צימערען, וואס דער פאטער פון דער
העברעאישער זאאלאגיע בעוואוינט. דאס צימער דיענט
דעם דרייפאכען צוועק פון א עס־שטוב, א קאבינעט אדער
ביבליאטהעק און א מוזעאום. דאס איז אלץ געשמועסט
ביי טאג, ביי נאכט ווערט עס מגולגל אין א שלאפצימער
פאר א טייל פון דעם טהיער־פארשער'ס משפחה.

די ווענד זיינען בעהאנגען מיט ראהמען, אין וועל־
כע עס זיינען אויפגעשטאכען הונדערט מינים פון אלער־
ליי קאלירטע שמעטערלינגען, זשוקעס, פליגען, שפינען,
ביענען און מוראזשקעס — אלע ארץ־ישראל'דיגע תושבים
וואס אהרני האט געכאפט אין זיין לאנג־יעהריגען געיעג
נאך די דאזיגע קליינע ברואים'לעך.

אויף די פאליצעס, אויף די פענסטער און אויף
דער ספרים־שאף שטעהען סלאיעס מיט פערשיעדענע
מינים איינגעמארינירטע שלאנגען, מייז, יאשטשערקעס,

פרעש און נאָך אַזעלכע שעהנע בעשעפעניסען, וואָס האָ־
בען דעם זיבענטען חן אין די אויגען פון אַ זאָאָלאָג.

אין די ווינקלען, אונטער דער אָפּגעריבענער זאָפאַ,
און וואו נאָר עס איז דאָ אַ ליידיג אָרט שטעהען קעסטלעך
מיט אייעלעך, אויסגעשטאָפּטע פויגעלעך און אַלערהאַנד
זעלטענע חיה'לעך.

הויבט מיר אהרני האַסטיג אויסרעכענען די נעמען
פון איטליכען, אין לאַטייניש, דייטש און העברעאיש. אַ
סך העברעאישע נעמען זיינען דאָ אין די מדרשים, אַ סך
מוז מען אליין מאַכען. דאָס פאָדערט אַ גרינדליכע קענ־
טענים פון העברעאיש, אַ פיינעם חוש פאַר דעם גייסט פון
דער שפּראַך און אַן אינטימע בעקאַנטשאַפט מיט די איי־
גענטהימליכקייטען פון די בעלי־חיים.

שאַפען די העברעאישע נאָמענקלאַטור, דאָס איז
דער שווערסטער טהייל פון דער אַרבייט. ער אַרבייט
איצט אויף אַ זאָאָלאָגישען לעהר־בוך ספּעציעל געמאַכט
פאַר ארץ־ישראל'דיגע תלמידים. מיט די חיות און פויג־
לען איז ער שוין פאַרטיג. איצט האַלט ער ביי די פישען.

ער דערצעהלט מיר וועגען דער „שפיפון", אַ קליי־
נעם גיפטיגען פיפערנאָטער, וואָס ער האָט געטראָפען
אויף די וועגען אין דער סירישער וויסטע. דער דאָזיגער
„שפיפון" האָט אַ טבע זיך צו בעהאַלטען אין זאַמד און
וואַרטען ביז עס קומט אָן אַ רייטער. דענסמאָל גיט ער
אַ שפּרונג און בייסט איין דעם פערד'ס פוס.

— די אויספאָרשונג פון די חיות און עופות אין
ארץ־ישראל, — רעדט ער הילכיג און אַרבייט מיט די

הענד ווי א ווינד־מיהל, — העלפט פערשטעהן דעם תנ"ך בעסער און ווייזט־אויף א סך טעותים, מיט וועלכע אונ־זערע עלטערען אין גלות האבען זיך ארומגעטראגען.

— אט נעהמט למשל דעם פסוק „הרחיבי כנשר קרחך". ווי האט מען עס אייך פערטייטשט? מסתמא ווי מיר און ווי אלע אידישע קינדער וואס זיינען געגאנ־גען אין חדר: מאך א גרויסען פליך אויף דעם קאפ אזוי ווי אן אדלער. ווי איז אבער דער דין, אז אן אדלער האט דוקא א שעהנעם קאפ האאר? איז דער תירוץ, אז „נשר" איז גאר ניט קיין אדלער, נאר עס מיינט ווי דאס אראַ־בישע ווארט „ניסר" — א גייער, א קארשון, א פויגעל, וואס האט ניט קיין סימן האאר ניט אויפ'ן קאפ און ניט אויפ'ן האלז. וואס, איהר זייט מסופק? וואללאהי־איל־אזים, איך קען אייך אויסרעכענען דרייסיג בעווייזען, ראשית...

איך האב זיך אפגעבעטען. איך האב איהם פערזי־כערט, אז איך בין בטבע ניט קיין פערלאנגער. פאר אזא אידען ווי איך איז נענוג איין בעווייז און פון היינט איז „נשר" ביי מיר מעהר קיין אדלער ניט, ווען עס זאלען אפילו קומען מלכי מזרח ומערב.

ער דערצעהלט מיר פון דער עקספעדיציע, אין וועל־כער ער האט אנטייל גענומען. דאס איז געווען מיט יאהרען צוריק. אבדול־חמיד איז נאך דעמאלס געווען סולטאן. ביי זיין גאנצער דיפלאמאטישער פערשפיצט־קייט און בלוט־דורשטיגער גרויזאמקייט, איז דערדאזיגער סולטאן געווען א גרויסער ליעבהאבער פון נאטור־פאר־

שונג. האט ער דעם בערלינער פּראָפעסאָר בלאַנקענהאָרן געגעבען דעם אויפטראַג צו מאַכען אַן עקספּעדיציע דורך טערקיי, כדי אויסצופאָרשען די צמחים און די חיות און פויגלען, וואָס געפינען זיך אין זיין מלוכה. האט פּראָפ. בלאַנקענהאָרן איינגעלאַדען אהרני׳ן צו זיין אַ מיטגליעד פון דער עקספּעדיציע. צוריקקומענדיג פון דער עקספּע־דיציע האט מען איהם פאָרגעשלאַגען צו ווערען דער קור־ראַטאָר פון סולטאַנ׳ס זאָאָלאָגישער זאַמלונג, מיט אַ גרויסע שכירות, אָבער ער האט זיך ענטזאָגט. ז י י ן אָרט איז ארץ־ישראל. און זיין אַרבייט געהערט דעם אי־דישען פאָלק. ער וויל, אַז מציון תצא תורה און ארץ־ישראל׳דיגע זאָאָלאָגען זאָלען שפּיעלען אַ הויפּט־ראָלע אין דער וועלט פון זאָאָלאָגישער וויסענשאַפט.

ער ווייזט מיר אַ בראַשורע, וואו עס ווערען בע־שריבען פערשיעדענע נייע מינים, וואָס זיינען ערשט ניט לאַנג ענטדעקט געוואָרען. איינער פון זיי איז: "Rubo Bubo Ahroni' אַ סאָווע, וואָס „דער זאָאָלאָג אהרני אויס רחובות" האט צוערשט ענטדעקט.

ער שמייכעלט מיט מעהר ווי אַ שמינית שבשמינית גאוה און די פייערדיגע וואָנסעס ווערען נאָך פייערדיגער.

ער רעדט מיט אַ ברען, מיט מסירת נפש, זיין הייל־ביגער טענאָר־שטים פילט אָן דאָס קליינע צימער און די טרוקענע באַבעלקעס ציטערען אַזש אויף די ווענד.

פאַרבייגעהענדיג געפין איך אויס, אַז ער איז אַ שוועסטער־קינד פון דעם וועלט־בעריהמטען טענאָר יאַד־לאָווקער. דער הילכיגער קול איז אַ משפּחה־פעהלער.

עס קומט אריין א הויכע פרוי מיט האָאר נאָך רויד־
טער ווי זיינע. און ער שטעלט מיר פאָר: זיין ווייב. איך
זעה פון איהר ריידען, אז זי האָט זיך מיט לייב און זעעל
אריינגעלעבט אין איהר מאַנ׳ס ארבייט.

אהרני קוקט אויף איהר און זיינע אויגען גלאַנצען
מיט שטאָלץ און מיט ליעבשאַפט:

מיין ווייב האָט א בעסערען קאָפּ ווי איך. ווען זי
שטודירט זאָאָלאָגיע, וואָלט זי געווען א בעסערער זאָאָ־
לאָג פון מיר.

זי דערצעהלט מיר, אז זיי לערנען ביידע צוזאַמען
ענגליש. זיי שטעהען אויף פאָרטאָג. בייטאָג האָט קיינער
פון זיי קיין צייט ניט. ער איז פערנומען מיט זיינע פויג־
לען און זי אין הויז און מיט די קינדער. זי בעט איך זאָל
זיי פערהערען. מהו איך איהר רצון און געפין אויס, אז
פאַר די קורצע צייט וואָס זיי לערנען זיך האָבען זיי גע־
מאכט א גוואַלדיגען פאָרטשריט.

— אהן ענגליש, — ערקלערט זי מיר, — קען זיך
אהרני ניט בעגעהן. ער איז געווען אין לאָנדאָן כדי צו
פערקויפען זעלטענע פויגעל־אייער צו ראָטהשילד׳ן, איז
זיין ניט קענען ענגליש געווען א גרויסע שטערונג. האָבען
זיי בעשלאָסען זיי זאָלען זיך ביידע לערנען ענגליש.
ס׳הייסט אייגענטליך דאַרף ער זיך בלויז לערנען, אבער
זאָלבעצווייט איז היימליכער. לערנען זיי זיך ביידע.

איך בין ניט קיין מבין אויף זאָאָלאָגיע, אבער אויף
ענגליש בין איך געווען גענוג מבין צו זעהן, אז זי האָט
א גרעסערע פעולה געטהאָן פון איהם.

איין דער אפענער טהיר בעוויזט זיך א קליין איינ־
געלע פון א יאהר זעקס און קוויטשעט ארויס אויף א
שארפען קול׳כעל :

— אדון אהרני, הנה זבוב גדול...

נעהמט אהרני צו די גרויסע פליעג פון דעם קליי־
נעמ׳ס פינגער, בעטראכט זי פון אלע זייטען שמוצערט
מיט די ליפען און שאקעלט דעם קאפ מיט געוואלדיגער
התפעלות.

דערנאך גיט ער א גלעט דעם קליינעם איינגעל אי־
בער׳ן קעפעל און קלינגט ארויס :

— תודה רבה חביבי, זה באמת זבוב יפה...

ווערט דאס איינגעלע רויט ביז די אויערען און
שפרינגט א לוסטיגער ארויס דערצעהלען זיינע חברים
וואס „אדון אהרני” האט געזאגט פון זיין פליעג.

אז דאס איינגעלע איז שוין אוועק, לאזט אהרני
ארויס די פליעג דורכ׳ן פענסטער :

— די קינדער פון דער מושבה ברייגען מיר אלץ
וואס זיי געפינען אין פעלד... פערשטעהט זיך, אז אין
ניין־און־ניינציג פאלען זיינען עס אזעלכע מינים, וואס
איך זוך לחלוטין ניט. אבער זייער כונה איז גוט. זיי
ווילען מיר העלפען אין מיין ארבייט...

עס בלייבט מיר זאל טרינקען טהעע.

הויבט זיך אן אן עסק מיט אפראהמען דעם זאאלאָ־
גישען טיש. צוערשט ביכער קליינע און גרויסע, דער־

נאך הויפענס מיט מאנוסקריפטען, ואחרון אחרון חביב, א קעסטעל מיט פערטריקענטע באבעלקעס.

אפגעראהמט און אפגעווישט די סאראטע, זעצען מיר זיך ארום טיש. דער זאאלאג און זיין ווייב אויף דער אפגעריבענער סאפא און איך אויף א שטוהל. וואס ווי נאר איך טהו זיך א ריהר, לאזט ער ארויס א מורא'דיגען קרעכץ.

טהו איך איין מיטען דערינען א פרעג, צי עס פאסירט ניט, אז זיינער א זאאלאגישער עקזעמפלאר זאל קאליע ווערען, ווייל ער ווערט ניט ריכטיג געהאלטען.

דער זומער־שפרינקעלדיגער פנים וואס איז ביז עתה געווען זעהר אויפגעראהמט, ווערט מיט אמאל פערוואלקענט, דער רויטער קאפ בייגט זיך אראפ און ער קוקט אויף די סלאיעס און זיפצט:

— עס פאסירט, עס פאסירט... צו האלטען ווי עס געהער צו זיין, בעדארף מען האבען א מוזעאום... ווען איך האב מיינע פיער־פינף טויזענד פראנק בוי איך א מוזעאום...

— וואס וועט איהר מיט אזא קליינע סומע קענען אויפטהאן?... דער בויען אליין דארף קאסטען ניט דער ערך מעהר.

מישט זיך אריין דאס ווייב:

— אהרני קען העכער ווי פינף טויזענד פראנק ניט צעהלען... זיין השגה איין געלד־זאכען געהט ניט ווייטער.

איך בין נייגעריג צו וויסען, אויב עמיצער פון די

ציוניסטישע טהוערס אָדער אַנשטאַלטען האָט זיך ווען עס איז אינטערעסירט מיט זיין ארבייט...

— מע האָט עפּעס בלומרשט יא גערעדט וועגען גע-בען צו שטייער א טויזענד פראנק א יאָהר, אָבער עס איז דערפון גאָר נישט געוואָרען...

ער ווערט נאָך טרויעריגער און זיין קול דאַכט זיך איז ניט מעהר אַזוי הילכיג ווי געווען:

— איהר האָט ניט ווילענדיג אָנגעריהרט נאָך א טי-פערע וואונד... אָט אדרבא הערט. מיר איז געלונגען צו קריגען אין דער געגענד פון דעם לבנון א געשאָסענע הירש-שין, אַן אילת אהבים... איך גלויב, אַז זי איז די לעצטע פון איהר מין און דער איינציגער עקזעמפּלאַר אויף דער וועלט. איך האָב דאָס פעל און דעם סקעלעטאָן גרייט אויסצושטאָפּען. יעדער מוזעאום וואָלט געווען א בעלן אויף אַזא יקר המציאות. איין מוזעאום אין אויסלאַנד האָט מיר אָנגעבאָטען א זעהר הויכען פּרייז. אָבער איך וועל בעסער פערקויפען אויסגעבלאָזענע אייעלעך פון ווילדע פויגלעך און לעבען ווי עס איז, איידער ארויסצו-לאָזען פון ארץ ישראל די לעצטע „אילת אהבים". איך וועל עס האַלטען פאַר אונזער ערשטען זאָאָלאָגישען מו-זעאום, און אַזא מוזעאום מ ו ז ע ן מיר האָבען.

— וואַללאַה-איל-אַזים מיר וועלען איהם האָבען... ס'איז נאָר א וועהטאָג, וואָס קיינעם פון אונזערע גרויסע פאָרשטעהער קרענקט גאָר דאָס הארץ ניט וועגען דעם... שטעלט אייך פאָר — ער איז פון אויפרעגונג אַזש אויפ-געשפּרונגען — איין איינציגער עקזעמפּלאַר אין דער גאַנ-

צער וועלט און א פאלק פון דרייצעהן מיליאן און ניטא ווער עס זאל איהם אפקויפען פאר ארץ ישראל...

דאס ווייב, וואס א חוץ לערנען מיט'ן זאאלאג צר־זאמען ענגליש האט זי נאך די אויפגאבע „צו שפאלטען א גרויפ אין צווייען", איז געזעסען די הענד פערלעגט אויפ'ן שויס און האט זיך צוגעהערט צו דעם מאן'ס רייד און גרויסע טרעהרען זיינען איהר גערונען אויף די באקען.

אין דעמזעלבינגען צימער, וואו מיר זיינען איצט געזעסען און האבען בעשלאסען, אז די כנסת ישראל איז ווערטה מע זאל זי הענגען, איז מיר מיט א פאאר וואר־כען שפעטער אויסגעקומען בייצוואוינען איינע פון די שעהנסטע און פריידיגסטע סצענעס, וואס איך האב וועו עס איז בייגעוואוינט אין מיין לעבען.

עס איז געוועזען א יומא דפגרי, און די קינדער פון די שוהלען פון די ארומיגע קאלאניעס זיינען צוזאמען מיט זייערע לעהרערס געקומען אומיסנע בעקוקען „אדון אהרני'ס מוזעאום".

אזוי ווי דאס צימער איז געווען אן ענגס און די צאהל פון די תלמידים זעהר גרויס, האט מען זיי אריינ־געלאזט צו צעהן־פופצעהן אויף א מאל. אזוי שנעל ווי איין קליינע מחנה איז ארויס, איז די אנדערע אריין.

אין מיטען צימער נעבען דעם טיש איז געשטאנען דער רויט־האאריגער אהרני און זיין פנים האט געשיינט ווי די זיבען זונען.

אויסגעשטאָפּטע חיה'לעך און פויגלעך אַרויסגענו־מען פון אונטער דער סאָפאַ און פון די פּעקלעך און קעסט־לעך וואָס זיינען געשטאַנען אין די ווינקלען — זיינען געלעגען הויפענסווייז צונגעלעגט אויפ'ן טיש.

די קינדער מיט גליהענדע אויגלעך און צופלאַמטע בעקלעך, האָבען זיך פון אַלע זייטען גענדרענגט אַרום דעם הויכען זאַפּלאַג, די קלענערע פון פאָרענט, די גרע־סערע פון הינטען.

— ילדים! איהר זעהט דעמדאָזיגען פויגעל, ער האָט זעהר אַ לאַנגען שנאָבעל, ער לעבט פון די פיש וואָס ער כאַפּט אונטער'ן וואַסער...

מוז איטליכער פון די קינדער אָנטאַפּען דעם פויגעל מיט די אייגענע הענד, אויב ניט אין גאַנצען, איז כאָטש אַ פיסעל, אַ שפּיץ שנאָבעל אָדער אַ פעדערל. זעהט אהרני, אַז קיינער זאָל ניט געקריוודעט ווערען.

עס פליהען אַלערליי קינדערשע שאלות, און אהרני ענטפערט אויף זיין געוועהנליכען הילכיגען קול, און שיל־דערט ווי די פויגלען עסען, ווי זיי שלאָפען, ווי זיי בויען נעסטען, און ווי זיי היטען זיך פאַר זייערע שונאים. דער־ביי פלעכט ער אַריין אַלערליי המצאות, פון וועלכע די קינדער קייכען אָזש פון געלעכטער, און די גרויסע לעה־רערס וואָס זיינען מיטגעקומען מיט די קינדערלעך לאַכען. און די זשוקעס, און די באַבעלקעס אויף די ווענד לאַכען. און אפילו די איינגעמאַרינירטע יאַשטשערקעס אין די סלאָיעס לאַכען...

XXXI.

עוברים ושבים.

ס'האָט אין דער טיעף אַן אַלטע קוואַל געשלאָגען,
אונ שפּריצט אַרוים דורך טויזענד קרומע וועגען,
אונ וואָלסטו איטליכען בעזונדער פרעגען:
„וואָס טרייבט דיך דאָ?" — ווער וואָלט דעם אמת זאָגען?

וואָלט איינער זאָגען: קברים צו בעזוכען...
אַ צווייטער: לוסט דורך רוהם־בעדעקטע טהאָלען
אונ בערג צו וואַנדערען... אַ דריטער: מאָלען...
אַ פיערטער: היילונג פאַר זיין ליוב צו זוכען...

אונ קיינער וועט דיר אָפען ניט אַנטפּלעקען,
די וועהען וואָס די ברוסט פערבאָרגען צופּען,
דעם באַנד פון לאַנד וואָס בינדט מיט כשוף־קנופּען,
דעם רוף פון היים וואָס הערט ניט אויף צו וועקען...

מיר זיינען ניט מעהר קיין בני־יחידים אין אונזער האָטעל. יעדער טאָג ברענגט אַלץ נייע געסט, פערשידענע מינים אידען פון פערשיידענע לענדער.

עס קומען לאַנג־בערדיגע אידען, וואָס אַז עס פאַלט אַרויס אַ האָאר פון זייער באָרד לעגען זיי איהם אריין צווישען די בלעטער פון אַ זוהר. אונ עס קומען אַזעלכע וואָס האָבען ניט קיין שום סימן פון אידישקייט ניט

אויפ'ן פנים און ניט אין זייער שפראך און מע מוז זיי גלויבען אויפ'ן ווארט.

א קבוץ גליות...

נעכטען זיינען אנגעקומען דריי נייע געסט. אלע דריי בכבוד'ע בעלי־בתישע חסידים פון קאלישער געגענד. איינער, מיט א געדיכטער ברוינער בארד, איז אן עקאַ־נאם אין א גרויסען גוט. ער האט דערויף א סימן. אויף דער רעכטער האנד פעהלט דער גראבער פינגער. ער האט בעוויזען די ארבייטער וו' זיך נוהג צו זיין מיט א דרעש־מאשין, האט די דרעש־מאשין זיך צוגעאיילט און איהם ארונטערגעכאפט א פינגער.

די דריי אידען זיינען אהער געקומען זעהן אויב זיי וועלען ניט קריגען קויפען אין גלייכען געלט א שטיק לאנד אדער א פרדס. אויב זיי וועלען געפינען עפעס רעכטס, וועלען זיי פאהרען אהיים ליקווידירען זייערע געשעפטען און וועלען אריבערברייגגען אהער זייערע פאמיליעס.

דער עקאנאם ווערט מיט מיר א נאהנטער מקורב פון דער ערשטער רגע. צוערשט רעדט ער מיט מיר תורה. ער דערצעהלט מיר זיינם א פשט'ל אויף דעם פסוק „ובני ישראל יוצאים ביד רמה". דערביי מאכט ער מיט דעם ארט אזוי עס וואלט געווען א גראבער פינגער ווען ניט די דרעש־מאשין.

בישלעכווייז גיסט ער אויס פאר מיר זיין גאנץ הארץ.

אפשר אין קאליש וואלט ער זיך מיט אזא אידען ווי איך גאר ניט אריינגעלאזען אין אזא טיעפען שמועס. אבער ער וויס, אז איך בין פון ווייט געקומען אין ארץ ישראל, און אונז ביידען האט געגאגט און געטריבען דערזעלבינער וועהטאג... רעדט ער צו מיר ווי צו אן אלטען פריינד.

מיאוס געווארען צו לעבען אין גלות... עס פעהלט איהם ניט פון פויגעל מילך. אפילו אין בעסטען אופן וועט ער אזא רחבות, ווי ער האט אין חוץ לארץ, אין ארץ ישראל ניט האבען. אבער ער זוכט ניט קיין גליקען. לחם לאכול ובגד ללבוש פאר זיך און פאר זיין משפחה, דאס איז אלץ וואס ער וויל...

דער אינגסטער פון דער גרופע, א איד פון א יאהר פינף און פערציג, איז אין זיבענטען הימעל. ער קען ניט איינזיצען א רגע אויף אן ארט. אלע ווייל לויפט ער ארויס פון האטעל, טהוט א זופ זונענשיין, כאפט א קוק אויף די הייזער, אויף די בוימער, אויפ'ן הימעל און קעהרט זיך אום א גליקליכער, א שמייכלענדיגער...

אויפגעשטאנען איז ער גאנץ בעגינען און איז תכף אוועק מיט א גרויסען סאמעטענעם טלית־זאק אונטער'ן ארעם אין שוהל אריין. צוריקגעקומען איז ער ערשט ארום עלף א זייגער. ווען דאס טישטוך איז שוין געווען געלעגט פארווארעמעס. זיין פנים האט געשיינט.

מיט פריהשטיק האט ער זיך ניט געאיילט. ס'איז איהם קענטיג גאר אין זינען ניט געלעגען. ער האט נאר

געהאלטען אין איין רייבען די הענד און זאגען מיט א האלב־זינגענדיגען טאָן:

— וואס פאר א טהייער לאנד! וואס פאר א טהייער לאנד!

אבער דוקא די טהייערקייט פון לאנד האט דעם נייז־פינגערדיגען עקאנאם, וואס איז קענטיג געווען דער פיהרער פון די דריי, שטארק אראפגעשלאגען פון מוטה. וואו ער האט זיך נאכגעפרעגט האט מען איהם ערקלערט, אז א גוטע באַארע, וואס א פאמיליע זאל קענען פון איהר לעבען בכבוד, דארף קאסטען אז ערך צוואנציג טויזענד רובעל.

איז געבליבען ביי די אידען צו פרובירען גליל. דעם עקאנאם האט בכלל געצויגען מעהר צו לאנד־ווירטהשאפט ווי צו פרדסים. פארט אבגעלעבט א לעבען צווישען קארן־פעלדער און לאנקעס.

נאכ'ן עסען האט דער דריטער, א קיילעכדיגער איד־על פון א יאהר פינף און פופציג, מיט א קורצען ארומ־געצופטען בערדעל, פארגעלייענט יאושזאהנ'ס א פעליע־טאָן אין „היינט". דארט איז געווען אויסגעטייטשט די פאליטיק פון ענגלאנד לויט א מדרש פון „והאזינו". האַ־בען די דריי קאלישער אידען שטארק אנגעקוואלען פון דעם.

דער עקאנאם איז פון גרוים מתיקות איינגעשלאפען און האט זיך צעבראפעט מיט אזא ברייטקייט אזוי ווי

ער וואָלט שוין געווען אַ תושב אין ארץ ישראל פון צעהנדלינגער יאָהרען.

היינט זיינען צוגעקומען נאָך געסט, אַ איד פון אַ יאָהר זעכציג, אַ סוחר פון וואַרשאַ, מיט אַ ווייב און אַ טאָכטער. נאָך מיט יאָהרען צוריק האָט ער געקויפט אין רחובות אַ שטיק לאַנד און האָט עס געלאָזט בעפלאַנצען מיט מאַנדלען. ער איז געווען איינער פון די ערשטע גרינדער פון דער „מנוחה ונחלה". קומט ער אַלע פּאָאר יאָהר אָנקוקען זיין נחלה.

פאַרוואָס ער בעזעצט זיך ניט? — ביי איהם וואָלט מען אודאי גע'פּועל'ט, נאָר עול בנים... זיהן, טעכטער און איידעמס, אַלע הענגען אָפּ פון איהם. איז ער יוצא מיט דעם, וואָס ער שטאָט אָפּ אַ בעזוך זיינע מאַנדעל־ בוימער...

די טאָכטער געהען די מאַנדלען וועניג־וואָס אָן. זי ערקלערט מיר, אַז „זי איז נאָך יונג און זי וויל לעבען". וועגען דער ערשטער העלפט האָבען געקענט זיין חילוקי דעות, די צווייטע האָב איך געגלויבט באמונה שלמה.

איהר ווילען צו לעבען האָט אין רחובות אָנגענומען די געשטאַלט פון געהן שפּאַצירען צווישען די כרמים מיט די יונג־וואָרג פון דער קאָלאָניע.

דער אַלטער פערפעהלט ניט געהן דריי מאָל אַ טאָג דאַווענען, און אין זכות פון זיין קומען איז די רחובות'ער שוהל רייכער געוואָרען מיט אַ שעהנעם הענג־לאָמפּ.

מיט א פּאָר טעג צוריק איז דאָ דורכגעפאָהרען
א יונגער חזן. לכתחלה — זאָגט ער — איז ער געפאָה־
רען קיין אַמעריקאַ. איהם וואָלט דאָרט געווען וואויל
ווי די וועלט. נאָר עפּעס דורך אַ פערדרעהענים איז ער
פערוואָרפען געוואָרען קיין ארץ ישראל. בדיעבד, אז ער
איז שוין דאָ, געפעלט איהם דאָס לאַנד זעהר גוט. רעכענט
ער צו פערבלייבען און זוכען צו ווערען אַ חזן אין איינער
פון די קאָלאָניעס.

איך פרעג איהם צי אַ קאָלאָניע קען געבען אַ חזן
נענוג אויף חיונה.

— איך בין ניט נאָר אַ בעל־תפלה — ענטפערט
ער מיר — איך בין צוגלייך אַן אויסגעצייכענטער באָר־
בירער. מיט חזנות פון איין זייט און האָאָר־שעערען פון
דער אַנדער זייט וועט מיר קיין פּרנסה ניט פעהלען...

דאָ איז געקומען אַ גאַליציאַנער איד. אַ ציוניסט מיט׳ן
נאָמען כ... וועמען איך האָב מיט יאָהרען צוריק בעגעגענט
מעהרערע מאָל אויף דער איסט־סייד אין ניו־יאָרק. ער
איז כלומרשט געשיקט פון אַן „אחוזה", אָבער ווי איך
פערשטעה איז ער אַ מעקלער פון לאַנד אין תל־אביב און
פערשטעכט זיך ניט די פינגער ביי דעם עסק... אַזוי שנעל
ווי ער איז געקומען איז ער אַוועק צו סמילאַנסקי׳ן. צוריק
פון סמילאַנסקי׳ן איז ער געקומען מיט אַן אראָפּגעלאָז־
טער נאָז... האָט מיר נאָכדעם סמילאַנסקי דערצעהלט
וועגען וואָס דאָ האָט זיך געהאַנדעלט.

שויף יאָהרען און יאָהרען ווי רחובות זוכט אַפּצר־

קויפען א שטיק לאנד, וואס ליעגט אויף איהר גרענעץ. דער לאנד־הונגער וואקסט אין דער קאלאניע פון יאהר צו יאהר. עס קומט צו א נייער דור, מעהר מענשען בע־דארף מען האבען מעהר ערד. געפינען זיך אבער תמיד די גוטע מענשען, וואס שטייגען אריין דעם פרייז...

היינט איז צו איהם געקומען כ... מיט אן אולטי־מאטום, אויב מע וועט איהם ניט אפלאזען א טייל פונ'ם לאנד, וועט ער קאליע מאכען די קנית...

XXXII.

„דאָס לאַנד פון די שאַלאָמס"

חאָט אויסגעשטעקט די ערד די פולע בריסט
אונ ניט געוועזען ווער זאָל קומען זויגען,
האָט מיט דער קייט פון יאָהרען זיך געצויגען
דער פלוך, אונ שטום געקיניגט אויף דער וויסט...

אונ פלעגט דער הימעל ניט מתנות שפּאָרען,
דעם באַלזאַם־טהוי, דעם ברכות־פולען רעגען,
געלויערט האָבען רויבער אויף די וועגען —
די ווילדע גראָז, דער שטעכעדיגער דאָרן...

פלעגט אָפט אַ וואנדערער זיין פוס פערוואונדען,
אונ מיט אַ קללה פונ'ם פעלד זיך קעהרען,
אונ אונטען פלעגט פערשעמט די ערד איהם הערען,
אונ האַלטען טויזענד אוצרות איינגעבונדען...

אין אונזער האָטעל שטעהט איין אַ דייטשער ציאָניסט, דער אינזשעניר ט...

ער איז אַ מאַן אין די פערציגער, פעסט געבויט און פון מיטעלען וואוקס. אנגעטהאַן געהט ער שטענדיג אין קאַקי. אויפ'ן קאָפּ טראָגט ער אַן ענגלישען לייוועגט־

קיווער און אויף די פיס לאנגע שטיוועל. צום האטעל קומט ער על פי רוב צורייטען אויף א קליינעם אייזעל.

ט.. איז געבוירען און ערצויגען אין דייטשלאנד; אבער ער איז שוין אויסגעוועזען א וועלט. א לאנגע צייט האט ער פערבראכט אין זיד־אמעריקא, דערנאך איז ער געווען אין די פעראייניגטע שטאאטען. שפעטער האט ער אנגענומען די שטעלע פון אן אינזשעניר אונטער דער דייטשער רעגיערונג אין איינער פון די דייטשע קאלאניעס אין זיד־אפריקא. פון זיד־אפריקא איז ער אוועק קיין ארץ ישראל, אבער נאך א קורצער צייט האט איהם זיין וואנ־דערלוסט צוריקגעטריבען קיין אפריקא. איצט איז ער אין פאלעסטינא צום צווייטען מאל.

ער דערצעהלט מיר, אז דאס ערשטע מאל וואס ער איז געקומען פון אפריקא האט ער מיטגעבראכט מיט זיך א בעדיענטען, א שווארצען האלב־ווילדען קאפיר.

אז דער קאפיר האט זיך דערנאך אומגעקעהרט קיין אפריקא, פלעגט ער אנרופען ארץ ישראל דאס לאנד פון די „שאלאמס" (שלום'ס).

ט... איז געקומען קיין רחובות אנצופיהרען די ארבייט פון דעם שאסיי וואס ווערט געלעגט צווישען רחובות, ראשון לציון און יפו.

מיט דעם שאסיי איז א גאנצע געשיכטע, דער תמצית פון וועלכער איז אט וואס :

יאהרען און יאהרען האבען די אידישע קאלאניסטען פון רחובות און ראשון לציון זיך גע'שתדל'ט ביי דער טער־

קישער רעגיערונג זי זאָל זיי ערלויבען צו מאַכען אַ שאָסיי אויף זייערע אייגענע הוצאות און זיי האָבען בשום אופן קיין ערלויבנים ניט געקענט קריגען. איין בעאַמטער האָט אָפגעשיקט צו אַ צווייטען און אומעטום זיינען געווען הענד וואָס האָבען פערלאַנגט באַקשיש.

ערשט נאָך דעם ווי עס האָט אָפגעקאָסט אַן ערך פופ־ציג טויזענד פראַנק באַקשיש און נאָך אַ פערשלעפעניש פון יאָהרען, איז אָנגעקומען די ערלויבנים, אָבער מיט איין בעדינג — מע זאָל תיכף אָנהויבען בויען דעם שאָסיי און ער זאָל פאַרטיג ווערען ניט שפּעטער ווי אין אַ יאָהר צייט...

פרעגט זיך דאָך אַ קשיא: אויב עס איז יאָ אַזאַ איילעניס, טאָ פאַר וואָס האָט די רעגיערונג ניט געגעבען די ערלויבנים פריהער?... איז דער תירוץ — טערקיי...

דער שאָסיי האָלט נאָך ערשט ביים סאַמע אָנהויב. לעת עתה אַז מע וויל פאָהרען פון רחובות קיין יפו, מוז מען מיט אַ טאָג פריהער בעשטעלען אַ פּלאַץ אין דעם די־ליזשאַנס. אויף מאָרגען מוז מען אויפשטעהן כלחוך השור, ווארום האַלב זיבען איז שוין דער אָנגעפּאַקטער די־ליזשאַנס אויפ'ן וועג. די נסיעה ביז יפו דויערט רונד אַרום אַ שעה פיער אויפ'ן זייגער, הגם פאָהרען פאָהרט מען אייגענטליך ניט מעהר ווי איין שעה בסך הכל. די איבעריגע צייט בראַדזשעט מען צוזאַמען מיט נאָך אַן אַכט—ניין פאַרשויין ביז אין די קנעכלעך אין דעם הייסען זאַמד, און מאַחמוד אַרבייט זיך דערווייל אַרום

די כחות צו פועל'ן ביי די פערד זיי זאלען כאטש שלעפען דעם ליידיגען וואגען.

און אז מע בראדזשעט אין זאמד שמועסט מען זיך פאנאנדער, און מע רעדט וועגען אלצדינג אין דער וועלט.

געהען מיר אזוי אנוסטען א גאנצע עדה אידען און בעגלייטען מיט גרויס פאראד דעם ליידיגען דיליזשאנס, איינער פון אונזערע מיטפאהרער איז א קאלאניסט פון רחובות, גיט ער אונז א קאפיטעל געשיכטע פון די ערשטע יאהרען פון דעם „ישוב".

בויען א נייעם בנין האט מען אין יענע צייטען אהן אן ערלויבנים פון דער רעגיערונג ניט געטארט און קריגען אזא ערלויבנים האט געדארפט קאסטען מעהר ווי דער גאנצער בנין. צוליעב דעם האבען אפט גאנצע פאמיליעס געמוזט לעבען אונטער'ן פרייען הימעל. אז מע האט גע־וואלט אויפבויען א הויז אדער א שטאהל, האט מען גע־מוזט ארייננכאפען און ארבייטען טאג און נאכט, כדי צו ענדיגען דעם בנין איידער א חאיאל וועט קומען. איז דער בנין געווען איין מאל אויפגעשטעלט ביז'ן דאך, איז געווען פערפאלען. געהייסען איינווארפען האט מען ניט.

מאכט זיך איינמאל אז צו איינעם א קאלאניסט קומט א חאיאל אין סאמע מיטען בויען. שלעכט. וואס טהוט מען? דער אפגעריסענער פערהונגערטער חאיאל שטעהט און לאזט ניט א האנד צולעגען. צייט פערלירען האט מען ניט געקענט. האט מען קיין שאלה און קיין מעלה ניט

געמאכט און מע האט דעם בחור א נעהם געטהאן כדבעי, געבונדען הענד און פים און פערשפארט אין א קאמער און דערווייל האט מען געבויט אויף וואס די וועלט שטעהט.

אז ס'איז אוועק א טאג און דער חאיאל האט דער־שפירט אז ער איז א נוטה למות פון הונגער, האט ער גע־נומען פערהאנדלען וועגען „שלום". האבען איהם די קא־לאניסטען געשטעלט די ברירה — ענטוועדער צו שטאר־בען אויפ'ן מזבח פון פליכט — וואס דאס פאליובעט קיינ־מאל ניט זעהר שטארק אן אראבישען סאלדאט — אדער העלפען ביים אויפשטעלען דאס הויז און קריגען א ביש־ליק א טאג...

מע איז מושווה געווארען אויף א בישליק און א האלב און דער חאיאל האט זיך ארויסגעוויזען צו זיין אן אויס־געצייכענטער בעל מלאכה.

מיט אונז צוזאמען געהט און סאפעט אן עלטערער איד וואס איז געקומען קיין ארץ ישראל אויף א פאאר מאנאט. ער קען זיך ניט געננג אנלויבען פון ארץ ישראל.

שלאגט איהם איבער דאס ווייב, א הויכע דיקע איי־דענע, און הויבט אן אויספעקלען איהרע טענות און תביעות.

ראשית — זאגט זי — איז דא ניטא קיין חריין. וואו איז דאס געהערט געווארען, אז חריין זאל מען דארפען ברענגען אזש פון רוסלאנד.

עמיצער טרייסט זי, אז אזוי ווי פיש איז דא אויך ניט בנמצא, מאכט ניט אוים אז אהן חריין.

מילא חריין בין איך אייך מוחל — טענה'ט די איי־דענע — אבער די מטבעות... מע קען דאך משוגע ווע־רען. אין האטעל אין יפו האבען מיר בעצאהלט מיט פראנ־קען. דעם אראבער וואס האט אונז געבראכט אויף זיין אייזעל האט מען געמוזט בעצאהלען מיט „בישליקעס" און אויף דער באהן הויבט זיך אן א נייע חתונה. דארט חשבונ'ט מען דיר אויף „מערזשידעס". נאר דאס איז נאך אלץ גארניט. הייגט אין דער פריה קויף איך א פע־קעל שרייב־פאפיר, וויל דער קרעמער דריי טאלער. קען איך זיך שוין מעהר ניט איינהאלטען. שעהמען מעגט איהר זיך — זאג איך צו איהם — אין אייער ווייטען האלז. ס'איז טאקי ארץ ישראל, אבער ווי בערייסט מען דאס אזוי מענשען צו פערלאנגען דריי טאלער פאר צוואנציג בויי־געלעך פאפיער ?... שטעהט דער איד און קוקט אויף מיר און קייקעלט זיך פאר געלעכטער. עס געהען איהם אזש טרעהרען פון די אויגען. שטעלט זיך ארויס אז א טאלער איז „גרוש" און א „גרוש" איז דריי „מעטעליק" און א „מעטעליק" איז א קימא לן פון צוויי קאפיקעס.

א יונג ווייבעל פון רחובות, מיט קלוגע שווארצע אוי־גען, שיט זאלץ אויף דער אידענע'ס וואונדען. זי דער־צעהלט איהר אז דער קורס פון א מעטעליק איז ניט אין אלע שטעדט גלייך און אז אפילו אין דערזעלביגער שטאדט איז דער מקח אויך ניט אלע מאל דערזעלביגער.

מישט זיך אריין א בחור וואס געהט נעבען מיר, און דערצעהלט, אז זיינער א בעקאנטער האט אזוי לאנג גע־האלטען אין איין אויסבייטען א צוואנציג פראנק שטיק

אויף אנדערע געלטען, און די אנדערע געלטען ווידער אויף אנדערע, ביז איהם איז סך הכל געבליבען צוויי און א האלב פראנק. דאס איבריגע איז אוועק אויפ'ן אויסבייטען.

דער בחור איז קענטיג א לץ, אבער די אידענע האט ער ווי צוגעטראפען.

— אחוץ דעם — גיט זי זיך א קעהר צו מיר — וואו אין דער גאנצער וועלט האט מען געזעהן, אז ביי מענשען זאל ניט זיין ניט קיין „גוט־מארגען", ניט קיין „גוט־נ'אבענד", ניט קיין „וואס מאכט איהר?" און ניט קיין „זייט געזונד", נאר ווידער „שאלאם" און אבער „שאלאם". מיר איז שוין אזוי פערשאלאמעוועט דער קאפ, אז, גלויבט מיר, ווען עמיצער זאגט מיר א היימישען „וואס מאכט איהר", וואלט איך איהם געפאלען קושען, פאר מענשען אין די אויגען.

דערוויל פאהרט דער דיליזשאנס אריין צווישען די ווייננגערטנער פון ראשון לציון. פוןביידע זייטען וועג שטעהען פלויטען פון ווילדע קאקטוס־פלאנצען — גרויסע אומגעלומפערטע פערזעהעניסען, פערפלאכטען איינס אין צווייטען און אנגעפיקעוועט פון אויבען ביז אונטען מיט שארפע נאדלען. צוליעב זייער שטעכעדיגקייט זיינען זיי אויסגעצייכענטע שומרים.

דערצעהלט איך דער אידענע א מעשה. אמאל זיינען דא געקומען א סך מענשען זיך צו בעזעצען. דאס לאנד איז געווען פעט און פרוכטבאר, די לופט איז געווען מחיה נפשות און די זון איז געווען גרייט ארויסצוברענגען

די שעהנסטע פירות פון די בוימער און די בעסטע גרינסען פון דער ערד. אבער די מענשען האבען ניט געוואלט ניט אקערען, און ניט גראבען, נאר טאג פאר טאג האט זיך זיי פערגלוסט אן אנדער פערוועלענים. און אלערליי בלבולים האבען זיי אויסגעטראכט אויף דער ערד. איז די ערד פערוויסט געווארען און די מענשען זיינען צו־לאפען אין אלע ארבע פנות העולם. האט די ערד געוויינט צו גאט פון גרויס ביוש און גאט האט דערהערט די שטים פון דער געקריוודעטער ערד. איז ארויס א גזר מן השמים אז אזוי שנעל ווי איינער פון די אנטלאפענע וועט שטאר־בען, זאל ער מגולגל ווערען אין א קאקטוס־קוסט און זאל מוזען היטען די פעלדער אויף וועלכע ער האט גערעדט לשון הרע.

שטעהען זיי איצט די דאזיגע זינדיגע נשמות, אין דער געשטאלט פון מיאוס'ע און שטעכעדיגע קאקטוסען און זיי האלטען שמירה אויף די שווער־בעלאדענע ווייג־שטאקען וואס פלייסיגע הענד האבען פערפלאנצט און הערען די לוסטיגע געזאנגען פון די, וואס פילען אז די קערב מיט רויטע פונקעלדיגע טרויבען....

XXXIII.

אָרעמע קרובים

שטרעקט אויס אַ האַנד זיך פון דער נידער:
חויב אויף און פיהר, מיר זיינען ברידער...
איך האָב פערשפּעטיגט אויפ'ן שליאַך
און דו ביסט שטאַרק און איך בין שוואַך...

אַ חבר'טע פון דער תימנישער מיידעל וואָס דיענט ביי די א...'ס, האָט היינט אָבענד חתונה. האָט די דיענסט־מיידעל איינגעלאַדען די בעל־הבית'טע צו קומען אויף דער חופּה. בלייבט מיר זאָלען געהן אַלע צוזאַמען.

די נאַכט צולעגט זיך שוואַרץ אויף דער קאָלאָניע. מיר געהען דורך אַ זייטיגען פינסטערען וועג. פון איין זייט אַ געדיכטער צוים פון מימאָזען, פון דער אַנדערער — אַ פּרדס פון אויל־בערט־בוימער. דער זיסער גערוך פון די מימאָזען, און פון די בעטויהטע גערטנער, וועהט קיהל אין געזיכט. די שטערען אויפ'ן הימעל ווערען פון מינוט צו מינוט אַלץ געדיכטער און אַלץ גרעסער. אַרום איז שטיל ווי אויף אַ בית־עולם. מע קען הערען ווי עס קאַפּען די טהוי־טראָפּענס פון בלאַט צו בלאַט...

מאדאם א. פיהרט און מיר נעהען נאך. זי איז גע־בארען אין דער קאלאניע און זי וואלט דעם וועג געטראָ־פען מיט פערבונדענע אויגען. מיט אמאל פערדרעהען מיר זיך אין א שמאלען געסעל. אויף דער רעכטער האנד א גרויסער גארטען, אויף דער לינקער — קליינע הייזלעך וואס שימערען וויים דורך דער פינסטערניס. צווישען די הייזלעך בוימלעך און בייטען. ניט א פונק ליכט אין ערגעץ.

אפגעגאנגען נאך א הונדערט טריט, הערען מיר א טומעל און א געפילדער און דערזעהען א ליכט וואס שיינט ארויס פון א הייזעל און פאלט אויף אן אנטקעגענדיגען באנאנא־קוסט.

מיר געהען אריין אין א קליינעם הויף און געפינען זיך צווישען א געזעמעל פון קליינע צוועלף—דרייצעהן יעהריגע מיידלעך. זיי זיצען אויסגעזעצט אין א האלבען ראד און זינגען א מאנאטאנעם, מורא׳דיג טרויעריגען נגון...

וואו האב איך דעם נגון געהערט ?... פון א טונקע־לען ווינקעל שפרינגט ארויס דער פערגלייך : אזוי הא־בען די טעכטער פון גלער געזונגען קלאגענדיג אויף יפתח׳ס טאכטער...

ערגעץ אין דער הויך הענגט א קליינע לאמטערנע און די געלע צאנקענדע פלאם מאכט די פינסטערניס נאך שטארקער...

אין א ווינקעל זיצט איינע און קלאפט מיט דער האנד אין א סארט טאמבוריז.

דאס טרויעריגע קלאגען אין דער פינסטערניס הערט

ניט אויף א מינוט. די קליינע מיידלעך, ווי עס שטעלט זיך ארויס, זיינען יונגע ווייבלעך. דאס דערקענט מען אין די שווארצע שטערן־טיכלעך וואס זיי טראגען. איי־ניגע פון זיי זיינען מאמעס, וואס האבען שוין בעוויזען א קינד צו בעגראבען.

צווישן די קליינע פיגור'כלעך זעהט זיך אן איינע א שטארק הויך ווייבעל פון א יאהר צוואנציג.

איך דערקען זי. דאס איז מרים די דיענסטמיידעל פון „חאוואדזשא מוסאה". איהר מאן איז א תימני פון פתח תקוה. זי איז אנטלאפען פון איהם, ווייל ער פלעגט זי שלאגען מכות אכזריות, איז ער איין טאג געקומען מיט זיין גאנצער משפחה, מיט שטעקענס און מיט א שטריק, גרייט צו בינדען זיין ווייב און זי מיט געוואלט אוועקנעה־מען צו זיך. מרים, וואס איז, איבעריגנס, א העלדיש ווייבעל, האט דערזעהענדיג דעם מאן, אנגעהויבען ציטערען ווי א בלאט, און איז שיער ניט געשטארבען פון שרעק. א גליק וואס „חאוואדזשא מוסאה" איז געווען אין דער היים. האט ער דעם מאן געגעבען א גאב און האט איהם אוועקגעטריבען פון הויז.

מרים'ס אייגענער ברודער האט זיך לכתחלה שטארק געשעהמט מיט איהר אויפפיהר. דער מאן האט עהרליך בעצאהלט פאר איהר, געהערט זי צו איהם, און זיך שטע־לען אנטקעגען איז א שרעקליכער זינד. ער האט זיך אבער איבערגעבעטען. אלס אפעקון פון זיין שוועסטער קריגט ער אלצדינג וואס זי פערדיענט. פערליערט ער נאך אלע־מען גארנישט אן זיין שוועסטער'ס ווידערשפעניגקייט.

מאדאם א. ווייזט מיר אן אויף דער כלה, א קליין שוואך מיידעלע פון א יאהר עלף—צוועלף, מיט א שעהן שווארץ פנימ'על און טיעפע שווארצע אויגען — די בשותפות'דיגע ירושה פון אידען און אראבער.

די קליינע כלה איז אנגעטהאן אין א גרינעם קלייד מיט רויטע קוויטען, און א ווייסען שלייער. אויפ'ן קאפ טראגט זי א סארט זילבערן קרוינדעל, און אויפ'ן האלז שנורען קארעלען און זילבערנע מטבעות. שווערע זיל־בערנע אוירינגען רייסען שיער ניט ארונטער די קליינע שווארצע אויערלעך, און אויף ביידע הענד־געלענקען טראגט זי זילבערנע בראסלעטען, די פינגער זיינען רויט געפארבט מיט העננא און בעדעקט מיט רינגען.

אונזער בעגלייטערקע ערקלערט אונז אז די תכשיטין געהערען ניט צו דער כלה. ווי קומט זי צו אזא עשירות? דאס בארגט מען צוזאמען פיעל מע קען פון קרובים, בע־קאנטע און שכנים, כדי צו בעשעהנען די כלה אין דעם יום־החופה.

דער טרויעריגער כאר יאמערט און קלאגט און די טאמבורין קלאפט אומעטיג צו. אין מיטען פון דעם רע־דעל, דרעהען זיך צוויי ווייבער. זיי טאנצען א פאנטאס־טישען כשר־טאנץ. איינע פון זיי זעהט אויס צו זיין א זקנה. דאס געזיכט איז צוקנייטשט און איינגעשרומפפט, די ברוסט איינגעטריקענט, דער גוף מאגער.

מאדאם א. קען אלע תימנים פון רחובות, זאגט זי מיר אז די זקנה איז נאך קיין פערציג יאהר ניט אלט.

— איבעריגענס וועלען זיי אייך קיינמאָל ניט אויס־זאָגען ווי אַלט זיי זיינען. זיי האָבען מורא פאַר אַן עין הרע.

און אָט איז איינע פון שלום'ס ווייבער!

איך קעהר זיך אום. אַ חנ'עוודיג מיידעל פון אַ יאָהר פערצעהן האַלט פערבויגען דעם קאָפּ אַן אַ זייט, וויגט זיך היין און הער און קלאַנגט צוזאַמען מיט דעם כאָר דעם טרויריגען נגון...

— ווער איז שלום?

— שלום איז אַ שם־דבר... שלום'ען פּוזט איהר קענען. ער האָט אַ גאַנצען הארעם. דער עסק לוינט איהם. אַ תימנ'קע קאָסט ניט פיעל. מע קען זי איינהאַנדלען פאַר אַ צוויי הונדערט פראַנק. אַסך ביליגער ווי ביי די אַראַבער. ביי זיי איז דער ביליגסטער מקח פינף הונדערט פראַנק. בלייבען אַ סך אַלטע בחורים. אָט איז מיין טאַטען'ס אַראַבאַדזשי, איז אַ גאָט'ס רחמנות אויף איהם. שוין אַ מאַן קרוב פערציג און קען ניט צונויפשפּאָרען גענוג אויף אַ זווג.

— אָבער וואָס איז מכח שלום'ען?

— שלום האָט פיער ווייבער, דריי ווייבער אין רחובות און איינע אין יפו. אַלע פערדיענען. זיי זיינען דיענסטמיידלעך. אחוץ וואָס אַלע גיבען איהם אָפּ זייער גאַנצען לויהן, ברענגען איהם די רחובות'ער אין אָבענד, ווען זיי קומען אַהיים, די וועטשערע וואָס די בעל־הביתטעס גיבען זיי מיט.

די וואָס איהר זעהט דאָ איז די פיערטע. ווען ער

האט חתונה געהאט מיט איהר איז זי געווען אכט יאהר אלט און ער — א מאן פון איבער דרייסיג...

מיר געהען אריין צו די מאנסבילען. א קליין הויז־על וואס בעשטעהט פון איין קאמער אהן דיל. עס זשיפ־טשעט א קליין לעמפעל. דער עולם זיצט אויסגעזעצט אויף דער ערד ארום די ווענד. קיין שום מעבעל איז ניט פאראן.

מע טרינקט שווארצע קאווע פון קליינע שעלכעלעך און מע רויכערט פון נארגילעהס. קיין פענסטער איז אין הויז ניטא, און דער רויך הענגט ווי א געדיכטער וואלקען איבער די רויטע פעצען און די געפלאכטענע קאפ־צודעקען. א טייל פון די געסט טראגען, לכבוד דער חתונה, שיך, די איבעריגע זיינען בארוועס.

סאמע אויבען־אן זיצט אנגעטהאן אין א טלית, דער חתן, א בחור פון א יאהר אכצעהן. אין דער האנד האלט ער א גרויסע בינטעל פון פעלד־בלומען. קומט אריין א נייער גאסט, געהט ער צו צום חתן, שטעלט זיך דער לעצ־טער אויף, אוןביידע לעגען ארויף די האנד אויף'ן האר־צען, דערנאך אויף'ן שטערען און מע צוקושט זיך מעהרע־מאל אויף ביידע באקען.

ווייבער קומען אריין, קענטיג נאהנטע קרובות פונ'ם חתן, און קושען דעם חתן די האנד...

ניט ווייט פון דעם חתן זיצט א קרעפטיגער מאן פון א יאהר דרייסיג מיט א שעהנעם שווארץ־בעוואקסענעם געזיכט און מיט גרויסע שמוציגע בארוועסע פיס. ער האלט פאר זיך א געשריבענעם אלטען סידור און זינגט א

פזמון אין העברעאיש געמישט מיט אראביש. דערביי בע־
גלייט ער זיך אליין מיט אן אייזערנעם שטעקעלע אויף א
סארט קופערנער טאץ. זיין קול איז הילכיג און מעטאליש.
אז ער ענדיגט א פערז, הערט זיך דער אפקלאנג פון
זיין שטים אזוי ווי א גלאק וואס האט נאר וואס אפגע־
קלונגען... דער נגון איז האלב־פרעהליך, האלב מרה־
שחורה׳דיג.

פאר׳ן חתן פלעכטען זיך דריי יונגע לייט אין א מין
שעערל... איינער האלט די האנד אויף דעם אקסעל פון
דעם אנדערען. די בעוועגונגען זיינען זעהר גראציעז און
פול מיט דעם שטומען כשוף פון פינסטערע מזרח־נעכט...

מיר ווינשען דעם חתן „מזל־טוב" און מע ענטפערט
אונז „מזל וברכה".

לכבוד אונז ברענגט מען נידעריגע בענקלעך.

— בבקשה !

מע דערלאנגט אונז אייגען־געמאכטען וויין, שווארצע
לעקעך און געבאקטע קוקורוזע. מיר פערזוכען פונ׳ם וויין
און די צייהנער ווערען אזש האליג. שארף און זויער.
מיט די לעקעך וויל איך זיך נים איינשטעלען. שטעהען
אנטקעגען א פאאר קליינע „משה׳לעך און שלמה׳לעך"
מיט ברודיגע פנימ׳לעך און קוקען אויף דעם גרויסארטיגען
כיבוד וואס מע האט אונז דערלאנגט און בעלעקען זיך ווי
הונגעריגע קעצלעך. נעהם איך דאס שטיק לעקעך און
גיב זיי. כאפען זיי עס צו און לויפען ארוים.

מיר האבען זיך פערשפעטיגט. די חופה איז שוין

געוועז מיט א שעה צוריק. איצט וועט מען זינגען און טאנצען ביז שפעט אין דער נאכט. דערנאך וועט קומען די וועטשערע. פאר די מאנסבילען אין א בעזונדערען חדר, און פאר די ווייבער אין א בעזונדערען חדר.

אויף דער וועטשערע וועט זיין פלייש מיט א געדיכ־טען יויך. דאס פלייש צוזאמען מיט דער זופ וועט דער־לאנגט ווערען פאר אלעמען אין איין שיסעל, און מע וועט עסען ווי אידען האבען געגעסען דעם קרבן פסח, הייסער־הייד און בחפזון און מיט קיין גאפעל וועט מען גאט'ס גאב ניט פערשוועכען. די זופ וועט מען אויסטונקען מיט פלא־כע ווייכע „פיטעס" און מעלדט אייך, אין ניוועץ וועט אפילו א טראפען ניט געהן.

XXXIV.

אַ צווייטער בעזוך

ווידער בין איך געווען ביי די תימנים. דאַסמאָל איז העלען זונענשיין, פרייטאג נאַכמיטאג.

ווי אליעזר, דער קנעכט פון אברהם׳ען, האָב איך זיך אָפּגעשטעלט וואו די תימנע׳ר פרויען קומען שעפּען וואַסער. אַזוי ווי עס איז געווען ערב שבת, זיינען אַלע ווײַלע געקומען ווייבער — אַלטע און יונגע — מיט די כלים אויף די קעפּ. וואָלטען עס געווען קריגע, וואָלט איך די יונגע ווייבלעך ליופי המליצה פערגליכען מיט מוטער רבקה. זיינען עס אָבער על פי רוב געווען נאַבעל׳ס נאַפט־בלעכען.

די דאָזיגע בלעכען, אַזוי ווי די הילצערנע קעסטלעך אין וועלכע זיי ווערען אַהער געשיקט פון באַקו אָדער פון אַמעריקא, פערריכטען אין ארץ ישראל הונדערט פערשיעדענע מלאכות. פון וועלכע די נאַפט־פערקויפער האָט זיך אַיפ׳ן לעבען ניט געקענט חלום׳ען.

איך האָב שוין געזעהן, ווי מע האָט אַן ארון פאַר אַ טויטען קינד געמאַכט פון אַ נאַפט־קעסטעל.

די ווייבער זיינען געווען צום גרעסטען טייל פער־עלטערט פאר דער צייט, און מיאוס. אבער גענאנגען זייר־נען זיי גלייך און שטאלץ און די מאנגא־מיידלעך פון ניו יארק, האבען זיך געמעגט קומען לערנען ביי זיי די קונסט פון געהן שעהן און גראציעז.

אם דעם גלייכען און קעניגליכען גאנג זייערע האבען די תימנ׳ישע פרויען, ווי אויך די אראבערקעס, צו פער־דאנקען דער געוואוינהייט צו טראגען זייער משא אויפ׳ן קאפ. דער קאפ לערנט זיך אוים צו זיין אויפגעהויבען און די גליעדער — זיך סימעטריש צו באלאנסירען.

מיין בעגלייטער האט גענומען מאכען הכנות דעם עולם צו פאטאגראפירען. זיינען איינינע אנטלאפען פייל פון בויגען, אנדערע האבען זיך געקווינקעלט און די מוטהיגערע זיינען געבליבען. זיי האבען בלויז פערלאנגט מען זאל זיי צוזאגען א בילד.

א גרופע עלטערע תימנים זיינען אנגעקומען צוריק פון דער ארבייט מיט גראב־אייזענס אויף די פלייצעס. דערזעהן דעם אפאראט, האבען זיי זיך גיך אפגעטראגען. פיער יונגע תימנ׳ישע פועלים האבען זיך אפגעשטעלט.

איך קעהר זיך צו איינעם פון זיי וואס זיינע פאות גרייכען ב ל ו י ז ביז איבער די אויערען. עס ווייזט זיך ארוים, אז ער איז פון די „נייע". ער געהערט צו די „פרחי תימן" און ווייס פון ביאליק׳ן. איך לאז זיך אריין מיט איהם אין א שמועס און פרעג איהם קודם כל, ווי קומט עס אז די תימנים נעהמען אזוי פיעל ווייבער.

— דא היע — פערענטפערט ער זיך און ווערט רויט
— נעהמט מען געוועהנליך נאר איינע... דארטען, אין תימן, פלעגט מען יא נעהמען מעהר. אבער דאס איז נאר געווען צוליעב קינדער... די קינדער שטארבען איינס נאך אנדערען און אײן ווייב סטאיעט ניט לקיום המין...
— און שלום ?
— שלום — שפרינגט ארויס אן אנדערער — איז א „מפרים פרסה" (א בהמה מיט צושפאלטענע קלויען). ער פערשווארצט זיי אין די אויגען פון די אשכנזים. קענען זיך די אשכנזים איבערנעהמען און ארונטערקוקען אויף די תימנים.

פאר די אשכנזים וויל מען זיך אויספיינערען, מעהר פון אלץ, כדי די אשכנזים זאלען ניט זאגען „אני העשרתי את אברהם".
דערצעהלט מיר אנוסטען ז... אז ווען ער האט געבויט זיין ווילא, האט איינער פון די תימנ'ישע לייטערענער זיך בעריהמט, אז אין תימן האט אפילו דער ארעמסטער פון זיי געוואוינט אין א פיעל שעהנערע הויז.

מיר געהען פערביי אן אלטען בלינדען תימני וואס ווארעמט זיך אויף דער זון און קומען צו דעם הייזעל פון דעם אלטען מלמד. ער זיצט פאר דער טהיר, די פיס צו־נויפגעדרעהט אונטער זיך, ארום איהם א כאפטע קליינע תלמידים'לעך, אפגעריסענע, אפגעשליסענע, מיט שווארצע ברענענדיגע אויגלעך. אין דער רעכטער האנד האלט

ער א לאנגע רוט, די רוטה האט, אפנים, שווער געארבייט א גאנצע וואך.

אזוי ווי עס איז שוין געווען נאהנט צו שול־רופען, האט זיך דער אלטער מלמד אנגעגרייט איטליכען פון זיי־נע תלמידים מכבד צו זיין מיט א לעצטען שמיץ, דאס האט געזאלט זיין א סיגנאל, אז דער חדר איז אויס, און צו־גלייך א דערמאנונג, אז עס איז דא א רוט אויף דער וועלט.

אז מע האט אנגעשטעלט אויף איהם דעם קאדאק, האט ער אפגעקעהרט זיין געזיכט און גענומען שרייען:

— וואס ווילט איהר פון מיר? געהט אייך אייער וועג. איך וויים צוליעב וואס איהר דארפט דאס...

— צוליעב וואס, אדרבה?

— איהר וועט דאס בילד בעווייזען אין חוץ לארץ און וועט קלייבען נדבות אויף דעם סמד, און אונז וועט איהר פון די נדבות גארנישט געבען...

דורך א שפיצעל איז דאך געלונגען איהם מיט זיין חדר ארונטערצוכאפען...

טענות און תביעות צו די אשכנזים האבען די תימנים אסך. ראשית האבען זיי מיט זיך אין גלות מיטגענומען דעם שלחן הזהב. דעריבער זיינען זיי אזעלכע עשירים...

זיי, די תימנים, האט מען תמיד נעקריוודעט. עזרא הסופר האט זיי אפילו אין ארץ ישראל ניט מיטגענומען. האט איהם טאקע דערפאר גאט געשטראפט און ער ליעגט בעגראבען אין בבל. ניט זוכה געווען צו שטארבען אין ארץ ישראל.

דער נאָמען עזרא איז ביי זיי אין חרם עד היום. קיין תימני הייסט ניט מיט דעם נאָמען „עזרא“.

ליעב דעם אשכנזי האָט מען ניט. אָבער מע קומט אָן צו זיי, מוז מען שווייגען. אַמאָל רייסט זיך אַ וואָרט אַרויס.

ניט לאַנג צוריק, ביי אַן אסיפה פון די תימנים, צו־זידלען זיך די „נייע“ מיט די „אַלטע“, שפּרינגט איינער אויף און גיט אַ געשריי צו אַ צווייטען: —

— אשכנזי!...

צוריקוועגס טרעף איך אַן עלטערען תימני וואָס איז שוין אָנגעטהאָן אין זיין שבת'דיגען מלבוש — אַן אָפּגע־בלאַהעוועטען שוואַרצען פּראַק וואָס האָט אין זיין ערשטען גלגול בעשעהנט דעם רוקען פון אַ רחובות'ער בעל־הבית.

איך צערעד זיך מיט איהם און מיר קומען ביסלעכ־ווייז אַרויף צו שדים.

— מע זאָגט, אַז אין תימן זיינען דאָ אסך שדים...

— בודאי יש — שאָקעלט ער מיט'ן קאָפּ — עס זיינען דאָ תימנים, וואָס האָבען אויסגע'הרג'עט פון זיי גאַנצע מחנות. פאַראַן אַלע מינים. עס זיינען דאָ שדים וואָס זעהען אויס ממש כבני אדם און פיהרען זיך אויף כבני אדם.

— אַט האָט דוד געלעבט צווישען דידאָזיגע שדים צוויי יאָהר נאָכאַנאַנד און איז קוים אַ לעבעדיגער אַנטרונ־נען געוואָרען.

— וואו איז דוד ?
דוד איז אין רחובות, ער וואוינט ניט ווייט פון דאנעז.

איידער איך בעוויז איהם ווידער צו פרעגעז, דער־צעהלט ער מיר אין זיין תימנ׳ישען העברעאיש די גאנצע געשיכטע מיט דוד׳ן און די שדים. יעדער תימני ווייס דידאזיגע מעשה, אזוי ווי ער ווייס זיין אייגענעם נאמען.

דוד איז געווען א איש נכבד אין דער קהלה. האבען די שדים געווארפען אן אויג אויף איהם. זיי האט זיך ניט אנדערש געוואלט איהם אריינקריגען צווישען זיך. מעהר פון אלע האט געצאטעוועט אויף איהם אן עלטערער שד, דער פרנס פון די שדים און א גרויסער חשוב ביי זיי. ער האט געהאט א טאכטער א גוואלדיגע יפת תואר, און איהם האט זיך פערוואלט האבען דוד׳ן פאר אן איידעם. און אז די שדים עקשנ׳ען זיך איין, איז השם ישמרנו.

האבען זיי אפגעלויערט איין מאל ווען דוד האט זיך געבאדען אין טייך, און האבען איהם געכאפט און אוועק־געטראגען הינטער אלע שבעה ימים, וואו זיי האבען גע־האט א גרויסע קהלה.

דוד האט זיך געראנגעלט און האט געוויינט און גע־בעטען. אבער עס האט איהם גארניט געהאלפען. דער מחותן איז בעשטאנען, און דא שטעהט שוין די כלה און זי שיינט ווי די לבנה אין מיטען חודש, און דער חכם (חא־כאם) פון די שדים, א זקן מיט א הדרת פנים, איז געקומען מסדר קדושין זיין. האבען זיי אפגעשטעלט חופה און האר־

בען געמאכט א גרויסארטיגען שבעת ימי המשתה און דוד איז געווארען דער מאן פון א שד'יכע.

פון הויז ארויסגעהן האט מען איהם ניט געלאזט. מע האט איהם מאכיל ומשקה געוועזען פון דאס בעסטע און דאס שעהנסטע. אלצדינג וואס זיין הארץ געלוסט, האט ער געקראגען. אבער די שד'יכע האט פון איהם אז אויג ניט אראפגענומען. און רק זי האלזט איהם און זי קושט איהם און וואס א טאג בעווייזט זי איהם אלץ מעהר ליעבשאפט.

אזוי זיינען אוועק צוויי רונדע יאהר כסדר און די שד'יכע די יפת תואר האט געבארען דוד'ן צוויי קינדער.

איז דוד'ן ניט איינגעגאנגען דאס לעבען. ער איז ארומגעגאנגען גאנצענע טעג ווי משוגע און ביי נאכט האט ער ניט געקענט אן אויג צוטהאן. ווי ווערט מען ניצול ?

האט איהם השם יתברך איינגעגעבען א דעה, ער זאל אריבערגעהן צו דעם אלטען חכם פון די שדים און אויס־גיסען פאר איהם זיין ביטער הארץ.

האט זיך דוד איינגעבעטען ביי די שד'יכע זי זאל איהם אפלאזען אויף א פאאר שעה צייט. ער האט גע־שווארען, אז ער וועט ניט אנטלויפען.

איז ער אוועק צום חכם, און ווי ער איז אהין געקר־מען, איז ער אנידערגעפאלען אויף די קניה און האט אנ־געהויבען יאמערען :

— רבי, האט רחמנות... וויפיעל איז דער שיעור ?...

האט דעם אלטען פערקלעמט ביים הארצען. א גרוי־סער בעל רחמים געוועזען. רופט ער זיך אפ צו דוד'ן :

— געה, חביבי, אהיים, איך וועל זיך מיהען פאר דיר.

האט דער חכם פון די שדים געלאזט תיכף צונויפ־רופען אן אסיפה און האט פארגעלעגט פאר אלעמען דעם עניין. איז געווארען א רעש און א געפילדער און עס האט אויסגעבראכען א שרעקליכע מחלוקת צווישען די שדים. איין צד האט געזאגט, מע זאל איהם אפלאזען און דער צד פון דוד'ס שווער האט גע'טענה'ט, אז דוד מוז בלייבען ביי זיין נייע ווייב און קינדער.

אבער דער חכם פון די שדים האט גע'פסק'ענט, אז מע מוז דוד'ן אפשיקען אהיים, און וואס דער חכם זאגט, איז ביי די שדים הייליג.

איין בעדינג נאר האבען די שדים געשטעלט, אז איי־דער מע וועט איהם אפלאזען זאל איטליכער פון זיי אויס־רייסען פון איהם א האאר.

האט זיך דוד אויפגעכאפט אויף מארגען אין דער פריה און האט געפונען אז ער איז אין זיין הויז אין תימן ביי זיין ווייב און זיינע בני בית. און אז ער האט זיי דער־צעהלט וואו ער איז די גאנצע צייט געווען און וואס מיט איהם האט פאסירט, און ווי אזוי ער איז געראטעוועט גע־ווארען, האבען זיי געמאכט א ברכה „ברוך מחיה המתים".

אבער ווען ער האט גענומען לעגען תפילין צום דאוו־נען, האט ער אויסגעפונען, אז ער האט ניט א האאר אויפ'ן קאפ.

איז איהם געווען א גרויסער בזיון צו געהן אהן פאות.

האט זיין ווייב אפגעשניטען א הייפעל האאר פון זייער עלטערער מיידעלע און עס איהם צוגעקלעפט צו בייי־דע שלייפען שטאט פאות.

די האאר איז קיינמאל ניט אפגעוואקסען און דור טראגט די צוגעקלעפטע פאות עד היום הזה.

XXXV.

זון־פעדים

פעדעם אין דער זון
שימערען און שוועבען,
מאכען מיר דערפון
ליכטיגע געוועבען...

פעדעם אין דער זון
האבען מיר געפאנגען,
שפינען מיר דערפון
זוניגע פערלאנגען...

אנגעקומען א סך נייע געסט מיט אמאל אין אונזער „מלון“.

שלום אש איז מיט זיין פרוי אהער געקומען פון גליל. זיי וועלען דא פערברייגגען א לענגערע צייט.

דערווייל איז היימליכער געווארען אויף'ן הארצען.

צוזאמען מיט אש'ן איז געקומען אהער דער פעטער־בורגער מיליאנער פ... און דער אלטער שנעע־האאריגער פיינבערג, דער מחלק פון דער „מוהמע“ יס"א'ס צדקות אין רוסלאנד.

אש׳ם צימער איז סאמע אקעגנו מיינעם. צווישנו אונז איז מפסיק דער לאנגער עס־צימער. האלטנו מיר נאכ־אנאנד אין אפשטאטנו איינער דעם אנדערנו וויזיטנו.

הערט זיך א קלאפ אין טהיר.

— יבא !

קומט אריין אש. נעהם איך איהם אויף מיט גרוים פאראד, זעץ איהם אוועק אויף דעם איינציגנו שטוהל וואס מיר האבנו, און טראקטיר איהם מיט באן־באנס, וואס זייד נעו איינגעוויקעלט אין פאפירלעך מיט הרצל׳ס בילד. איך אליין זיץ אנגעלעהנט בהסבה אויף דער בעט.

בלייבט, אז ער איז שוין געגנוג געזעסנו און צייט איך זאל אבצאהלנו דעם בעזוך. געהט אש צוריק אין זיין צי־מער, און איידער ער האט נאך בעוויזנו די טהיר אין גאנ־צענו צו צומאכנו, קלאפ איך שוין אן.

— יבא !

נעהמט ער מיך אויף מיט גרוים פאראד און איז מיך מכבד מיט ווייסנו לעקער. און אזוי געהט עס א גאנצנו העלנו טאג.

אפט געה איך מיט אש׳ן דורך דער אלעע פון מימא־זענו און אייקאליפטנו, קומנו מיר צו דעם בערגעל און פון דארט שפאצירנו מיר אוועק ווייט, ווייט, ביז צו דער באַ־יארע פון „חאוואדזשא מוסאה“. ליגט דאס גאנצע לאנד ארום ווי איין שטיק זונענשיין, און דער וועג אויף וועלכנו מיר געהענו איז פון ביידע זייטנו געדיכט בעזוימט מיט פעלד־בלומנו פון אלערליי קאלירנו.

ריידען מיר פון אלצדינג אין דער וועלט און מעהר ווי אלצדינג פון דער אידישער ליטעראטור. ווארעמט די ליב־טיגע זון ארוים פון אונז בעהאלטענע האפנונגען און פלע־נער, וואס וואלטען אין א וואכעדיגער סביבה ניט דעם מוטה געהאט זיך ארויסצוזאגען. ווערען אלע חלומות אנ־געגורט מיט שמשון׳ס גבורת.

מיר האבען א פארטיגען פלאן ארויסצוגעבען אויף א גרויסען פוס אלע אידישע קלאסיקער אין אן איינהייטלי־כער אויסגאבע, וואס וועט העלפען פערשפרייטען די אי־דישע ליטעראטור און וועט זיין א כבוד און א פרייד פאר אלע פריינד פון דעם אידישען ווארט.

געלד? עס וועלען זיך געפינען מעצענאטען, וואס וועלען זיך אן דעם פלאן אנכאפען. איבריגענס וועלען די פערלעגער אן דעם עסק ניט צולעגען. די אויסגאבע וועט זיין א ריעזיגער ערפאלג און די ביכער וועלען זיך פערקוי־פען ווי מצה־וואסער.

א חוץ דעם פלאן פון די אידישע קלאסיקער, וואס מיר האבען פאר דער גלות־וועלט, האבען מיר נאך א פיעל־ראַ־מאנטישערען פאר ארץ ישראל.

מיר וועלען נעבען רחובות אפקויפען א גרויס שטיק לאנד און גרינדען א קליינע קאלאניע פון לויטער „יחידי סגולה", שריפטשטעלער, דיכטער, גרויסע מוזיקער, מא־לערס און סקולפטארען.

מיר זעהען שוין פאראוים ווי די דאזיגע קאלאניע מיט איהרע שעהנע געשמאקפולע ווילאס וועט אויסקוקען.

איטליך הויז — א חלום אין ציגעל און קאלך. פאר יעדען הויז א גארטען פון די שעהנסטע בלומען און פלאנצונגען. די גאסען ברייטע, געפלאסטערטע מיט גראזען פון ביידע זייטען.

אלצדינג וועט זיין א קוויקונג פאר׳ן אויג און אן עס־טעטישער תענוג פאר דיכטער און קינסטלער.

מיר הויבען אן אויסרעכענען וועמען מיר וועלען אריינגעהמען אין דער דאזיגער קאלאניע. קונדען וועלען ניט פעהלען. עס וועלען נאך זיין צופיעל. וואסער גרויסער אידישער קינסטלער וועט ניט בויען פאר זיך א ווילא אין אונזער „קאלאני ד׳עלים״ ?

מישא עלמאן, צימבאליסט, שניצלער. ווער רעדט שוין פון די נאציאנאליסטישע אידישע שריפטשטעלער.

אז מיר האבען דערצעהלט פון אונזער פלאן דעם קאר־לאניסט נ.... האט זיך זייז כח הדמיון צעשפיעלט נאך מעהר ווי ביי אונז. א גרויסארטיגער פלאן. אט איז טאקי פאראן א שטיק לאנד ניט ווייט פון דער קאלאניע. עס געה־הערט צו א געוועזענעם קאלאניסט, וואס איז איצטער אין ניו יארק. וועט ער תיכף שרייבען צו איהם. ער גלויבט, אז מע וועט די ערד קריגען אין גלייכען געלד.

הייסט עס מיט לאנד זיינען מיר שוין פערזארגט. מיט קינסטלער וועט זיין א קנאפע דאגה.

אז מיר ריידען פון דעם פלאן ווערט אונז יום־טוב׳דיג אויף׳ן הארצען.

פיער האבען מיר שוין. אש, ניט איינס: דער זאַא־לאַג אהרני, ניט צוויי: דער דיכטער פיכמאַן, ניט דריי און איך, ניט פיער.

פאַראַן אין רחובות א יונגער קליין־געוויקסיגער, בלאַנדער אגראַנאַם פון א יאָהר דרייסיג. זיין פאטער איז א רוסישער איד, וואס האט זיך בעזעצט אין בעלגיען און איז דאָרט געוואָרען א רייכער דימענט־הענדלער. ער אליין האט אויסגעשטודירט אגראַנאַמיע און איז אוועק אין בראַזיליען, וואו ער האט פערנומען א פראפעסאר־שטעל אין אן אגריקולטור־שולע. פון דאָרט איז ער געקומען אהער צו זיין דער אויפזעהער איבער דער גרויסער באַיאַרע, וואס זיין פאטער צוזאמען מיט נאך בעלגישע אידען האבען גע־קויפט אין רחובות.

ער בעקענט זיך מיט מיר און מיט אש'ן און לאַדט אונז ביידען איין איהם צו בעזוכען.

ער איז נאך א בחור, אבער ער בעוואוינט א שעהן הויז מיט אזוי פיעל אייראָפּעאישע קאמפאָרטען פיעל מע קען האבען אין רחובות. ער ווייזט אונז זיינע ביכער, זיינע בילדער און אנטיק־זאכען. מיר איילען זיך ניט מיט אונ־זער בעוואונדערונג. מיר וואַרטען ביז ער איז אונז מכבד מיט זיסע ליקערען. ערשט דאן ריהמען מיר זיין פיינעם געשמאַק מיט אמת גוטען געוויסען.

ענדליך —

נעהמט ער אַרויס פון א שופלאַד אן עלעגאַנט איינגע־

בונדרענע העפט, און נעהמט מיר פארלייענען זיינע פראנ־צויזישע ליעדער...

ער דעקלאמירט אויסגעצייכענט. די פראנצויזישע נאז־קלאנגען געבען צו זיין דעקלאמאציאן א פייערליכען טאן... איך זעה, אז ער איז שטארק בעגייסטערט פון זיין פארלעזונג. איך זוך מיט די אויגען אש'ן ער זאל מיך אויס־העלפען. וואס עפעס איך אליין?... זעה איך, אז אש האט זיך גאנץ פיין אויסגעטרונקען זיין בענעדיקטין און זיך ארויסגעמאכט אין א צווייטען צימער. מיך געלאזט הייסט עס, אין שטיך. איך וועל עס איהם קיינמאל ניט פערגע־סען...

דאס איז ניט דאס איינציגע מאל וואס אש האט מיך געלאזט אין שטיך.

איין מאל שפאצירען מיר אזוי צוזאמען דורך דער קאלאניע. מיט אמאל נעהט־צו צו אונז א יונגער פועל אנ־געטהאן אין בעדואינישע מלבושים, און איידער וואס־ווען, ציהט ער ארויס פון בוזעם — א ליעד...

ער איז א שומר אין א כרם. ער לעבט „נאהענט“ צו דער נאטור, און מיט אויסגעשטערנטע נעכט איז ער אויף „דו“. איז בכן וויל ער הערען מבינות...

שווערט זיך אש, אז ער איז קיין מבין ניט, גיט זיך דער בחור א נעהם צו מיר. דעמזעלביגען תירוץ זאגען פאסט ניט. עס ווילט זיך זיין אריגינעל. הייס איך איהם קומען אן אנדערס מאל.

איז אש געווען צונאסט אין רחובות און איז אוועק־

געפאהרען, און איך האב דעם אידישיסטישען בערזאינער געהאט דערנאך א לאנגע צייט אויף מיינע הענד...

מיר זיינען געזעסען ארום דעם בליך־לאמפ פון דעם מלון קליוויצקי און האבען גערעדט פון דער יק"א און פון ארגענטינא, און פון אלערליי אנדערע זאכען, ביז מיר זיינען געקומען צו אידישע ליעדער.

זאגט דער גרייז־גראהער פיינבערג, ער וועט אונז דעקלאמירען דאס שעהנסטע ליעד וואס איז דא אין איד־דיש. עס איז א לאנג ליעד אבער ער געדענקט עס אין גאנ־צען אויסוועייניג נאך פון פופציג יאהר צוריק.

האט ער דעקלאמירט יהודה ליב גארדאן'ס ליעד „שמחת תורה". און זיינע אויגען האבען געגלאנצט ווי פאר פופציג יאהר צוריק, ווען די האאר זיינען נאך געווען שווארץ ווי פעך... מען האט געזעהען ווי דאס הארץ געהט דעם אלטען אויס פאר בענקשאפט... דערביי האבען די צוויי ווייסע רייהען פון אריינגעשטעלטע צייהנער משונה געקלאפט איינע אן דער צווייטער...

דער פלאן פון א קאלאניע פון יחידי סגולה האט נושא חן געווען אפילו אין די אויגען פון דעם געשעפטסמעסי־גען מיליאנער פ... מיר האבען גערעדט מיט אזא איבער־ציינגונג און אזא התפעלות, אז מיר האבען איהם אויך אנ־געשטעקט. פאר זיין אבפאהר האט ער מיך געבעטען אויב עס וועט עפעס ממשות'דיגעס ארויסקומען, זאל איך איהם לאזען וויסען.

איך האָב איהם צונעזאָגט...

איינער פון די עולי רגל פון וואַרשאַ האָט מיר גע־בראַכט פון מיין שוועסטער אַ פּאַקעט מיט כל־טוב. דערי־נען איז געווען אַ גרויסע נערויכערטע צונג.

איז געבליבען ביי מיר און אש'ן, אַזוי ווי אַ צונג האָ־בען מיר, זאָלען מיר זיך אַליין מאַכען אַ באַנקעט, און דער באַנקעט זאָל אָפּגעהאַלטען ווערען אין אהרני'ס הויז.

אַרום ניין אַ זייגער. אין אַ קיהלער שמעקעדיגער נאַכט, האָבען מיר אָנגעפילט אונזערע קעשענעס מיט גו־טע זאַכען צו עסען און צו טרינקען און האָבען זיך אַוועק־געלאָזט איבער'ן בערגעל צו דעם זאַלאַג'ס דירה.

די צונג איז שוין אָוועקגעשיקט געוואָרען לאַנג אַ פריי־הער און אַלע געהעריגע הכנות זיינען געמאַכט געוואָרען פאַר דער סעודה.

אַז מיר זיינען געקומען איז שוין געווען דער טיש געדעקט און די אָבגעבראַטענע וואַרשאַווער צונג האָט זיך גע'חנ'דעלט מיט די צוגעבריינטע ארץ־ישראל'דיגע בול־בעס.

מיר האָבען זיך אַרומגעזעצט אַרום דעם וואַקעלדיגען טיש, ווער אויף דער זאַפאַ, ווער אויף אַ בענקעל, און האָ־בען קודם כל זיך אַריינגעלאָזט אין אַ ויכוח מכח אידיש, ווי אונזער שטייגער איז געווען ווען מיר פלעגען זיך צו־זאַמען קומען. איז געוואָרען אַ ליאַרעם און אַ געפּילדער, אַז מע האָט געקענט הערען פון יענער זייט קאַלאַניע.

אַז מיר האָבען זיך שוין צוקריגעט און די גרגרת איז

געוועז איטליכעז טרוקעז פוז שרייעז. האבעז מיר זיך גע־נומעז צו דער סעודה.

מיר האבעז זיך זעהר פייז משמח געוועז. מעהר ניט יעדער מאל וואס איך האב גענומעז א ביסעז איז מויל, איז מייז אויג געפאלעז אויף אז איינגעמארינירטע יאשטשער־קע, וואס איז געשטאנעז איז א סלאי אויף דער אנטקעג־געגדיגער פאליצע. פלעגט מיר דער ביסעז בלייבעז שטע־קעז צווישעז די צייהנער.

די געשיכטע מיט דער „אילת אהבים". וואס קעז ניט געפינעז קייז אידישעז קונה, איז מיר קיינמאל ניט ארויס פוז זינעז פוז דעם טאג אז, ווען אהרני האט עס מיר צו־ערשט דערצעהלט.

אז דער פעטערבורגער מיליאנשטשיק איז געקומעז איז אונזער האטעל איז מיר איינגעפאלעז, אז עס וואלט געוועז א יושר גמור איהם צו פעראינטערעסירעז מיט דער דאזיגער חיה. אולי ירחם.

איז רחובות האב איך געהערט, אז ער פערמאגט ניט א קאפיקע ווענינער ווי פופצעהז מיליאז רובעל. א סברא אז מעהר. איז תל־אביב האט מעז געזאגט, אז פונפצעהז ניט, אבער זעקס לכל הפחות.

קלער איך, דריי מיליאז האט ער דאך אודאי, און אזוי ווי אפקויפעז די „אילת אהבים" קעז מעז מיט א פיער־פינף הונדערט רובעל, וועט ער דאך א ווארט ניט זאגעז און וועט גלייך אז עפעז טהאז דעם בומאזשניק:

— אזא קלייניגקייט, פאזשאלוסטא...

האב איך מיט אש'ן איהם אריבערגעפיהרט צו אהרני'ן, האט איהם דער זאאלאג בעוויזען זשוקעס, ביע־נען, פליגען, מייז און פויגלען, און מיר זיינען געשטאנענ דערביי און האבען געהאלטען אין איין כאפען התפעלות...

דערווייל ציה איך ארויס דורך א קונציגען קרייד־פערהער פון אהרני'ן דעם גאנצען ספור פון זיין זאאלאגי־שער טהעטיגקייט, און פון דער שטיצע וואס ער קריגט נ י ט און פון די אונגעהייערע שוועריגקייטען אונטער וועלכע ער מוז אנפיהרען זיין ארבייט און — פון דער „אילת אהבים”. זאל דער גביר וויסען:

שלום אש צעהיצט זיך און שיט פער־און־שוועבעל אויף דער אונדאנקבארקייט פון דעם כלל־ישראל. איך האלט אין איין שרייען, אז אז עגלה ערופה וועט מען דאר־פען בריינגען און קוק מיט א ווינקעל פון אויג אויף'ן גביר.

הערענדיג אונזערע דבורים דערמאנט זיך מאדאם אהרני אז זייער קלאגעדיגען מצב און שיסט אוים מיט א ביטערען געוויין...

לאנג לעבען זאל מאדאם אהרני.... איהר געוויין איז איצט ווי געוואונשען.

דער מיליאנשטשיק שווייגט, אבער איך וויים, אז ער איז טיעף געריהרט... כמדומה לי, אז זיינע אויגען זיינען א קאפעלע פייכט. די „אילת אהבים” איז שויז אונזערע, און אויב איך מאך קיין טעות ניט, וועט אהרני האבען אן אייגען הויז און א יעהרליכע סטיפענדיע.

אבער מיר לאזען ניט אפ. עס איז נאך געבליבען א סלאי מיט א קליינער שלאנג. זאל ער ד א ם אויך

זעהן. זאל ער זעהן אהרני'ס גרויסקייט און געבען ביד נדיבה...

דער מיליאנשטשיק האט געטהאן א קוק, און זיין האנד האט זיך אויפגעהויבען...

מיין הארץ טהוט א שפרונג. דאס געהט זי צום בומאזשניק.

וויפיעל אז ערך? א טויזענדער מסתמא, און א צר זאג אויף נאך, שפעטער.

די האנד הויבט זיך און הויבט זיך און שטעלט זיך אפ קעגען — מויל...

דער מיליאנשטשיק טהוט א שטארקען געגעץ און זאגט: —

— שוין שפעט, צייט שלאפען...

XXXVI.

די חגיגה

די זיינען צו שפּאַטען געקומען,
אוּן וואָז איז געבליבען דער שפּאַס ?
זיי זיינען צו צווייפלען געקומען
אוּן האָבען געפונען אַ גאָט...

האָט אויג אין אַ אויג זיך געבאָדען,
אוּן האַרץ צו אַ האַרץ האָט געגנעהנט,
האָט רינג אין אַ רינג זיך געקייטעלט,
אוּן ברודער האָט ברודער דערקענט...

אוּן ווער האָט בעוויזען דעם וואונדער ?
אוּן ווער האָט דעם שופר געשאַלט ?
געה פרעג ביי די בוימער בעזונדער :
אין וועמען פון זיי איז דער וואַלד...

טייערער...

...אויף מיין מזל איז די זיבעטע יעהרליכע חנינה עממית (פאָלקס־פעסט), אָדער ווי מע רופט עס קורץ, די „חגיגה", נאָך אַלעמען דאָך אָפּגעהאַלטען געוואָרען היינ־טיגען חול המועד פסח, אין רחובות.

צוליעב דעם מאָרד־פּראָצעס וואָס די אַראַבער פון דעם דערבייאינגען דאָרף זאַרנוקאַ האָבען מיט די קאָלאָ־

ניסטען פון רחובות, האָט מען לכתחלה גערעכענט, אַז עס וועט זיין בעסער ניט אויפצורייצען די שכנים דורך אַ גרויסע אידישע פערזאַמלונג. דערצו נאָך האָט פתח תקוה, די גרעסטע אידישע קאָלאָניע אין יהודה, שוין לאַנג מקנא געווען רחובות איהר „חגיגה” און האָט געוואָלט דעם יום־טוב אַריבערברענגען צו זיך. איז אָבער געבליבען אַז מע טאָר דעם מנהג ניט ברעכען. שוין זיבען יאָהר ווי די רחובות׳ער האָבען אויף דעם פאָלק־פעסט אַ חזקה. האָט מען געמאַכט די „חגיגה” אין רחובות, און עס איז אַרויס־געקומען נאָך שעהנער און יום־טוב׳דיגער ווי אַלע מאָל.

די הכנות פאַר דעם גרויסען יום־טוב האָבען זיך אָנ־געהויבען נאָך מיט וואָכען צוריק. די מיטגליעדער פון דעם ועד־החגיגה זיינען אַלע געווען פערהאַוועט און פער־נומען. מע האָט ראשית בעדאַרפט אָפּריינינגען און אַרומ־צאַהמען דעם „מקום החגיגה” — אַ גרויסען פרייען פּלאַץ נאָהנט פון דער קאָלאָניע. דערנאָך האָט מען געמוזט אויפ־שטעלען ביידלעך פאַר די פערשיעדענע אויסשטעלונגען, אַ בימה פאַר די רעדנער, שטאַנגען צו קלעטערען א. א. וו., אחוץ דעם איינריכטען אַ ביליגען מזנון (בופעט) אונטער׳ן פרייען הימעל, כדי די וואָס קומען פון דער פרעמד זאָלען קענען, פאַר אַ פּאָאַר מעטעליק קריגען מצה, אייער, הע־רינג און קאַווע אָדער טהעע.

און געאַרבייט האָבען אַלע אויף דער צוגרייטונג פון דער „חגיגה” מיט דער זעלביגער פלייסיגער אויפגעראַמט־קייט און התלהבות, מיט וועלכער פרומע אידען וועלגערען מצה שמורה.

וואס א טאג נעהנטער צו דער „חגיגה", איז מען גע־וואָרען אַלץ פיעבערישער און אומגעדולדיגער. מע האָט דערמאָנט די „חגיגה" פון פאַר־אַ־יאָהרען, און פאַר צוויי יאָהרען און פאַר דריי יאָהרען. מע האָט געבעטען גאָט עס זאָל ניט רעגענען און די שמחה זאָל ניט צושטערט ווערען, און מע האָט אויסגערעכענט די גרויסע געסט וואָס וועלען היי־יאָהר קומען.

דעם גאַנצען פריה־מאָרגען פון דער „חגיגה" און אַ טאָג פ א ר דעם, זיינען אַלע וועגען וואָס פיהרען אין דער קאָלאָניע געוועזען שוואַרץ מיט מענשען. יונגע לייט זיינען געקומען אויף פערד וואָס זיינען געווען בעהאַנגען, אויפ'ן בעדואינישען שטייגער, מיט טראָדלען און מיט פרענדז. אַנדערע זיינען געריטען אויף קליינע אייזעלעך וואָס זיינען געווען פיעל שטאַרקער ווי זיי האָבען אויס־געזעהן. דאָ און דאָרט האָט געשפּרייזט אַ קעמעל הוידענ־דיג אויף זיין הויקער אידישע מיידלעך פון אַ דערבייאיגער „מושבה". וועגען, בריטשקעס, קאַטשען און דיליזשאַנסען אָנגעפּאַקט מיט פּאַסאַזשירען און צווישען זיי אַ גרויסע מחנה פון פוס־געהער, האָבען זיך געצויגען איבער די זאַמ־דיגע טראַקטען, אין דער קאָלאָניע אריין.

די יפו־ירושלים באַהן־געזעלשאַפט האָט צוליעב דער „חגיגה" געהאַט אַ ספּעציעלען צוג פון יפו קיין רמלה. פון דאָרט איז מען אויף אייזלען געקומען קיין רחובות.

אין אונזער האָטעל איז געווען ניט אַ שפּילקע אריינ־צואוואַרפען. עס זיינען געווען געסט פון אַלע טיילען פון אייראָפּא, פון אַמעריקא, פון ניי־זעעלאַנד... די גאַנצע קאַ־

לאַניע האָט געזומט ווי אַ ביען־שטאָק. דאָס וועטער איז געווען ווי צוגעפּאַסט פאַר'ן יום־טוב.

ס... וואָס איז אַהער געקומען מיט דער ציוניסטישער „רעוויזיאָנס קאָמיסיאָן", איז איינגעלאַדען געוואָרען צו האַלטען דעם „נאום החגיגה" (פעסט־רעדע). ס... איז ניט פון די נערוועזע נאַטורען און ניט קיין שטימונגס־מענש. ער האָט שוין אין זיין לעבען אַזוי פיעל געשריבען און גערעדט ביי אַלערליי געלעגענהייטען, אַז עס איז גע־ווען שווער זיך פאָרצושטעלען אַז ער זאָל זיין אויפגערעגט און צוטראָגען, אָדער האָבען אימתא דצבורא, איי־דער ער האַלט אַ רעדע.

אָבער היינטיגס מאָל איז ער יאָ געווען צוטראָגען און צורודערט. דאָס האָט מען געקענט זעהן אויף זיין געזיכט. די קדושת היום, דער הייליגער ערנסט פון דעם מאָמענט האָט זיין געוועהנליכע לייכטקייט און זיכערקייט פון איהם אַפּגענומען...

דער מאָמענט איז געווען אַזוי פיעל גרעסער פון איהם און פון אַלע זיינע גלענצענדע עפּיגראַמען...

איצט בין איך אַ „חאַדוש". די אַראַבער רופען מיט דעם נאָמען איינעם, וואָס איז אין מעקא געווען, און האָט די הייליגע קאַ'אַבאַ געזעהן. איך בין אין רחובות גע־וועזען און האָב די „חגיגה" געזעהן. ד ע ם טיטעל וועל איך מיר איצט נעהמען...

איך בין געשטאַנען נעבען דעם „בית־עם". אַרום מיר האָט געווימעלט אַ טויזענד־קעפּיגער עולם אָנגעטהאָן אין

אלערליי אריענטאלישע און האלב־אריענטאלישע מלבושים. מע האט זיך צונעגרייט צו דער „תהלוכה" (פראצעסיאן) ארום דער קאלאניע, מיט וועלכער די „חגיגה" הויבט זיך געוועהנליך אן. פון אויבען האט אראפגעקוקט א בלאער הימעל, אן ארץ ישראל'דיגער הימעל, און די זון, אן ארץ ישראל'דיגע זון, האט אלע קעפ בעשאטען מיט שטראהלען. מיט אמאל האט דער „תזמרת" (ארקעסטער) פון ראשון לציון אויפגעשפיעלט א לוסטיגען מארש און אלע הערצער האבען א פלאטער געטהאן... און איך האב געוואוסט, אז דאס וואס טאנצט און ציטערט איצט אין מיר, טאנצט און ציטערט אין די אלע טויזענדער וואס איך זעה ארום זיך, די זעלביגע לייד־דען געליטען און איצט דיזעלביגע שמחה ביי אונז אלעמען...

א פאלק איז תחית המתים אויפגעשטאנען. ווי איז דאס געשעהן? ווער האט דאס צושטאנד געבראכט? ווער האט דעם נס בעוויזען? ווער איז דא דער משיח און דער גואל געוועזען?

נעבען מיר איז געשטאנען א סוחר פון רוסלאנד. א פראקטישער אידישער פקח וואס האט זיך א גאנצען פריה־מארגען געוויצעלט און געמאכט צו קליין־געלד אלצדינג און אלעמען... אויף אלצדינג האט ער געהאט אן המצאה אדער א ציניש ווערטעל. האט ער זיך איצט אפגעקעהרט אן א זייט פון מיר, איך זאל זיינע טרעהרען ניט זעהן...

שפעטער בין איך געשטאנען אויף איינעם פון די בערגלעך פון וועלכע מע לאזט זיך אראפ צו דעם „מקום

החגיגה", און האָב געקוקט אויף דער גרויסער מענשען־מאַסע.

דאָס רוב זיינען געווען אָנגעטהאָן אין ווייסע אָדער שטרויענע היט און אַז זיי האָבען זיך בעוועגט, האָט עס אויסגעזעהן פון דער ווייט אַזוי ווי אַ לייכט זומער־ווינדטעל וויעגט און צובלאָזט אַ פעלד געדיכט בעוואַקסען מיט ווייסע און געלע ראָמאַשקעס...

האָט זיך ס... אויפגעשטעלט אויף דער בימה און ער האָט געדעדט העברעאיש און האָט געזאָגט : —

„דער פאָטער פון ציוניזם האָט געזאָגט : אויב איהר ווילט, איז דאָס ניט לעגענער קיין לעגענדע. און איך זאָג מ ע ה ר , צי איהר ווילט יא צי איהר ווילט ניט, עס איז ניט מעהר קיין לעגענדע...

און הינטער דעם רעדנער ווייט ווייט אַוועק האָבען זיך געשפּרייט די גרינע מאַנדעל־גערטנער און די זילבער־גראָע אָליווען־גערטנער און נאָך ווייטער, האָבען די הרי־יהודה הינטער זייער דינעם נעבעל־גאַרדין, זיך די אויגען געריבען :

— ווען האָבען זיי אַזאַ יום־טוב געזעהן ?...

און אַז ס... האָט געענדיגט זיין רעדע, האָבען די אי־דישע שומרים פון זייערע ביקסען אין דער לופט געשאָסען, און אידישע רייטער האָבען בעוויזען אַלערליי „פאַנטאַ־זיאַס" אויף זייערע פלינקע פערד...

— — — — — — — — — — — — — — —

עס זיינען געווען אויסשטעלונגען פון פערשיעדענע

פּראָדוקטען פון דעם נייעם ישוב. אָרעם, ווינציג, אָבער דער פעסטער גוטער ווילען אומעטום...

איך בין צוגעגאַנגען צו דעםביידעל וואו עס איז גע־ווען אויפגעשריבען:

„תעשית בשח מפרחי הכרמל והשרון" (פאַבריקאַ־ציאָן פון פּערפומען געמאַכט פון כרמל־ און־ שרון־בלומען).

האב איך געקויפט אַ פלעשעלע. איך האָב געוואָלט האָבען אַ דופטינגען זכר פון דער שעהנער חגיגה...

איך האָב געקוקט אויף דעם קליינעם פלעשעלע, גע־מאַכט אין עסטרייך אָדער אין דייטשלאַנד און אָנגעפילט מיט כרמל און שרון...

ווערטה זיך צו פערטראַכטען... כרמל און שרון אַליין איז ניט גענוג. מיר ווערט אין ארץ ישראל די ראָלע פון דעם גלות אַלץ קלערער, און קלערער ווערען מיר אויך די פערמעגענס וואָס מיר האָבען ווילענדיג, ניט ווילענדיג אויף אונזער וואַנדערונג אַנגעזאַמעלט, די ליי־טערונג און די רייניגונג וואָס מיר האָבען געקריגען... אַ קוק אויף די שפלות פון די אַראַבער פאַר ווענען דער שטענדיגער זונענשיין איז געוואָרען שטאַט אַ ברכה — אַ קללה, איז מיר גענוג דאָס קלאָר צו מאַכען. דער איסלאַם געבאָרען אונטער די בלאַסטע הימלען און אין אַ ים זונענ־שיין, איז די מרה־שחורה'דיגסטע אמונה פון דער וועלט...

...וויפיעל האָבען אונז די שנעען און די צפון־שטר־רעמס געגעבען!... איצט וועלען מיר די עשירות פון די שנעען איבערפלאַנצען אין דעם לאַנד פון אייביגער גרינ־קייט, דעם שטורעם'ס און דעם ווינטער'ס מתנות — אין

דעם לאנד פון שעהנקייט און ליכטיגקייט... ארויסשפראַכ־צען וועט אַ וואונדער־שפּראַצונג, אַ צונויפפּאַרונג פון דעם אַריענט וואָס האָט דער וועלט אַ גאָט געגעבען, און דעם אָקצידענט, וואָס האָט דעם מענשען געשאַנקען זיך אַליין און איהם געלערענט דעם געגנום פון זיין אייגענער קראַפט...

ווי טייער ארץ ישראל זאָל אונז ניט זיין, איז זי דאָך ניט גענוג טייער מיר זאָלען זי אַנגעהמען אין חלוף פאַר אונזער חלק אין דער גרויסער שותפות־ירושה פון די פעל־קער... מיר וועלען זיך פון גאָרנישט אָפּזאָגען, און אַז איינציגען טריט אַהינטער וועלען מיר ניט געהן. ארץ ישראל זאָל זיין פאַר אונז כלו ריוח.

...מיר זיינען ווידער עולי רגל... אָבער זעה וואוהין? ניט צו די קאַלטע ווענד פון ירושלים, נאָר צו דעם לעבע־דיגען פרישען וואַקסענדען לעבען... מיר זיינען עולה־רגל צו די גילדערנע אָראַנזשען, צו די ווייַנשטאָקען...

אפילו אונזערע זקנים וואָס קומען אין ארץ ישראל גאָט דיענען, הויבען אָן צו פערשטעהן, אַז דער גאָט פון ישראל רוהט צווישען כרמים און מאַנדעל־גערטנער... מיר האָבען דאָ אַכציג און נייַנציג יאָהריגע זקנים וואָס האָבען זיך בעזעצט אין רחובות כדי צו קענען זיצען יומם ולילה און לערנען...

אַלע אונזערע ביזהעריגע יום־טובים זיינען דערמאַ־נונגען געוועזען. אָט איז אָן ערשטער יום־טוב וואָס איז ניט אַ דערמאַנונג, נאָר אַ קבלת־פּנים פאַר דער צוקונפט... ...איצט הער איך שוין ווי די קאָנספען פּלאַצען. איך

וויס, אז אומעטום וואקסט עס און מעהרט זיך. און מיין נוסח איז דער אלטער: „עס מעג זיך זאמען, אבער יע־דען טאג ווארט איך דערויף עס זאל קומען...” עס איז ש ו י ן געקומען. דער אונטערבאדען איז פול ווי אן אויג מיט זאפטען און אלץ וואס מיר ווילען זעען און פלאנ־צען, וועט געראטען. א שפע וועט זיין...

די ווייטע, ווייטע צוקונפט שטרעקט אויס איהר האנד און שליסט זיך צוזאמען מיט דער אלטער פערגאנ־גענהייט און שלעפט זי אריבער צו זיך... א י ב ע ר אונז און ד ו ר ך אונז, צי מיר ווייסען עס יא אדער ווייס־סען עס ניט, געהט אן דידאזיגע צונויפשליסונג...

ווערט מיר דאס הארץ אזוי פול און מיך שטיקט דאס איבערגרייכטום. איך וואלט עס וועלען אין איין גרויסען גליהענדען ווארט ארויסגיסען. אבער מיר איז עס ניט בעשעערט... איך בין מקנא דעם וואס וועט זינגען דאס גרויסע ליעד פון ארץ ישראל. דא אויף דער ערד פון ארץ ישראל וועט עס געשאפען ווערען.

עס וואקסט דאסדאזיגע שעהנע גרויסע ליעד און דער נאט־געבענשטער וואס וועט קומען, וועט עס ארונטערפלי־קען אזוי לייכט ווי איך פליק א געלע מארגעריטקע...

אין אבענד איז געוועזן א קאנצערט אין „בית־עם”. עס זיינען אויך געוועזן פייער־ווערק און די מושבה איז גע־וועזן פול מיט געזאנגען. די צוויי האטעלען האבען גע־האט פלאץ בלויז פאר ווענינע. די גאסטפריינדליכקייט פון די קאלאניסטען איז צו הילף געקומען. אבער א גרויסע

צאהל האט געמוזט שלאפען אונטער'ן פרייען אויסגע־
שטערענטען הימעל...

צוויי מיידלעך זיינען אויף א ברייטען בוים ארויפגע־
קראכען, און האבען דארט די נאכט ווי עס איז צוגע־
בראכט...

— —

עס איז א זכות דא צו זיין. אז דו וועסט אהער, אין
דעם שעהנעם לאנד קומען, וועסטו אליין שעהנער ווערען,
און וועסט אליין פון זיך הנאה האבען...

דיין...

XXXVII.

אַבו־שושאַ

ע... אמאל איז זיין יונגער א ראדיקאל און איצט א הייסער ציוניסט, האט מיר, דר. זשיטלאווסקי'ן, וואס איז מיט איינינע טעג צוריק אנגעקומען, און א הויכגעוויקסינער דאמע, וואס רעדט דייטש מיט א רוסישען ריח און רופט זיך דר. קאהן — איינגעלאדען זיך דורכצופאהרען מיט איהם אין דעם אראבישען דארף אבושושא, וואס ליעגט צופוסען פון די הרי יהודה.

ע... וואוינט אין לאנדאן, אבער זינט א קורצער צייט איז ער אין פאלעסטינא, אין שותפות מיט א גרופע פון רייכע רוסישע אידען, האט ער אפגעקויפט א גרויס שטיק לאנד נעבען „אבו־שושא“ און וויל דארט אויפבויען א אר־דישע קאלאניע.

נעבען דעם פלאץ וואו עס געפינט זיך איצט דער אראבישער דארף איז אמאל געשטאנען די שטאדט „גזר“, וועלכע ווערט פיעל דערמאנט אין תנ"ך און אויך אין די טאוולען, וואס מע האט געפונען אין תל־על־אמארנא. פון דער דאזיגער „גזר“ ווערט עס דערצעהלט אין יהושע, אז ווען די אידען זיינען אריין אין ארץ ישראל „האבען זיי דעם

כנעני פון דארט ניט פערטריבען, און דער כנעני איז גע־בליבען וואוינען צווישען דעם שבט אפרים ביז היינטיגען טאג, און ער האט געצאהלט צינז".

ארויספאהרענדיג פון רחובות איז דער וועג געגאנגען דורך גערטנער און פעלדער, און פוןביידע זייטען האט זיך דאס אויג נעקוויקט מיט זון־בעגאסענער גרינקייט. באלד אבער איז די געגענד געווארען אפגעלאזען. ארעם און האלב־וויסט. דער וועג איז געווארען פעלזיג און שטרויכעלדיג, און וואס ווייטער אלץ שטייניגער און וויסטער. מ'האט געקענט זעהען, אז זעלטען ווען פאהרט דא עמיצער דורך.

ערטערוייז איז דער יונגער אידישער אראבאדזשי גע־פאהרען גלאט אין דער וועלט אריין, אהן א שום וועג, אי־בער שטיינער און צווישען פעלזען, און מע האט זיך גע־מוזט גוט צוהאלטען אויב מע האט ניט געהאט בדעה ארונטערצופאלען.

אויף'ן וועג האט פאסירט א קליינער צופאל, וואס האט געקענט האבען שווערע פאלגען, ווען מיר אלע מיט ע... בראש וואלטען זיך ניט אריינגעמישט אין צייט.

מיר האבען דערפון געלערענט, ווי לייכט עס קען אפט קומען צו בלוטיגע צוזאמענשטויסען צווישען אידען און אראבער, צוליעב דער ניט־פארזיכטיגקייט אדער חוצפה פון אן אונפעראנטווארטליכען נפש.

כדי אויסצומיידען די שטיינער, איז דער אנטרייד־

בער, א האלב אראביזירטער ארץ־ישראל׳דיגער בעל־עגלה, מיט אמת פוהרמאנסקען יושר, ארויפגעפאהרען אויף א פריש־צעאקערטען שטיק פעלד. אז אראבער, קענטיג דער בעל־הבית האט עס פון וויטען דערזעהן און האט איהם צוגעשריען ער זאל אראב פון זיין פעלד. אבער שטאט צו געהארכען, האט דער בעל־עגלה אנגעהויבען זידלען דעם אראבער בקול רם און איז דערווייל געפאהרען אלץ וויי־טער אויף די אויפגעאקערטע בייטען.

איז דער אראבער געווארען אן אנגעצונדענער. האט ער זיך האסטיג איינגעבויגען, א כאפ געטהאן א שטיין און זיך געלאזט לויפען צו אונז. נאך א פאאר אראבער, וואס האבען פון די דערבייאיגע פעלדער צוגעזעהן די עזות פון דעם פוהרמאן, האבען זיך אויך א לאז געטהאן אין אונזער ריכטונג. זיי זיינען אלע געווען שרעקליך אויפגעבראכט.

ווער ווייס וואס פאר אן אומגליק עס וואלט געשעהן, ווען ע... און מיר אלע וואלטען זיך ניט אריינגעשטעקט. דער קוטשער האט זיך ניט אנדערש געריסען פאהרען וויי־טער, און מע האט קוים מיט געוואלט איהם צוריקגעהאל־טען.

דאס ביסעלע אראביש וואס ע... האט זיך אויסגעלע־רענט אין דער קורצער צייט, וואס ער איז אין פאלעסטינא, איז איהם איצט זעהר צוניץ געקומען. מיט זיין הייפעלע ווערטער, ארויסגערעדט מיט א „ציוניסטישען“ אקצענט, איז איהם דאך ווי עס איז געלונגען צו בערוהיגען די אויפ־געגטע אראבער, און די געשיכטע איז אריבער בשלום.

איך האב זיך איז הארצען געשעהמט... אין אמעריקא

וואלט דאך א פארמער פאר אזא נידערטרעכטינקייט זיין ביקס געברויכט. און וואלט ער געשאסען, וואלט איהם די דזשורי איינשטימיג פריינעשפראכען...

וואס נעהענטער מיר זיינען געקומען צו די הרי־יהודה אלץ מעהר האבען זיי פערלוירען דעם חן פון נע־בעלהאפטינקייט און פער'חלום'טקייט. וואס זיי האבען, ווען מע קוקט אויף זיי שטעהענדיג אויף איינעם פון די בערגלעך ארום רחובות.

דער בלאהער שלייער איז געווען אראפגעריסען, און עס האבען זיך ענטפלעקט גראהע, מיאוסע, קרעציגע בארג־רוקענס.

מיר זיינען געווען פנים אל פנים מיט די העסליכע וואכעדיגע ווירקליכקייט...

ענדליך זיינען מיר אנגעקומען אויף דעם ארט פון דעם אלטען „גזר“. פון אלע זייטען האבען זיך געזעהן אפע־נע גריבער און אנגעשאטענע ערד־הויפענס, סמנים פון די אויסגראבונגען וואס דער בעריהמטער מאק־אליסטער צו־זאמען מיט אנדערע ענגלישע ארכעאלאגען האבען דא גע־מאכט.

די דאזיגע אויסגראבונגען זיינען געמאכט געווארען מיט א יאהר צעהן צוריק, אויף א זעהר גרויסען מאסשטאב און האבען געדויערט מעהרערע יאהר נאכאנאנד. שיכט נאך שיכט האבען זיך ארויסגעוויזען די שפורען פון די

פערשיעדענע פעלקער, וואס האבען אין פערשיעדענע צייטען דא געוואוינט.

צוערשט קומען די „חורים“ פון חומש, וועלכע האבען געוואוינט, ווי זייער נאמען בעדייט („חור“ — לאך, הייהל), אין לעכער אדער הייהלען. זיי האבען דא געלעבט ביז אן ערך פינף טויזענד יאהר צוריק.

שפעטער מיט א יאהר פינף הונדערט, ווען די סעמיטען האבען אנגעהויבען אריינשטראמען אין פאלעסטינא, האבען די כנענים פערנומען דעם פלאץ פון די „חורים“*)

נאך שפעטער האבען די קיניגען פון מצרים פערשפרייט זייער ממשלה און זייער עגיפטישע קולטור איבער „גזר“.

אין מלכים שטעהט: „איז געקומען פרעה דער קיניג פון מצרים און ער האט בעצוואונגען די שטאדט גזר און ער האט זי פערברענט אין פייער, און דעם כנעני, וואס האט דארט געוואוינט, האט ער אויסגע׳הרג׳עט און ער האט די שטאדט געגעבען אין נדן צו זיין טאכטער, די וויב פון שלמה׳ן“.

„לעהמענע“ דאקומענטען, וואס מע האט געפונען אין די אויסגראבונגען, בעווייזען, אז די מצרים האבען קיינמאל „גזר“ אין גאנצען פון זייער האנד ניט ארויסגעלאזען.

*) עס איז כדאי דא צו דערמאנען, אז מאקאליסטער׳ס אויסגראבונגען האבען צווישען אנדערע מערקווירדיגקייטען ארויסגעבראכט דעם פאקט, אז די אור־אלטע פעלקער פלעגען מקריב זיין צו זייערע אפגעטער חזרים, און דאס זאל געווען זיין דער טעם פארוואס משה האט די בני ישראל פערבאטען צו עסען די דאזיגע אומווירדיגקיים.

מעהר ווי די הכנסה האט די עגיפטישע פרינצעסין ניט געהאט. און נאך איהר טויט האט מען דעם גדן גאנץ שעהן צוריקגענומען.

הייסט עס, אז מיר זיינען געפאהרען אויף שלמה׳ס גדן. איצט וואלט א געפאלענער בעל־הבית זיך גע־שעהמט צו געבען אזא נדן. א דאקטאר קריגען וואלט מען דערפאר ניט געקענט. דאס איז זיכער. און דעמאלט האט מען פאר אזא נישטיגע נחלה געקענט כאפען פאר אן איי־דעם דעם מלך פון אלע חיות און עופות און שדים, און דעם פערפאסער פון אזא פאפולערען ווערק ווי שיר־השירים. און נאך מיט א תנאי, אז נאך דעם טויט פון דער ווייב זאל זיין אויס נדן.

איבריגענס זאגט ע..., אז די ערד איז דא זעהר פרוכט־באר, און דאס וואס ניט די „חורים" און ניט די „כנענים" און ניט די „פרעה׳ס" האבען געקענט צו שטאנד ברענגען, דאס וועט ער מיט דער הילף פון מאדערנע אגריקולטור צו שטאנד ברייננען.

מיר זיינען ארויפגעפאהרען אויף א קליינעם בארג און אריינגעפאהרען אין „אבו־שושא". א טיפישער אראַ־בישער דארף. די געסלעך שמאלע, געדרעהטע, און די הייז־לעך, אדער ריכטיגער געזאגט, קאנורעס, פון לעהם אהן פענסטער, צונויפגענורעט אין הויפענס, פול מיט מיסטרוי צו גאט׳ס שעהנער, ליכטיגער וועלט, און קופעס מיסט אנגעוואליעט פון גאט וויים וויפיעל דורות, צו דערזעל־

ביגער צייט וואס די פעלדער ארום נעהמען איין פון יאהר צו יאהר, און בעטען זיך מע זאל אויף זיי א הייפעל מיסט ארויפוווארפען.

אהן א נוץ בלייבט דער הויפען מיסט דאך נים. אין דעם אראבישען דארף פערטרעט דאס מיסט־בערגעל דעם ארט פון א פריזבע אין דער ליטע. אהין פערקלייבט מען זיך געוועהנליך צו רויכערען און צו שמועסען, אדער גלאט אזוי צו ליגען אויסגעצויגען און פוילענצען אין דער זון.

אונזער וואגען האט זיך קוים מיט מיה דורכגעדרעהט דורך די ענגע געסלעך, ביז מיר זיינען ווידער געווען ארויס פון דארף.

קומענדיג צום שפיץ בארג, איז דער וואגען אריינגע־פאהרען אין א הויף ארומגעמויערט מיט א דיקער שטיי־נערנער וואנד, און האט זיך אפגעשטעלט נעבען א הויכען שטיינערנעם בנין.

מיר זיינען ארונטערגעקראכען פון וואגען מיעדע און צובראכענע פון דער טרייסלעניש פון וועג.

דער אויפזעהער, א יונגער נעטער אראבער, איז אונז ארויס אנטקעגען, און נאך א פריינדליכען „מארחאבאן“, האט ער אונז געבראכט אויף'ן צווייטען עטאזש, אין א בעקוועמען זויבערען צימער, וואס ווערט שטענדיג געהאל־טען גרייט פאר געסט.

די שטיינערנע ק׳הלקייט פון דעם צימער איז געווען אן ערפרישונג נאך די הייסע שטראהלען, וואס האבען אונז נעבראטען די גאנצע צייט פון אונזער פאהרען.

ווי אז ערפאהרענער רייזענדער, האט ע... מיטגע־בראכט צידה לדרך פון דעם האטעל אין רחובות. דער יונ־גער אראבער האט געגרייט צום טיש און מיר האבען זיך תיכף גענומען צו דער סעודה. נאר'ן עסען איז געקומען שווארצע קאווע אין קליינע שעלכעלעך אויף'ן אראבישען שטייגער.

די גאנצע צייט האב איך געהאט דאס געפיהל, ווי איך בין אין א טהורעם פון א רויבער־באראן אין מיטעלאלטער. דאס הויז, די דיקע מויער ארום, און די אפגעזונדערטקייט האבען געמאכט דעם איינדרוק מעהר פון א פעסטונג ווי פון א וואוינונג פאר מענשען.

געענדיגט אונזער קאווע, זיינען מיר ארויס אויף'ן באלקאן, און האבען געהאט פאר זיך די פרעכטיגסטע פא־נאראמא וואס מיר איז ביז איצט אויסגעקומען צו זעהן אין ארץ ישראל.

דער גאנצער טהאל פון שרון איז געווען אויסגע־שפרייט פאר אונזערע אויגען אין אלערליי בונטע קאלירען. אט איז די קאלאניע עקרון, און אט דארט איז רחובות און נאך ווייטער ראשון לציון, און אט איז אז אנדער זייט איז רמלה ; אט איז דער שפיץ פון מאשיי און אט איז דער קלויסטער. און ווייט ביים האריזאנט א פאס פון ים הגדול...

די לופט איז געווען באלזאמדיג און קלאר. די לאנד־שאפט א זאנפטע און בערוהיגענדע, און ווי צוגע־פאסט פאר א שטילען אַגשוויליכען לעבען...

זיצענדיג אויף דעם באלקאן האט אונז ע... דער־

צעהלט די געשיכטע פון דעם מערקווירדיגען בנין און פון דער דיקער מויער.

די געשיכטע איז לחלוטין ניט געווען אין איינקלאנג מיט דער זאנפטער שעהנקייט פון דער געגענד, וואס איז געווען פאר אונזערע אויגען.

מיט יאהרען און יאהרען צוריק איז געקומען אין ירושלים א דייטשער איד. ער האט זיך ביטער געפלאגט און געליטען גרויס נויט, ביז ער איז איין טאג אוועק צו די מיסיאנערען און האט געמאכט א חילוף — א נשמה אהן אידישקייט פאר געלד מיט קריסטליכקייט.

ווי נאר ער האט זיך גע'שמד'ט האט עס איהם אנגעהויבען געהן דורך טיהר און דורך טויער. און אזוי שנעל ווי ער האט זיך דערשלאגען צו א סומע געלד, איז ער געווארען א פראצענטניק. ער פלעגט אנטלייען די אראבישע פעלאחין געלד אויף מורא'דיג גרויסע פראצענטען, און אין משכון פלעגט ער נעהמען זייער לאנד.

על פי רוב פלעגט דער חוב און די פראצענט וואקסען און וואקסען אזוי לאנג, ביז דאס לאנד פלעגט איבערגעהן אין זיינע הענד.

אויף אזא אופן איז ער געווארען דער אייגענטימער פון א שטיק ערד אין „אבו שושא", וואו ער האט זיך מיט דער צייט בעזעצט. פון דאנען ארויס האט ער אזוי ווי א שפין פערשפרייט זיין נעץ אויף די ארומיגע אראבער, און האט אויסגעזויגען זייער האב און גוטס.

די פעלאחין האבען איהם פיינט געהאט ווי א „שאטאן" און האבען זיך געצאפעלט אין זיינע נענעל.

האט ער בעשלאסען זיך דא אויפצובויען א הויז און דאס הויז צו מאכען וואס שטארקער און בעפעסטיגטער. ער האט געוואוסט אז די פעלאח'ן האבען איהם פיינט. אבער אין דער שטיינערנער פעסטונג האט ער זיך געקענט אויסלאכען פון זייער האס.

די מפלה פון דעם משומד־פראצענטניק איז געקומען דוקא ניט צוליעב זיינע פראצענטען, נאר צוליעב — א שעהנער אראבערקע, אויף וועלכער ער האט געווארפען אן אויג אדער אויסגעשטעקט א האנד...

האט איין טאג א קויל פון אן אראבער געמאכט אן ענד צו זיין גייציגקייט מיט זיין ליעבע צוזאמען...

XXXVIII.

אומגעדולד

פון ים צו ים פון לאַנד צו לאַנד,
אומזיסט דעם זאַק געטראָגען,
פון איינעם שווערע שטיינער בלויז,
פון צווייטען ווינד געקראָגען...

פון לאַנד צו לאַנד פון הויז צו הויז,
ביי יעדער טיש געזעסען,
און אומעטום געקראָגען בלויז
מיין אייגען ברויט צו עסען...

האָב איך געלאַכט און האָב געוויינט —
מיך האָט אַן אַנגסט בענומען:
אַנטקעגען מיר איז אומעטום
מיין שאָטען אָנגעקומען...

נעסט זיינען געקומען און נעסט זיינען אַוועק און מיר זיינען נאָך אַלץ געווען אין האָטעל. איך בין גע־וואָרען אַ בן־בית מיט בעזונדערע רעכט. איך האָב זיך, למשל, געקענט פערגינען די חוצפה צו הייסען ברייננען טהיי מיט טאָרט אין אַ צייט פון טאָג ווען געוועהנליכע נעסט פרעהען זיך, אַז מע לאָזט זיי שלאָפען.

דער האטעליער האט מיך אויף אזוי ווייט גענומען האלטען פאר אן איינגעם, אז ער האט מיר אפילו דער־צעהלט פון דעם גוטען סעזאן וואס ער האט היינטיגס יאהר געהאט. פאר נעקסטען יאהר פלאנט ער אויפצור־שטעלען א צוויי־גארענדיגען מאדערנעם האטעל, וואס זאל זיין א שיינדעל פאר רחובות. די צרה איז נאר וואס ער קען ניט קריגען א שטיקעל פאסיג לאנד. בלויז צוויי דינאם בעדארף ער סך־הכל און די רייכע מאדאם ד... האט א סך לאנד, וואס זי האט גע ירשנט פון איהר מאן מיט יאהרען צוריק, אבער פיעל מע גיט איהר, וויל זי מעהר, און אז מע גיט איהר דעם מקח וואס זי אליין פערלאנגט, האט זי חרטה. איהרע קינדער האלט זי אין אויסלאנד און זי אליין זיצט דא און קוקט צו ווי דאס לאנד כפל'ט זיך אין פרייז פון יאהר צו יאהר דורך דעם וואוקס פון דער קאלאניע. דערווייל פוסטעוועט דאס לאנד און קיין מוטער מענש האט דערפון קיין נוץ ניט. און רעדט איהר מיט איהר, האלט זי זיך פאר איינע פון די אויפבויערס פון רחובות.

ווי היימיש מיר זיינען דארט געווען, איז דאס לע־בען אין האטעל מיר וואס א טאג אלץ מעהר נמאס געווארען. און אזוי ווי א פרומער איד ווארט אויף משיח'ן, אזוי האב איך געווארט אויף דעם טאג ווען מיר וועלען אריינציהען אין אן איינענער דירה און ווערען בעלי־בתים פאר זיך. אזוי לאנג ווי איך בין איינגעשטא־נען אין האטעל, בין איך געווען א טוריסט, א פרעמדער

און מיר האט זיך געוואלט וואס שנעלער זיך איינ'תושב'ען אין דער קאלאניע און אנהויבען צאהלען דעם „מס־המושבה"...

מעהר פון אלצדינג האט מיר דערעסען וואס איך האב געמוזט אלע ווײלע אן אנדער גאסט געבען א תשובה אויף דער פראגע: פאר וואס פאהר איך ניט זעהן ירושלים, דעם הר הזיתים, די הייליגע קברים א. א. וו.?

פון די פיעל טוריסטען, וואס האבען זיך דורכגע־דרעהט אין מלון קלוביצקי אין די צעהן וואכען וואס איך האב דארט פערבראכט, האט קײנער ניט געקענט פער־שטעהן, פאר וואס איך האב זיך פעררוקט דוקא אין רחובות?

אז קיין ביארע אדער מאנדעל־גארטען וויל איך ניט קויפען און קיין קאלאניסט האב איך ניט בדעה צו ווער־רען, היינט וואס פאר א ארט איז רחובות?

פיעל פון דידאזיגע טוריסטען האבען בעוויזען דעם קונץ צו זיין אומעטום און בעזעהן אלע מערקווירדיגקיי־טען פון ארץ־ישראל אין דעם משך בלויז פון איין וואך. איבעריגענס זיינען עס געווען על פי רוב מענשען פער־נומענע, סוחרים, דאקטוירים, שריפטשטעלער. צופיעל צייט האט מען ניט געהאט. מע איז געקומען בלויז אויף א קורצען יום־טוב, האט מען ממילא געמוזט אפ־טהאן די „ארבייט" בחפזון. איך זאג „ארבייט", ווייל פיעל האבען אויסגעזעהן פעריאגט און פערמוטשעט ווי מענשען וואס הארעווען שווער און ביטער...

בעזונדערס געאיילט האבען זיך די שריפטשטעלער און זשורנאליסטען, וועלכע האבען שוין פאראוים קאפי־טאליזירט זייערע איינדרוקען איבער פאלעסטינא. אויף זייערע ביכער אדער ארטיקלען האבען שוין דארטען די צייטונגען און זשורנאלען די אויגען אויסגעקוקט, און די זעצערס האבען אונגעדולדיג געווארט אויף דעם מאנו־סקריפט.

קליגער פון אלע זיינען געוועזען די יעניגע וואס מע האט געזאגט אויף זיי יאקבי, אז זיי האבען זייערע ארטיקלען אנגעשריבען בעצייטענס, קומענדיג מיט דער שיף קיין יפו. פראקטישע מענשען...

איך בין געווארען אזוי אונגעדולדיג, אז איך פלעג גאנצע טעג ניט וויסען וואס מיט זיך צו טהאן. פלעג איך אלע טאג קומען מאטערען פון דעם ניי דעם ארע־מען מ... ער זאל ווידער אריבערגעהן ריידען מיט דעם קאלכער, אולי ירחם.

פלעגט ער זיך אנגורטלען מיט מוטה און געהן אויף קדוש השם. אבער געקומען צוריק איז ער תמיד א נידערגעשלאגענער און איך האב שוין פערשטאנען, אז ער האט געכאפט א פיינעם אפשניט פון דער קאלכערקע און איז קוים מיט'ן לעבען אנטלאפען.

אזוי זיינען אוועק וואכען און וואכען און איך האב שוין אנגעהויבען קלערען, אז סוף כל סוף וועל איך מוזען פערלאזען די שעהנע רחובות און זוכען מיין היים ערגעץ אנדערסוואו.

איין טאג איז מ... אריינגעפאלען אין מיין צימער א פערסאפעטער מיט דער פרעהליכער בשורה, אז מיר האבען געזיעגט. די קאלבערקע האט קאפיטולירט. זי איז גרייט ארויסצוציהען —

איך האב מ... אזש געוואלט ארומנעהמען פון שמחה. די אויגען זיינען אונז ביידען געווען נאס.

— אזוי שנעל ווי —

— ווי וואס? — פרעג איך און שפיר ווי די דמים פאלען מיר איין פון עפעס א שרעקליכער קאטאסטראפע וואס דארף פאסירען.

— ווי... ווי מיר וועלען איהר אויסזוכען אן אנדער וואוינונג.

— און איהר האט איינגעוויליגט?...

דער שעמעוודיגער מ... קוקט מיך אן מיט זיינע נאאיווע בלאע אויגען.

— דאס איז א לייב, ניט קיין אידענע...

האבען אלע אונזערע פריינד זיך אוועקגעלאזט זר כען א דירה פאר דעם קאלבער, ביז מע האט איינע געפונען. איז אבער דארט געווען דיזעלביגע געשיכטע ווי ביי אונז. יענער שכן האט גע'טענה'ט, אז ער וועט ארויסגעהן אויב מע וועט איהם שאפען אן אנדער דירה.

א האלבע קאלאניע האט זיך פעראינטערעסירט אין דעם ענין און אין א פאר וואכען ארום איז אונזער דירה געווען, מיט מזל, אויסגעליידיגט.

דער לאנג־געגאהרטער טאג איז געקומען.

נעכטען האָט אַ גרויסער אַלטער קעמעל געבראַכט צו טראָגען די כלי־בית, וואָס מיר האָבען איינגעקויפט אין יפו. אויסער וואָס איין ווענטעל פון אַ בעט איז צו־בראָכען געוואָרען, איז דער טראַנספּאָרט אַריבער בשלום. כ׳האָב צוגלייך געקריגען דעם שרייב־טיש וואָס איך האָב בעשטעלט ביי אַ געוועזענעם רעדאַקטאָר פון „וועקער״, אַ גוטער אידישיסט און נאָך אַ בעסערער סטאָליאַר, וואָס איין גאָט ווייס ווי אַזוי ער איז מגולגל געוואָרען קיין תל־אביב.

היינט האָב איך אין דעם „מסכת עדות״ פון אונזער האָטעל אַריינגעשריבען מיין נאָמען צוזאַמען מיט אַ פעטע פּאַרציע שבחים אויף די עסענס, בעהאַנדלונג א. א. וו.. זיך צוזעגענט מיט דעם בעל־הבית און מיט די געסט, אויף וועלכע איך האָב געקוקט ווי אַ בעפרייטער קוקט אויף די וואָס בלייבען צוריק אין תפיסה, און בין מיט אַ לייכטען פריַיען הארצען אוועק אין אונזער אייגענע היים.

XXXIX.

צווישען בוימער

שפרינגט אַ זונענשטראַהל אריין,
שפרינגט ארום און זאָגט:
וואָס די שעהנע ערד פערמאָגט
וואָס — דער הימעל, אלץ איז דיין...

שפרינגט דער זונענשטראהל אוועג,
ווערט דאָס האַרץ פערקלעמט,
ערד און הימעל זיינען פרעמד,
און פערלאָרען איז דער וועג...

קיינער פרעגט מיך ניט מעהר, פאַר וואָס איך פאַהר ניט בעקוקען ארץ ישראל. איך בין איצט אַ תושב פון רחובות מיט אַלע קליפּערלעך. אז איך רעד פון רחובות, רעד איך בלשון „מגר”. אידען פון שיקאַגאָ וואָס קומען מיך בעזוכען, דערצעהל איך, אַז א ו נ ז ע ר ע ביאַרעס זיינען היי־יאַהר גערעאַטען, א ו נ ז ע ר ע מאַנדלען זיינען כשורה און א ו נ ז ע ר ע וויינטרויבען זיינען ניט צו פערזינדיגען. דאָס אומגליק איז נאַר וואָס א ו נ ז פעהלט לאַנד.

מיין קליין טעכטערל געהט אין בית הספר. דער באַ־קאַנט וואָס די קינדער אין רחובות האָבן אויף איהר לכתחלה ארויפגעלעגט, ווייל זי האָט ניט פערשטאַנען קיין העברעאיש, איז ביסלעכווייז ארונטערגענומען געוואָרען, און זי האָט שוין אסך פריינד.

דעם בעסטען סימן אַז רחובות האָט מיט איהר אַ פעולה געטהאַן, האָב איך געהאַט פאַרינגע נאַכט. זי האָט פון שלאָף זיך געקריגט מיט אַ חבר'טע אויף — העברעאיש.

אונזער הויז שטעהט אין אַ מיטען פון אַ נייער־געפלאַנצ־טען גאָרטען. פאַראַן אין איהם אַלערליי בוימער, עפּעל, מישמיש (אַפּריקאָזען), פערסיקעס, מאַנדלען, אוילבערטען, פאַלמען און אָראַנזש־בוימער, אחוץ אייניגע קוסטעס פון חוה'ס פייגען — דער ארץ־ישראל'דיגער נאָמען פאַר באַ־נאַנאַס.

די מעהרסטע פון די בוימער זיינען נאָך צו יונג צו טראָגען פרוכטען. אָבער אפילו איך וואָס בין אין הלכות גערטנעריי ווייט פון אַ מומחה, קען זעהן אַז זיי וועלען אַמאָל זיין לייטישע בוימער. קוק איך שוין בע־צייטענס אויף זיי מיט גרויס רעספּעקט.

אַביסעל אַהן אַ זייט פון די „יונגע" שטעהט דער אַל־טער ציטראָן־בוים און קוקט מיט בטול אויף די כלומרשט־דיגע הבטחות פון די נאַקעטע צווייגלעך זייערע. ער אַליין איז אָנגעפּיקעוועט מיט ציטראָנען. ער שטעהט סאַמע אַקעגען אונזער עס־צימער, און אַז מיר זעצען זיך טרינקען

טהעע, שטעקט ער אריין דורך דעם אפענעם פענסטער א צווייג בעלאָדען מיט לעמאָנען :

— בבקשה ! (בעוואַקאַשאַ — ביטע).

קען מען איהם ניט פערשעמען, הגם די ציטראָנען זייד נען נאָך גרין. איבריגענס טאָר מען ניט אפּלעגען, ווארום דער הינקעדיגער שמיעד וואָס וואוינט הינטער אונזער הויז, ווארט צומאָל ניט אויף אַן איינלאָדונג מצד דעם בוים.

ער האָט אויף איהם א חזקה פון פריהער, נאָך איידער מיר האָבען אהער אריינגעצויגען.

אין גאַנצען אָבער אהן איינזעהעניש איז דער הינ־קעדינער שמיעד ניט. איז ער אונז מפצה פון צייט צו צייט מיט א בינטעל פון די באַנאַנאַס וואָס וואַקסען נעבען זיין שמידאַרניע.

די מיידעלעך פון בית הספר האָבען הפנים אויך א חזקה פון פריהער אויף — די בלומען וואָס וואַקסען ארום אונזער הויז. עס איז זיי ניט אפּצוטרייבען. טאָג פאר טאָג כאַפּען מיר זיי פליקענדיג די ווייסע, רויטע און געלע רויזען, אפטמאָל נאָך איידער די בעכערלעך האָבען זיך אין גאַנצען פאַנאַנדערגעעפענט.

יאָגט מען זיי אוועק און אויף מאָרגען אין דער פריה פער'גנב'ענען זיי זיך ווידער, און רייסען אָפּ פיעל זיי כאַפּען אריין איידער מיר לויפען ארויס פערטיידיגען אונ־זער אייגענטום.

א טייל פון די טונקעל־רויטע רויזען, געברויך איך פאַר שלוחים. שיק איך א בריעף צו א פריינד איבער ווייד טע ימים, לעג איך אריין א פּאַאר בלעטלעך. פריש זיינען

זיי װען איך לעג זיי אריין, און פערטריקענט װעלען זיי זיין װען זיי װעלען אנקומען, אבער עפעס פון דעם ריח װעט בלייבען, װעט עס עמיצען אין הארצען פערגעהן...

פון אלע זייטען האט אונזער הויז גרויסע פענסטער. די פענסטער זיינען תמיד אפען. שטראמט דאס העלע ליכט אריין און צושפרייט זיך אזוי װי א גאלדענער טעפיך אויף די הויכע װייסע װענד און אויף די געפלאסטערטע פאדלאגע, און לאזט ניט אויסען קיין װינקעלע.

פון בעגינען ביז'ן אבענד, איז אין הויז א פיפסעריי און א געצװיטשער. פויגלען פליהען פון איין פענסטער אריין און דעם אנדער פענסטער ארויס. מע שפיעלט זיך אין כאפענים, מע מאכט אלערליי שמד־שטיק און מע דרעהט זיך סאמע איבער אונזערע קעפ, אזוי װי זיי װאלטען געװען די בעלי בתים און ניט מיר.

אויך אפנים א חזקה פון פריהער...

אז אמת'ער זאמעל־פלאץ פאר אלע פויגעלעך פון ארץ־ישראל איז מיין צימער געװארען, זינט איך האב אויפגע־האנגען אויף דער װאנד דעם מגן־דוד אויסגעפלאכטען פון נייע קארן־זאנגען, װאס „חאװאדזשא מוסאה" האט מיר געבראכט לכבוד דעם חג הבכורים (שבועות).

די קליינע חברה האבען עס גלייך דערשפירט און מע איז געקומען פון אלע עקען צו מיר ניט־געבעטענערהייד אויף כיבוד. א פיק א קערענדעל, א צװיץ־צװיץ, װאס דאס

מיינט אין ארץ ישראל „להתראות" (לעהיטראָט — אויף ווידערזעהן), אַ פּליה דורכ'ן פענסטער, און ואיננו.

אַזוי איז עס אַנגעגאַנגען טעג נאָכאַנאַנד, ביז דער מגן־דוד איז געבליבען אַ ליידיגער, אַ שטרויענער. קיין איינציג קערענדעל האָבען זיי ניט איבערגעלאָזען.

געהען די טעג שטיל, זוניג און פול מיט וואַקסען. איינער נאָכ'ן צווייטען. פון מיין צימער אַרויס, איז דער אויסקוק אויף דער דערוויסענדיגער וועלט פערשטעלט כמעט פון אַלע זייטען, מיט גרינע בוימער. און דער הי־מעל איז בלאָ טאָג איין טאָג אויס, וואָך איין וואָך אויס.

קיין רעגען וועט מעהר ניט זיין ביז חשוון. אַמאָל בעווייזט זיך אַ וואָלקען, כמורעט זיך און ווערט שוואַרצער און שוואַרצער, און צושפּרייט זיך רוגזה'דיג. אָט, אָט דאַכט זיך וועט ער די וועלט פער'מבול'ען. אָבער איך ווייס, אַז דאָס איז נאָר אַן אָנשטעל... קיין טראָפּען אפילו וועט ניט פאַלען.

און די זיכערקייט פון זוניגע טעג וואָס וועלען זיך ציהען און ציהען, אָהן אויפהער חדשים נאָכאַנאַנד, ברענגט אַריין אַ זיכערקייט אין דער נשמה...

מיעף אין וואַלד דאָרט שטעהט מיין צעלט,
קיינער וועט מיך ניט געפינען...
שפּעט ביינאַכט און פריה בעגינען,
הער איך ווי דאָס לעבען קוועלט.

פון די טיעפע וואָרצלען אונטען,
צו די מאָך-בעדעקטע שטאַמען,
פון די טונקעל-קאַלטע גרונטען,
צו דער זון און איהרע פלאַמען...
שליסען ערד און הימעל בונטען —
שלים איך אויך מיט זיי צוזאַמען...

טיעף אין וואַלד דאָרט שטעהט מיין צעלט,
קיינער וועט צו מיר ניט קומען...
ווי אַ וועל אָוועקגעשוואומען
איז די ווייטע, ווייטע וועלט...
שלאָג איך וואָס אַ טאָג אַלץ מעהרער,
טיעפע וואָרצלען אין דער נידער,
ווערען וואָס אַ טאָג אַלץ שווערער
מיט דער זאַפט פון וואַלד די גליעדער —
זון און שטערען מיינע לעהרער,
גרינע גראָזען מיינע ברידער...

אַלץ לעבט אַצינדער פון הימעל. די מאַראַנצען קרירנען זייער גאָלד, די מאַנדלען פאַרטינגען די יאַדרעס און די טרויבען פילען זיך — און דאָס איז אַלץ פון דער זון, פונ'ם הימעל.

אין ארץ־ישראל איז דער הימעל מעהר ווי די ערד. די הויפט יניקה קומט פון אויבען.

אַזאַ פאָלק, אַזאַ לאַנד...

. . . .

פארנאכט קומען אפט שווערע בעקלעמטע שטונדען...

די זון נעהמט איהר לעצט ביסעל ליכטיגקייט צוזאַ־מען און טראַגט עס אריבער פון אונזער פרדס, הינטער אין הויף אריין, פון דאַרטען קריכען די לעצטע שטראַהלען אוועק איבער די גערטנער. א פויגעל שטעלט זיך אוועק אקעגען מיין פענסטער, און לאָזט ארויס שארפע אפגע־האקטע קלאַנגען, פיקט ער ארויס פון ערגעץ וויסטע בילדער...

ווען איך געה אריבער צו די הינטערשטע פענסטער פונ'ם הויז, איז שוין די זון לאנג הינטער א מויער פון באַזוארינעס און ציפרעסען וואס שטעכען שארף און שווארץ אקעגען דעם צופלאַמטען הימעל...

זעהט עס אויס ווי בעקליין'ס מויטענאַינזעל... פיהל איך זיך מיט אמאל אפגעזונדערט און פערלאָזען, אזוי ווי פערוואַרפען אויף א וויספע אין מיטען ים...

XL.

דיענסטמיידלעך

אלע אין דער קאלאניע האבען תימנ'ישע דיענסט־מיידלעך. אפילו דער ארעמער לעהרער פון בית הספר האט אויך איינע. א דערוואקסענע צו האלטען טראגט ניט די קלעגליכע שכירות וואס ער קריגט, איז ער יוצא מיט א מיידעלע פון א יאהר זעקס־זיבען אבי ניט פער־שעמט צו ווערען צווישען לייט.

אזוי שנעל ווי מיר האבען אריינגעצויגען אין אונזער אייגענער דירה און זיינען געווארען בעלי־בתים פאר זיך, האבען מיר איינגעזעהן אז אהן א תימנ'קע וועלען מיר זיך ניט בעגעהן. ניט אזוי צוליעב דער ארבייט ווי צוליעב „רעפוטאציע". א שעהן פנים וואלטען מיר געהאט אין רחובות ווען מיר האבען ניט קיין תימנ'קע אין הויז.

די ערשטע מיידעל וואס מיר האבען צוגע־נומען אויף דער רעקאמענדאציע פון א בעקאנטען, איז גע־ווען אן אלמנה מיט טרויעריגע אויגען און א קליין, דאר פנים, ברויז און צוקנייטשט ווי א גוט־איינגעבאקטער

עפעל. זי האט אויסגעזעהן שטיין־אלט, הגם לויט איהרע יאהרען איז זי נאך געווען ווייט פון א זקנה. די עלטער קומט שנעל אין די לענדער פון מזרח.

זי איז קענטיג געווען ניט לאנג פון תימן, ווארום זי האט בלויז גערעדט איהר מאמע־לשון, אראביש. העברעאיש האט זי א ווארט ניט געקענט. האט מען זי בלויז געקענט געברויכען אויף אזעלכע ארביט וואס מע האט איהר געקענט הייסען אויף שטום־לשון. זי האט אויסגעזעהן אזוי פערהונגערט און אזוי שקלאפיש־נידערגעשלאגען, אז עס פלעגט דאס הארץ פערקלעמען אויף איהר א קוק צו טהאן. און נאכאנאנד זי פלעגט זאגען: „קאתאר חעראק" (מעהרען זאל זיך דיין גוטס, ד. ה. א דאנק) און זיך כאפען קושען די האנד.

פאר מיר און פאר מיין צימער בכלל האט זי געהאט א געוואלדיגען יראת הכבוד. דאס האב איך געהאט צו פערדאנקען די עטאזשערקע מיט ביכער וואס איז געשטאנען אין ווינקעל, און מעהר פאר אלץ דעם דיקבייכיגען ענגלישען לעקסיקאן וואס איז געלעגען אויפ'ן טיש.

אז איהר פלעגט אויסקומען פארבייגעהן דעם טיש, פלעגט זי קיינמאל ניט פערפעהלען זיך איינצובויגען און געבען דעם לעקסיקאן א הארציגען קוש...

נאך איהר איז געקומען שמה (שאמא), א הויכגעוואקסיגע בייגעדיגע יונגע וויבעל וואס האט זיך צום טויט געארבייט כדי מפרנס צו זיין איהר מאן דעם חכם (חאכאם). ביי אונז פלעגט זי בלויז קומען אויף א האלבען

טאג. די איבעריגע צייט האט זי געארבייט אין „בית־הספר“ און אין „בית־עם“.

זי איז געווען די צווייטע ווייב ביי דעם חכם. די ערשטע האט ער אוועקגעווארפען ווען זי איז איהם צו אלט געווארען. איך פלעג איהם זעהן אפט ווען איך בין איינגעשטאנען אין דעם „מלון קליביצקי“. אין קעלער פון דעם האטעל איז געווען זיין ווארשטאט. ער איז געווען א וואפענשמיעד און די בעדואינער פון דער סביבה פלעגען קומען צו איהם פעררעכטען זייערע געוועהר. פלעגט ער זיצען אויף דער ערד, די בארוויסע פיס פערלעגט אונטער זיך. די גאנצע צייט איז ביי איהם אוועקגעגאנגען זוכענדיג זיינע געצייג, וואס זיינען געווען צוזאמווארפען ארום איהם אין אלע ווינקלען פון קעלער. אלע צווייטע ווארט פלעגט ער זאגען „ברוך השם“. געפונען דאס צוויינגעל — „ברוך השם“. פערלארען דאס צוויינגעל און געפונען דאס האמער — „ברוך השם“. אנגעווארען ביידע און דערטאפט א שרייפעל — ווידער „ברוך השם“. אז עס פלעגט זיך אנקלייבען א סך ארבייט, פלעגט ער זיך אויפהויבען אין מיטען דערינען, איבערלאזען אלצדינג אויף גאט'ס בעראט און אוועקשפרייזען א בארוועסער קיין יפו וועגען עפעס אז עניו, „ברוך השם“, וואס ער דארף איבערשמועסען מיט דעם דארטיגען חכם.

איין טאג האבען מיר זיך צוליעב איהם שיער ניט איבערגעשראקען אויף טויט. מיר זיצען אזוי איין מאל

ביים טיש, מיט אמאל עס הערט זיך א שאס פון א ביקס און צונלייך א געשריי פון דעם חכם אין קעלער.

מיר זיינען האסטיג ארונטערגעלאפען און האבען דעם חכם געפונען זיך דרעהענדיג אין דרייען פון וועהטאג און זיין האנד אין גאנצען פערלאפען מיט בלוט.

אז אראבער האט איבערגעלאזט ביי איהם א ביקס צו פעררייכטען און האט פערגעסען ארויסצונעהמען אלע פאטראנעס. האט ער ביים פעררייכטען זיך שיער ניט אראפגעשאסען א פינגער. ער איז אוועק צום דאקטאר זיך לאזען באנדאזשירען און פון ארבייט איז מעהר קיין רייד ניט געווען.

אין דער קאלאניע האבען זיך געפונען אזעלכע וואס זיינען געווען הארטהארציג גענוג חושד צו זיין אז דער גאנצער ענין איז דעם חכם'ס אויפטהו. ס'איז איהם פשוט נמאס געווארען צו ארבייטען.

אונזער דריטער עקספערימענט האט געהייסען שושנה, און זי איז געווען אן אויסנאהם. אז איך זאג אן אויסנאהם, מיין איך אט וואס —

איך האב ניט קיין סטאטיסטישע ציפערען דאס צו בעווייזען, אבער ווי ווייט מיין אייגענע בעאבאכטונג איז געגאנגען, האב איך בעמערקט, אז וואס שעהנער דער נא־מען פון א תימנ'קע, אלץ א גרעסערע פערזעהעניש איז זי אליין. עפעס אזוי ווי אויף צו להכעים *)

*) אונזער שכנ'ס תימנ'ישע דיענסטמיידעל וואס האט געווארפען אן אומחן אויף איהר אייגענעם נאמען, האט בע'גנב'עט איהר קליינע זיעבען־יעהריגע שוועסטערל און האט זיך גערופען מיט דער לעצ־טער'ס נאמען — מ ר י ם.

אונזער שושנה האָט דעם כּלל ניט אויסגעהאַלטען. זי איז דוקא געווען אַ שעהנע קרעפטיג־ענטוויקעלטע יונגע ווייבעל פון אַ יאָהר אַכצעהן, ווי מע טרעפט עס זעלטען צווישען די תימנים, און האָט איהר נאָמען ניט פערשעמט.

זי איז געווען פערהייראַטה צום צווייטען מאָל. דאָס ערשטע מאָל איז זי געגאַנגען צו דער חופּה ווען זי איז אַלט געווען אַכט יאָהר. זי וואָלט נאָך איצט אויך געלעבט אין נחת און אין פריידען מיט איהר ערשטען בעשערטען. זיי האָבען זיך ביידע ליעב געהאַט און דאָך האָבען זיי זיך גע־גט. ניט ער האָט געוואָלט און ניט זי האָט געוואָלט. בעשטאַנען איז אויף די צוועלף שורות איז קיין אַנדערער ניט ווי די ענגלישע רעגיערונג. צום שלימזל איז איהר מאַן געווען פערשריבען פאַר אַן ענגלישען אונטערטהאַן. האָט איהם אַ פריהערדיגע ווייב, אַ זקנה פון אַ יאָהר צוואַנציג, וועמען ער האָט אָוועקגעוואָרפען צוליעב דעם נייעם שידוך, פערקלאַגט פאַר דעם ענגלישען קאָנסול. און אויף דעם סמך פון דעם ענגלישען געזעץ אַקעגען ביגאַמי — האָט זי גע־בראַכט דערצו, אַז די פּאָאר פּאָלק זאָלען זיך מוזען גט'ען.

שושנה איז געווען אַ בריה איינע אין דער וועלט. זי האָט אונז פערמוטשעט פערלאַנגענדיג נאָכאַנאַנד אַר־בייט. אין אַ שעה אָדער צוויי איז זי פאַרטיג געוואָרען מיט אַלע אַרבייטען פון הויז, און דערנאָך פלעגט זי שטעהן, די קרעפטיגע אַרעמס פערלעגט אויף דער ברוסט ווי אַ זאַקוצניק : נאָך אַרבייט.

זי האָט גערעדט אידיש אויסגעצייכענט, אָבער מיין

פרוי האָט זי נאָכאַנאַנד גע׳מוסר׳ט פאַרוואָס זי לערנט זיך ניט אויס העברעאיש.

איהר צווייטער מאַן, אַ שעהנער יונג פון אַ יאָהר פינף־און־צוואַנציג, וואָס האָט געטראָגען דעם טאַרבוש וואָוילױנגעריש אויף אַ זייט, איז געווען אַ שומר. אַ חוץ דעם האָבען זיי ביידע געהאַט נאָך אַ פּרנסה. זיי זיינען געווען די כלי־זמרים אויף תימנ׳ישע חתונות. ער ביי די מאַנסבילען און זי ביי די ווייבער. דער אינסטרומענט איז געווען דער טאַץ מיט׳ן אייזערנעם קלאַפּער, וואָס איז ביי אַ פריהערער געלעגענהייט דערמאָנט געוואָרען.

זי איז געווען פאַר אונז ווי געוואונשען, ווען ניט דער חשד וואָס בעקאַנטע האָבען אין אונז אַריינגעיאָגט, אַז זי גלויבט ניט אין אייגענטהום, בעזונדערס ווען זי זעהט עס ליעגענדיג לויז אַרום הויז...

צו איהר שבח זאָל געזאָגט ווערען, אַז אונזער ער־פאַהרונג האָט דעם חשד קיינמאָל ניט בעשטעטיגט.

אונזער פיערטע איז געווען אסתר. זי איז געווען אַ קליין־געוויקסיגע גרושה פון אַ יאָהר פינף־ זעקס־און־צוואַנציג. גרין און מיאוס ווי דער טויט. איהר שכירות, אַזוי ווי זי האָט קיין פאָטער ניט געהאַט, האָט, לויט׳ן תימנ׳ישען איינפיהר. צוגענומען איהר אינגערער ברודער. געקומען צו אונז איז זי פון בן־שמן, און צוליעב דעם טאַקע האָט זי זיך ביי אונז ניט לאַנג איינגעהאַלטען.

זי האָט זיך נאָכאַנאַנד בעקלאָגט, אַז איהר איז אומע־

דיג ביי אונז אין הויז. אין בן־שמן פלעגען די פועלים זינ־
גען אזעלכע לוסטיגע נגונים און פלעגען טאנצען אזעלכע
שעהנע קארעהאָדען, און ביי אונז איז שטיל ווי אויף א
בית־עולם.

פלעגט זי אין מיטען דער ארבייט אפט נעלם ווערען.
נאָך א לאנגען ארומזוכען, פלעגט מען זי געפינען ערגעץ
הינטער'ן הויז זיצענדיג מיט צושפרייטע פיס אין דעם
ברענענדיגען זאמד און זיך בראָטענדיג אין דער זון.

געוועזען איבעריגענס א וואויל מיידעל און עהרליך ווי
דער טאָג. אבער בן־שמן האט זי פון אונז אוועקגערויבט.

זי האָט אין גאנצען פערלאָרען דעם אפעטיט, און
פלעגט ניט וועלען קיין זאך אין מויל נעהמען. אין די אוי־
גען זיינען איהר נאכאנאנד געשטאנען טרעהרען. ביז איין
טאָג איז זי פערשוואונדען און איז מעהר ניט צוריקגע־

XLI.

„על־קודם עש־שעריף"

איך בין געזעסען איין פריהמארגען אויף דעם שטיי־
נערנעם גאניק וואס געהט ארויס אין אונזער פרדס. פון
איבער'ן וועג אויף יענער זייט פרדס האט זיך געהערט
קלאר און שארף, ווי די יונגע „גננת" מארשירט איהר קליי־
נע ארמעע פון עופ'עלעך ארום דעם גן־הילדים און צעהלט
זייערע טריט:

— אחת שתים, אחת שתים...

פון אן אנדער זייט האבען זיך אריבערגעטראגען די
שטימען פון די קינדער אין „בית־הספר", וואס האבען
ניט־זעהר הארמאניש אבער דערפאר מיט לוסטיגע געזונדע
העלזלעך, געזונגען „טוב לחיות בארצנו" (וואויל איז צו
לעבען אין אונזער לאנד).

פון הינטער'ן הויז האט הילכיג געקלאפט אונזער
שכן'ס שווערער האמער פאלענדיג ריטהמיש אויף דער
קאוואדלע, און פון יענער זייט שוהל האט עמיצער אפ־
געענטפערט: טאנג, טאנג...

אין דער הויך האבען זיך פון א דערבייאיגען שלאג
ארויסגעלאזט א הורבע ווייסע טויבען און האבען זיך צו־

שאָטען ווי ווייסע בליהעכצען אָקעגען דעם לויטערען הימעל...

ביז איך געזעסען און האָב צוגעקוקט ווי אַ לאַנגער, שוואַרצער קאַראַוואַן פון מוראַזשקעס ציהט זיך פון אַ ווייטער בייט, שלענגעלט זיך אַרום דעם גאַניק און לאָזט זיך צו דעם יונגען מישמיש־בוים. די וואָס זיינען צוריק־געקומען, זיינען געווען בעלאַדען מיט כל־טוב: שטיקלעך שטרוי, פּענעצלעך האָלץ און פּיצלעך פון בלעטער, און זיי האָבען זיך געאיילט די סחורה אַפּצולעגען און לויפען ווידער נאָך נייע.

מיט אַמאָל האָט פון דער ליכטיגקייט און דער מנוחה אַרום, זיך בעוויזען אַ גרויסע גראָע זאַך און האָט גע־פּרעגט:

— פאַר וואָס פערשעמסטו מיך? פאַר וואָס האָסטו אַז מיך פערגעסען?... פון ווייטע לענדער, און איבער ברייטע ימים ביסטו געקומען, און מיך ווילען דיינע אויגען ניט זעהן...

צווישען מיר און דער זון און די גרינע בוימלעך פון אונזער גאָרטען, איז געשטאַנען און האָט געוויינט אַ פינ־סטערע שטיינערנע וואַנד — דער כותל המערבי...

און אַז די טעג זיינען געוואַקסען, האָבען זיך די פינ־סטערע שטיינער מיר געלעגט אויפ'ן הארצען, און די גראָע זאַך איז מיר נאָכגעגאַנגען:

— פאַר וואָס פערשעמסטו מיך?...

איך האב געזאגט: א י י ן באיארע געפלאנצט פון אידישע הענד אין ארץ ישראל איז מיר וויכטיגער ווי אלע קברים פון די מלכי בית דוד — אז מעהר פ ע ר ־ ג א נ ג ע נ ה י י ט איז דא אין א י י ן קאפיטעל מלכים ווי אין אלע שטיינער פון ירושלים — אז אייז אויסגעגראבענער פונדאמענט איז ווערטה הונדערט פער־שאטענע חורבות...

אבער די גראע גרויסע זאך האט מיך פערפאלגט ווי א שאטען און ניט אפגעלאזט מעהר.

האב איך בעשלאסען פאהרען קיין ירושלים, און זעהן דעם כותל המערבי.

איז מאחמוד ווידער געקומען און האט אונז אפגע־פיהרט קיין ראמלע. אין ראמלע האבען מיר זיך געזעצט אויף דער באהן וואס פיהרט אין „על־קודם".

דער קליינער וואגאן איז געווען געפאקט מיט מענ־שען. אין א ווינקעל זיינען געזעסען צוויי עלטערע ירושלים'ער אידען אין שטריימלעך און זופיצעס מיט גע־דרעהרעלטע פאות וואס האבען זיך געבאמבעלט ביז אונ־טער דער מארדע. אקעגען זיי איז געזעסען א דייטש, קענטיג אן אלטער תושב פון פאלעסטינא. האבען זיך די צוויי אידען פאנאנדערגעשמועסט מיט'ן דייטש וועגען עסטעררייך. נערערט האבען זיי זעהר א שעהנעם דייטש. אפנים סוחרים געווען אמאל, איידער מע איז געקומען אויסלעבען די לעצטע יאהרען אין דער הייליגער שטאדט.

ניט ווייט פון זיי איז געזעסען א רוסישער באגא־

מאַלעץ אין אַ דיקען קאַפּטאַן און אַ פוטערנער היטעל און האָט מיט אַ דאַרפישען מעסערל געשניטען קליינע פּענעצ־לעך פון אַ אַפּעלסין און געלעגט פאַמעליך אין מויל, פער־בייסענדיג מיט גרויסע שטיקער שווארצען ברויט.

דער רעשט פון וואַגאַן איז געווען פערנומען פון אַראַבער, צווישען זיי אַראַבישע סאָלדאַטען וואָס האָבען נאָכאַנאַנד געראויכערט און געזונגען טרויעריגע ליעדער. די באַהן איז געגאַנגען לאַנגזאַם און דער קליפּ־קלאַפּ פון די רעדער האָט מרה־שחורה'דיג בעגלייט זייער אומעטיגען נגון.

איינער פון זיי האָט מיט אַ האַלב־וויינענדיגען קול־נגינה אויסגעזונגען אַ פערז און דערנאָך האָבען אַלע אין אַ כאָר ארויסגעלאָזט אין לאַנגע אויסגעצויגענע נאָז־טענער :

— יאַ חאַ—סאַ—ראַ—טי (אַ וועה איז מיר)...

איך האָב ארויסגעקוקט דורך די פענסטער. די לאַנד־שאַפט דורך וועלכע מיר זיינען געפאָהרען — דער אמאָ־ליגער קאַמפּף־פּלאַץ צווישען די בני ישראל און די פלשתים — איז געווען גראָ, טרוקען און וויסט· די בערג זיינען געווען פאַרבלאַזע פערזעהענישען.

פון סטאַנציע צו סטאַנציע איז די געגענד געוואָרען אַלץ מדבר'דיגער, אַלץ אומעדיגער און פערשאַלטענער.

האָב איך צוגעמאַכט די אויגען און באַלד איז פאַר מיר געשטאַנען אַ פינסטערע שטיינערנע וואַנד : —

יאַ חאַ—סאַ—ראַ—טי...

דער צוג האָט גענומען זיך דראַפּען באַרג־אַרויף־צו און האָט זיך ערשט אָפּגעשטעלט אָפּכאַפּען דעם אָטהעם אויף אַ פּאָאַר מינוטען אין ביתר, אַ שעהן דערפעל, וואָס האָט מיט קיין זאַך ניט דערמאָנט די אַמאָליגע גרויסע ביתר וואָס האָט זיך צוערשט געלאָזט חרוב מאַכען צוליעב אַ הוהן און האָהן און האָט דערנאָך געזוכט דעם טעות גוט צו מאַכען מיט אַ בר־כוכבא...

די וויסטקייט און פערשאָלטענקייט האָבען אויפגע־הערט. אַ האַנד האָט זיך אויסגעשטרעקט: ביז דאַנען און ניט ווייטער...

די געגענד איז געוואָרען גרין און פרוכטבאַר. פון ביידע זייטען האָבען זיך געשטאַפּעלט טעראַסען איבער טעראַסען מיט שעהן־אויסגעלעגטע גוט־בעאַרבייטע גערט־נער. וואָס נעהנטער צו דער שטאָדט, אַלץ פרישער און גרינער און שעהנער.

— ירושלים! מיר זייגען אָנגעקומען מיט'ן בין־השמשות, ווען דאָס לעצטע גאָלד איז געפאַלען אויף די מינאַרעטס און די קלויסטער־שפּיצען פון דער הייליגער שטאָדט.

שאַרפע דינע סילועטען האָבען זיך געטונקעלט אויף דעם קלאָרען פייערדיגען הימעל, און שאָטענס זיינען אָנגע־קומען פון די אַרומיגע בערג און האָבען זיך געשלייכט דורך די גאַסען...

אַ דראָזשקע האָט אונז געבראַכט צו דער וואוינונג פון דעם קינסטלער פּ... דעם לעהרער פון מאָלען אין דער

בצלאל שוהלע, וואו מיר זיינען געווען איינגעלאדען צו בלייבען איבער נאכט.

אויף מארגען גלייך אין דער פריה האט פ... אונז צוגעזאגט פיהרען צום כותל־המערבי...

איך האב קוים אן אויג צוגעטהאן און ארום זעקס אין דער פריה האב איך שוין אויפגעוועקט מיין קליינע מחנה, ווי אויך דעם פריינדליכען פ... מיט א האלבע שעה שפע־טער זיינען מיר שוין געווען ארויס פון הויז.

אויפ'ן וועג האט מיר פ... דערצעהלט, ווי אזוי ער איז אהער געקומען פון פאריז, וואו ער האט פערלאזען א גלענצענדע קאריערע, און ווי די אלטע שטאדט האט ארום איהם איהר כשוף ארומגעשפונען. זיין אויג קען זיך ניט אנזעטיגען און זיין הארץ איז פער'שכור'ט פון איהר...

אויף די גאסען איז נאך געלעגען דאס קיהלע פריה־מארגען־ליכט. אבער ווי פריה עס איז געווען, איז שוין אנגעגאנגען א גרויסע בעוועגונג. מעהרסטענטיילס, קינ־דער וואס זיינען געגאנגען אין זייערע שוהלען אדער חדרים.

מיר זיינען דורכגעגאנגען דעם „שער יפו", וואס פלעגט אמאל פעררינגעלט ווערען אלע נאכט.

נאהנט ביי דעם דאזיגען טויער האט עס דער סולטאן עבד־אול־חאמיד געלאזט דורכברעכען דורך דער שטאדט־מויער א וועג לכבוד קייזער ווילהעלם, ווען ער האט, אין 1898, בעזוכט ירושלים.

עס איז דא אן אלטע מאחמעדאנישע טראדיציע, אז

קיין קריסטליכער הערשער טאָר ניט אַריינקומען דורך די טויערען פון „על־קודם עש־שעריף" (דאָס געהויבענע הייר ליגטום) פאַהרענדיג אָדער רייטענדיג, איז כדי „דער בע־שיצער פון איסלאַם" זאָל ניט דאַרפען אַריינגעהן צופוס, האָט מען אומיסנע פאַר איהם דורכגעבראָכען אַן עפענונג אין דער וואַנד.

מיר זיינען געגאַנגען באַרג אַראָפּ דורך ענגע געסלעך און דונקעלע געוועלבטע דורכגאַנגען און זיינען געקומען צו אַ שמאָלען טרעפּעלדיגען וועג.

אַרום, וואו דאָס אויג איז געפאַלען, איז געווען שמוץ און אָרעמקייט.

איך בין נאָכגעגאַנגען פּ...'ן אין אַ מין גראָען, שוועד רען היהנער־פּלעט. קוים וואָס איך האָב געקענט עפּעס זעהן אָדער מערקען.

— אָט איז דער כותל המערבי...

פּ...'ס שטים האָט מיך אויפגעטשוכעט. פאַר מיר האָט זיך אויפגעהויבען אַ הויכע נאַקעטע שטיינערנע מויער. אונטען זיינען געווען שורות פון אונגעהייער גרויסע פיער־עקיגע שטיינער מיט די כאַראַקטעריסטישע אָפּגעצעסעטע ראַנדען פון דער בית־שני צייט. אויבען זיינען געווען קלענערע, שפּעטער צוגעקומענע.

עס איז נאָך געווען צו פריה פאַר בעזוכערס און פאַר די אָרעמע לייט וואָס קוקען אַרוים אויף זייערע נדבות. פון די לעצטע זיינען בלויז געווען אַ האַלב־טוץ בסך הכל. קיין בעזוכער אויסער אונז איז ניט געוועזען.

אן עלטערער איד איז געשטאנען צוגעשפארט צו א שטיין און האט געוויינט איבער א תהלים. א אידענע איז האלב געלעגען און האלב גע זעסען אויף דער ערד אין א ווינקעל און האט, מיט א מעכאנישען איינגע׳חזר׳טען נגון געזאגט די תחנה „שערי דמעות״... אן אנדער אידענע, א ספרד׳ישע, איז אומגעלאפען הין און הער ווי משוגע פאזע וואנד און האט געמורמעלט א תפלה אין שפאניאליש. איך האב בלויז געכאפט די ווערטער: „סיניאר דעל מונדא, סיניאר גראנדע״ (האר פון דער וועלט, גרויסער האר), וואס זי האט נאכאנאנד ווידערהאלט. אלע ווייבער האט זי מיט אימפעט צוגעלעגט די ליפען צו א שטיין און גע-געבען א ליידענשאפטליכען קוש.

די שטיינער זיינען אין פיעל ערטער געווען גלאט אפגעריבען. די ארבייט פון הונדערטער טויזענדער ליפען וואס האבען די קאלטע פעלזען געקושט אין פערלויף פון אזוי פיעל דורות...

אין די שפאלטען צווישען די שטיינער זיינען געלע-גען אייזערנע נעגעל. דאס לעגט מען דארטען אוועק פון סגולה וועגען. אנדערע ווארפען אהין אריין קוויטלעך מיט בקשות. איין גאט אין הימעל ווייס וויפיעל אזעלבע אנ-געוועהטאגטע בקשות עס וואלגערען זיך אין די פינסטערע שפאלטען.

זעקס אידען, אייניגע פון זיי נאך גאר יונגע לייט, אין לאנגע קאפאטעס און מיט משונה לאנגע פאות, זיינען געקומען און האבען זיך תכף גענומען זאגען תהלים אויף

א זעהר הויכער אַקטאַווע, קענטיג געדרונגענע... אויפ'ן פּנים זיינען געווען די סימנים פון דעם פּראָפעסיאָנעלען קדיש־זאָגער.

א פרוי איז פּלוצים אָנגעקומען און איז צוגעפאַלען צו א שטיין, כליפּענדיג און קלאָגענדיג ווי מע קלאָגט אויף א טויטען... עמיץ קראַנק אָדער גוסס, איז זי געקומען אויף דעם לעצטען טויער קלאַפּען.

איהרע יללות האָבען זיך פערשטאַרקט פון מינוט צו מינוט און זיינען געוואָרען אַלץ האַרץ־רייסענדער. איז צוגעגאַנגען צו איהר אַן אַלטער איד און האָט שטילערהייד זי גענומען טרייסטען, אָבער זי האָט ניט אויפגעהערט צו שרייען און צו שלוכצען...

א צווייטע אידענע, וועמען די וויינערקע האָט גע־הינדערט אין איהר תחנה זאָגען, האָט זיך אָנגעבייזערט אויף איהר און זיך בייזערענדיג האָט זי אַליין אויסגעבראָ־כען אין א ביטערען געוויין...

מיינע אויגען זיינען געווען טרוקען, אָבער ס'האַרץ איז איבערגעלאָפען מיט טרעהרען — פון טרויער? ניין! פון ביטערקייט און פון דערנידעריגונג... מיין בליק האָט זיך מיט א מאָדנער זעלבסט־פּייניגונג איינגעזויגען אין דער יאָמערענדער אונגליקליכער פרוי, וואָס האָט געקלאַגט אויפ'ן שטיין...

פון איהר קעהל האָט געשריען דער שלוכץ פון א גאַנ־צער צובראָכענער אומה, וואָס איז אויפ'ן לעצטען טויער קלאַפּען געקומען...

מיין קליין טעכטערל האט געהאלטעןביים זיך פאנאנ־דערוויינען... די אלטע האט אויף איהר א שרעק אנגע־ווארפען.

איהר קינדערשע פרישקייט איז געווען א פאלשער טאן צווישען דעם געיאמער און די אלטע חורבות...

פון צווישען די שפאלטען איז ווי א גראע טשערע־פאכע ארויסגעקראכען די מעשה:

אמאל, מיט הונדערטער און הונדערטער יאהרען צו־ריק איז געקומען א נייער סולטאן אין ירושלים. איז ער געווען א מלך חסד און געוואלט אויפריכטען פון דאס ניי די וויסטע שטאדט. האט ער געלאזט אסך הייזער און פא־לאצען אויפבויען, און אין איינעם פון די פאלאצען האט ער זיך אליין בעזעצט.

איין פריהמארגען, ארויסקוקענדיג ווי זיין שטייגער פון דעם פענסטער פון זיין פאלאץ, זעהט ער ווי אן אלטע פרוי בויגט זיך אין דרייען און טראגט אויף איהר פלייצע א גרויסען קארב פול מיט מיסט. מיט די לעצטע כחות האט זי דעם קארב געבראכט צו טראגען נעבען א בערגעל וואס איז געווען ניט ווייט פון דעם סולטאן'ס פאלאץ, און דארט האט זי די מיסט אויסגעשאטען.

האט דער סולטאן געשיקט איינעם פון זיינע משרתים ער זאל ברענגען פאר איהם די אלטע פרוי. און אז זי איז געקומען פאר איהם, האט ער זי געפרעגט, ווי אונ־טערוועגט זי זיך צו ווארפען מיסט נעבען דעם פאלאץ פון דעם סולטאן.

איז איהם די אלטע צו די פיס געפאלען און האט געענטפערט : —

אדוני המלך, עס איז ניט מיין שולד... אזוי איז ביי אונז אנגעזאגט געווארען פון דור צו דור. אז טיטוס האט געבראכט מיינע אור־אור־עלטערען אהער פון רוים, האט ער זיי בעפוילען אז זיי און זייערע קינדער און זיי־ערע קינדס־קינדער זאלעןווארפען די מיסט אויף דעם ארט וואו דער בית־המקדש איז געשטאנען. היטען מיר דעם בעפעהל אפ ער היום.

האט דער סולטאן געגעבען א בעפעהל, מע זאל ארונטערראמען דעם בארג מיסט, און מאנאטען נאכאנאנד האט מען געגראבען און געגראבען ביז מע האט ארויסגע־גראבען דעם כותל המערבי...

און אז דער ארט איז געווען אין גאנצען אפגערייניגט, האט דער סולטאן געשיקט רופען די רבנים און די פרנסים פון ירושלים און האט זיי געהייסען זיי זאלען ווידער אויפ־בויען דעם בית־המקדש אין זיין גאנצען גלאנץ ווי אמאל. האבען די רבנים און די פרנסים זיך געבוקט צו דעם מלך און איהם געדאנקט פאר זיין גרויס חסד וואס ער וויל מיט זיי טהאן, און האבען איהם געבעטען ער זאל לאזען דעם כותל־המערבי ווי ער איז, און אז אלצדינג וואס זיי ווילען איז זיי זאלען אלע פרייטאג פארנאכט קענען קומען וויינען אויף די אלטע שטיינער...

בויען פון דעם ניי טאר מען ניט, אסור לדחוק את הקץ...

אַ ניט-געוויינטע טהרער האָט מיר אַ וואונד געברענט,
האָב איך די ליפּען צו דער אַלטער וואַנד גענעהנט —
איז מיר אַ שטיין געפאַלען אין דער ברוסט אַריין...
האָט מיך אַ שווערע לאַסט געבויגען, און מיין הארץ
געצאַפּעלט האָט, און מיין געזיכט געווען איז
שווארץ...
וואָס קען עס זיין ?...

האָב איך געשריען צו דער וואַנד: נעהם אָפּ
דיין שטיין,
פערשטיקט מיר האָט ער אַלע קוואַלען פון געוויין,
צוקוועטשט מיר האָט ער אַלע בלומען פון מיין פיין...
האָט ווי דער קאַלטער טויט די וואַנד מיך אָנגעבליקט,
האָט ווי אַ טויזענד בערג מיך יעדער פעלז געדריקט...
וואָס קען עס זיין ?...

XLII.

צוריק

די שטיינערנע וואנד איז געבליבען שווער אויף מיין געמיטה און איך האב געוואלט וואס שנעלער זיך אומ־קעהרען צו דער שעהנער גרינער רחובות. איך האב גע־וואלט וואס גיכער אראפטרייסלען פון זיך די קאלטע טוי־טע חורבות און זיך ווידער אנפילען מיט די פרישע לופטען פון די כרמים.

פאר'ן אפפאהרען האבען מיר אפגעשטאט א קורצען בעזוך דעם „בצלאל". פיעל צו זעהן איז ניט געווען. אין דער מעטאל־אפטיילונג האבען געארבייט אויף פיליגראן ארבייטען א קליינע צאהל תימנים. די איבעריגע אפ־טיילונגען זיינען געוועזן כמעט אדער אין גאנצען לעדיג. פראפעסאר באריס שאץ איז אין יענער צייט געווען אין אמעריקא מיט זיין אויסשטעלונג, זוכענדיג צו שאפען גע־נוג פאנדען צו קענען אפצאהלען די חובות און אויפהאל־טען ווייטער דעם וואקעלדיגען „בצלאל".

צום סוף האט אונז פ... מיטגענומען אין זיין קלאס פאר צייכענען.

אויף א נידעריגער פלאטפארם אויבען אן איז געזע־סען אן אלטער תימני מיט א לאנגער שנעע־ווייסער בארד

און, צוגעקעהרט מיט די געזיכטער צו איהם, זיינען געזעסען ארום אין פערשידענע זייטען אז ערך צוואנציג יונגע בחורים און מיידלעך. פאר איטליכען איז געשטאנען א שטענדער מיט א קארטאן אויף וועלכען ער האט געצייכענט דעם אלטען. אלע זיינען געווען געשמאק פערטיעפט אין דער ארבייט, הגם ניט אלע מיט גלייכען ערפאלג.

דער „גערונגענער" פאטריארך האט געטריי ערפילט די פליכטען פון א מאדעל און האט מיט קיין אבר ניט גערירט. די פאאר פראנק וואס ער קריגט מסתם פון „בצלאל" פאר זיין פאטריארכאט האט ער כשר און עהרליך פערדיענט.

אין דער צייט וואס פ... איז געגאנגען פון שטענדער צו שטענדער און האט איבערגעקוקט די ארבייט פון די תלמידים, האב איך בעקוקט דעם אלטען. אין זיינע קליינע קלוגע אויגען איז געווען א וועלט מיט ליצנות. ער האט פיעל מעהר געשטודירט די צייכענער ווי די צייכענער איהם, און האט קענטיג קיין צו געהויבענע מיינונג פון זיי ניט געהאט.

אין „קא'הא על יאהור" אין סאנאה האט זיך איהם ניט גע'חלומ'ט אז ער וועט דארפען ציהען זיין חיונה פון אזעלכע משוגעים...

דורכגעהענדיג א קארידאר האב איך דורך א קליין פענסטערל אין א פערשלאסענע טהיר, געכאפט א קוק אויף א פערשטויבטען פויגעלשען קאפ. דאס איז געווען די זאאלאגישע זאמלונג וואס אהרני האט מיט אזוי פיעל

מיה און געדולד צוזאמענגעשטעלט ווען ער איז געווען פערבונדען מיט דעם „בצלאל"־אנשטאלט. איצט איז דאס צימער פערמאכט. ניטא ווער עס זאל אויף די פויג־לען און חיה'לעך אפאכט געבען. קלייבט זיך דער שטויב פון יאהר צו יאהר און די זאמלונג וואס איז מיט אזוי פיעל מאטערניש אנגעקומען, געהט צו גרונד.

ירושלים איז מעהר ווי צוויי טויזענד פוס איבער דער ים־פלאך און די לופט איז מחיה נפשות, אבער איך מוז זיך מודה זיין, אז איך האב פרייער אפגעאטהעמט, ווען אונזער צוג האט זיך אנגעהויבען אראפלאזען פון די בערג אויפ'ן וועג קיין יפו. מיין אומגעדולד צו קומען אהיים איז געוואקסען וואס א מינוט. איך האב מורא געהאט זיך אומקוקען, איך זאל ניט דערזעהן הינטער מיר דעם פינ־סטערען כותל־המערבי און דעם פערשטויבטען פויגעל מיט די גרויסע גלעזערנע אויגען, זיך יאגענדיג נאך מיר.

ארום מיטאג־צייט זיינען מיר אנגעקומען קיין יפו: מיר האבען גענומען א דראזשקע און זיינען גלייך פון וואק־זאל אפגעפאהרען קיין תל־אביב, וואו איך האב געוואלט צוברענגען די פאאר שעה וואס זיינען נאך געבליבען ביז דער דיליזשאנס פאהרט אפ קיין רחובות, און דרך אגב פערזוכען ווידער די קעסט פון אונזער אלטען פאנסיאן.

איטליך מאל וואס איך קום אין תל־אביב געפין איך נייע צוגעקומענע בנינים. דער פרצוף־פנים פון דעם שעה־נעם שטעדטעל האלט זיך אין איין ענדערען נאכאנאנד. און

ניט זינדיגען זאָל איך מיט די רייד, יעדעס מאָל וואָס איך קום אהין, דאַכט זיך מיר אויס, אַז ניט נאָר קריגען די גאַסען אַן אַנדער געשטאַלט, נאָר דער צלם אלהים, די שכינה וואָס האָט אַמאָל גערוהט אויף תל־אביב, פאַר־שווינדט ביסלעכווייז...

פון אַ גימנאַזיע־צענטער ווערט תל־אביב ביסלעכווייז פאַרוואַנדעלט אין אַ שטעדטעל פון ווילאָס, אַ טוריסט־פּלאַץ וואו מע קומט פאַרברענגען אַ פּאָר אַנגענעהמע טעג אָדער וואָכען. וואו מע קעהרט זיך איז אַ רעסטאָראַן, אַ פּאַנסיאָן. עס שפּירט זיך אין דער לופט, אַז מע קוקט אויס אויפ'ן טוריסט...

אַרום דריי אַ זייגער זיינען מיר אַוועק צו דעם „חאַן", פון וואַנען דער רחובות'ער דיליזשאַנס פאָהרט אָפּ. דער קאַמפּלעט פון פּאַסאַזשירען — ניין, דריי אין אַ רייה — איז געווען פאַרפול, און דער דיליזשאַנס האָט זיך געלאָזט אין וועג אַריין. אַרויספאָהרענדיג דורך דעם שמאָלען איינ־פאָהר האָט ער שיער ניט דער'הרג'עט דעם אַראַבישען שמיעד וואָס האָט קיין גערוימערען פּלאַץ ניט געפונען פאַר זיין שמידאַרניע ווי דוקא אין סאַמע איינפאָהר. איטליך מאָל וואָס מיר פאָהרען אַרויס דורך דעם איינפאָהר, חזר'ט זיך איבער דיזעלביגע חתונה. דער אַראַבישער שמיעד ווערט שיער ניט איבערגעפאָהרען. ווערט אַ געשריי און אַ מהומה, דער שמיעד זידעלט און לאָזט אויס אַ גאַנצע אַראַבישע תוכחה אויף אחמעד'ן, און אחמעד רופט אויס דעם שמיעד וואָס אין קאָרט שטעהט, און די פּאַסאַזשירען

געוואַלדרוועט, און די אייזלען אין חאַן רעווען אַז מע קען טויב ווערען — ביז דער דיליזשאַנס פאַהרט מיט מזל אַרויס אויף דער גאַס.

א חוץ רחובות'ער וואָס האָבען זיך אומגעקעהרט אַהיים, האָבען מיר געהאַט אַ פּנים חדשות. אַ מיידעל, אַ ציוניסטקע־העברעאיסטקע פון יענעם מין וואָס דער בע־געהר צו טהאָן אַ שידוך איז ביי זיי אַזוי ענג צוזאַמענגע־פלאָכטען מיט'ן ישוב און מיט דער „אויפלעבונג פון דער שפּראַך", אַז עס איז שווער צו זאָגען וואָס איז גוּם און וואָס איז שאַלאַכץ.

זי איז — געפין איך באַלד אויס — אַ העברעאישע לעהרערקע פון ערגעץ אַרום ווילנא און איז געקומען צו־זאַמען מיט אַ גרופּע יונגע לייט, אַלע לעהרערס, וואָס זיי־נען געקומען פערברענגען זייער וואַקאַציע אין טיולים (שפּאַצירגאַנגען) דורך יהודה און גליל.

זיי זיינען איצט אויפ'ן וועג קיין רחובות, און אַזוי ווי זי האָט זיך פערשפּעטיגט, וויל זי זיי אָניאָגען מיט'ן דיליזשאַנס.

זי האָט גערעדט העברעאיש אויף אַ זעהר דעמאָנ־סטראַטיווען אופן, און דעם יונגען פערוואַלטער פון ט...'ס ביאַרע וואָס האָט קיינמאָל אין לעבען ניט געהאַט בדעה זיך צו רופען אַנדערש ווי מ ע נ ד ע ל א ו ו י ט ש, האָט זי תיכף גענומען אַדרעסירען — ב ן ־ מ נ ח ם . . .

זי דערצעהלט מיר אַז זי איז געוועזן אויפ'ן לעצטען

ציוניסטישען קאנגרעס און רעכענט מיר אויס אלע גדולים וואס זי האט דארט געזעהן. מיט איינינע האט זי געהאט די זכיה צו ריידען, אט למשל מיט די אמעריקאנער דע־לעגאטען. אזוי ווי זי פערשטעהט אז איך קום פון אמע־ריקא, איז זי טשיקאווע צו וויסען צי איך האב ווען עס איז געהאט דאס גליק זיך צו טרעפען מיט דידאזיגע גדולים.

איך ענטפער „יא". אבער דאס מיידעל איז מיר חושד. אמעריקאנער זיינען בעקאנט פאר בלאפער.

ניט ווייט פון ודי־חנין האבען מיר אנגעיאגט די טוריסטען. די פערדאגאגען זיינען נעבאך געווען שטארק מיער בראדזשענדיג ביז די קנעכלער אין זאמד, אבער זיי האבען געשפאנט העלדיש, אלע ווילע זיך אונטערגעבענ־דיג קוראזש מיט א העברעאיש ליעד.

ווען מיר זיינען געקומען נאהנט צו רחובות איז שוין געווען גוט־פינסטער און די נאכט איז געלעגען פייכט און שווער איבער׳ן גאנצען טהאל.

ניט ווייט פון וועג האבען בעדואינער, הויפענס טרו־קענע גראז אנגעצונדען. אלע ווילע איז דאס פייער אויפ־געשפרונגען און אקעגען די רויטע פלאמען האבען זיך גע־שווארצט לויז־בעמאנטעלטע געשטאלטען זיצענדיג אין א קרייז, און צוזאמענגעקארטשעטע פרויען מישענדיג מיט לאנגע דארע הענד אין גרויסע טונקעלע טעפ. איבער זיי אלעמען האט זיך א געדיכטער רויך געפלאכטען אין משונה׳דיגע געשטאלטען...

אז די רויטקייט האט שטארקער אויפגעפלאקערט, האבען זיך בעוויזען הינטער זיי די שווארצע געצעלטען און לאנגערנדיג ארום די געצעלטען, קעמלען מיט אויסגעשטרעק־טע העלזער, און דא און דארט, דער פערשפיצטער קאפ פון א פאסטוך־הונד...

XLIII.

„יודענשטאַאט".

טייערער...

...זיי וועלען מיר פסל'ען אויב זיי וועלען זיך דער־וויסען אז הערצל'ס „יודענשטאאט" האב איך געלייענט צום ערשטען מאל ווען איך בין שוין געווען אין רחובות. און אויך נאר דורך א צופאל. אבער עס איז פאר מיר גע־ווען א גרויסער טיעפער גענוס. די נאאיווע געוואגטקייט פון דעם בוך איז אזא ערפרישענדע, אזא קרעפטיגענ־דע. שטעהט פאר דיר א מאן און בויט א י ן לופט און פ ו ן לופט, מיט אזוי פיעל ערנסט און אזוי פיעל זיכערקייט אזוי ווי ער וואלט אין זיינע הענד די גראניט־שטיינער געפיהלט...

„הערצל האט ניט געהאט די אידישע איבערשפיצט־קייט, די אידישע אלץ פאנאנדערדרייסענדע פקחות און דא ליעגט זיין גרויסקייט און דער סוד פון זיין פיהרערשאפט. אט די פקחות וואס מיר האבען ענטוויקעלט אין אונזער גלות־לעבען, אזוי ווי דער קאקטוס זיינע שטעכערס און דער יאזש זיינע נאדלען און די קלאפער־שלאנג איהרע קלא־פערס — זיך צו שיצען און פערטיידיגען אקעגען א פיינד־

ליכער אויסגעוועלט — אַט די פּקחות וועלען מיר אין ארץ ישראל פאַרלירען. די ערד וועט אונזער איבער־קלוגשאַפט אַריינציהען אין זיך און מיר וועלען ווערען געזינטער...

אַז הערצל איז געקומען און האָט מיט איין גרויסען מוטהיגען מאַך מיט דער האַנד, אַוועקגעשאַרט אַז אַ זייט אונזער גאַנצע שכל'דיגקייט, אונזער גאַנצע שרעקעדיגע פּקחות, האָבען מיר אין איהם דערשפּירט דעם גואל און דעם בעפרייער, ווייל די שכל'דיגקייט אונזערע האָט אונז ווי אַ ראָסט געגעסען און מיר האָבען זיך אַליין פעראַכט ווייל מיר האָבען געוואוסט, אַז זי איז די פרוכט פון פּחדנות און שוואַכקייט און וועט פיהרען צו אונטערגאַנג...

...דער מחבר פון „יודענשטאַאַט" איז געווען אַ שטיק ארץ ישראל מגולגל אין פליישׁ און בלוט. דער גאַנצער זאַפטיגער ערד־געראוך פון דעם ארץ־ישראל'דיגען באָדען שמעקט אַרוים פון צווישען זיינע ווערטער, די גאַנצקייט און געזונדקייט, די הייליגענדע און גאַנץ־מאַכענדע קראַפט פון דעם ארץ־ישראל'דיגען באָדען... און דאָס גרויסע נייע וואָרט וואָס ער האָט אונז געבראַכט און וואָס וועט אונזער הילף זיין, איז, אַז מיר מוזען אויפהערען קלוג צו זיין...

ע ר איז געווען אַ בויער און אַ צוזאַמענשטעלער, און וואָס ער האָט געטהאָן און געשאַפען איז געווען „מעור אחד", פון איין שטיק. מיר האָבען פאַלשע בויערס געהאַט. ז י י זיינען געווען בויערס על־פּי טעות... געשאַפען זיינען זיי געוואָרען לכתחלה כדי צו זיין פּ אַ נ אַ נ ד ע ר ז ו נ ד ע ר ע ר ס און אַז דער גורל האָט

זיי אויף צו להכעיס פאר ב ו י ע ר ס געמאכט. האט מען אומעטום די שפאלטען און די נעהט געזעהן. ע ר איז געווען דער געבארענער גאנץ־מאכער און בויער...

פון שכל'דיגקייט און פון דעם קרעמעריש־קלוגען „היתכן ?" אזוי ווי פון דער בית־המדרש'דיגער קשיות־פרעגעריי האט ער ניט געוואוסט און ניט געוואלט וויסען...

. . . .

...איצט זאלסטו פון מיר מעהר קיין „מיינונג" ניט פערלאנגען. איך בין שוין פסול־לעדות. אויב איך בין נאך צו ארץ ישראל ניט צוגעוואקסען, איז אבער ארץ ישראל שוין אריינגעוואקסען אין מיר... איך זעה, אדער ריכטיגער געזאגט, ש פ י ר אלצדינג פון אינוועניג ארויס: איך אטהעם דערמיט, איך גערייה דערפון. איך האב עס אין מיינע גליעדער און שפיר אז אנדערש קען עס ניט זיין. דא איז די עלמא דקשוט...

...עס איז דא א יום־טוב'דיגע ארץ־ישראל, א פארארדנע, א הידד־שרייענדע, און עס איז דא א וואכעדיגע, הארע־פאשנע און געזונדע ארץ ישראל... די ערשטע איז פאר די טוריסטען און פאר די שקל־צאהלער וואס קומען זעהן וואו זייערע שקלים געהען (איך האב געקענט איינעם וואס איז געקומען זעהן ז י י ן בוים אין הערצל־וואלד) די צווייטע אנטפלעקט זיך ערשט צו דעם נאהנטען, צו דעם אייגענעם.

...דאס וואס די הייליגקייט איז אראפ, געפעלט מיר. דער פיאנער פון ארץ ישראל מוז זיך אויפהערען צו בע־טראכטען פאר א מארטירער וואס יעדער ניי־געקומענער

מוז איהם צאהלען ליוב און אנערקענונג, און מוז אויך אויפהערען צו זאגען ביי יעדער פלאנצען פון א בוים „הריני מוכן ומזומן לקיים מצות וכו׳...״

אין גאנצען איז עס נאך ניט געשעהן. מע רעדט נאך אלץ מעהר ווי מע טהוט און דער גראבער פינגער ארבייט מעהר ווי די האנד... און עס זיינען אויך דא אזעלכע וואס זיינען ניט וואכעדיג און ניט שבת'דיג, געוועזענע אידע־אליסטען מיט שפורען פון אפגעבליאקטען אידעאליזם נאך שטארק ניכר. זיי מאכען דעם איינדרוק פון אן אפגעריבע־נער אטלאס־זופעצע, אדער פון עפעס זעהר א טייערער משקה — נאך אן אויסגעוועפטער...

...בעפאלט מיך א דונקעלער מאמענט, דרעה איך אום דעם פסוק און זאג: א וואויל לאנד האבען מיר, און האט מען א לאנד וועט מען שוין האבען די פאסיגע מענשען. די ערד וועט זיי ערציהען...

...עס איז נאך פריה... איצט מוז מען לעבען אויף מיטגעבראכטען קאפיטאל און ווערט דער קאפיטאל אפגע־ניצט אין פערלויף פון יאהרען, בלייבט מען פעראראמט, הויבט מען גאר אן זיך אפלערנען פון דעם אראבער... אבער איך קוק אויף אלץ ווי אויף א צוזאג, און דער צוזאג איז א זיכערער, א קוראנטער. אן ענגלישע באנק־נאטע איז ניט זיכערער...

...פלעג איך און דו זיצען אפט און זאגען: וועה צו אונז וואס מיר זיינען געבארען אין א דור פון שוואכקייט, ווען דער אמת וואלט אפט געמיינט פערראטה... פלעגען

מיר מקנא זיין אונזערע נאכקומער וואס וועלען זיך קענען פערגינען דעם תענוג פון זעלבסט־קריטיק מיט א גוטען גע־וויסען...

דא לכל הפחות וועט די מורא פערשווינדען. די רייפע זיינען שטארק ארום און וועט איין פערפוילטע קליעפקע ארויסגעווארפען ווערען, וועט קיין סכנה פאר דעם פאס ניט זיין...

. . . .

...אט וועל איך דיר דערצעהלען א בעזונד וואס איך האב געמאכט:

אין א ווייסער שטילער לבנה־נאכט האב איך אריבער־געשפאצירט צום „קלוב הפועלים".

אז איך בין ארויס פון דעם אייקאליפטען־וועלדעל דורך וועלכען דער וועג פיהרט אהין, האב איך פון דער וויים דערזעהן דאס קליינע הויז העל בעלויכטען און א גע־מיש פון יונגע לוסטיגע קולות, לאבענדיג און זינגענדיג, האט זיך צוזאמען מיט דעם לבנה־ליכט צושאטען איבער'ן גאנצען טהאל.

איך בין ארויף דעם בערגעל און בין אריין אין „קלוב". דאס צימער איז געווען אנגעפילט מיט אן הונגעריגען עולם. דער קא־אפעראטיווער בופעט איז געווען בעלאגערט און דער פערקויפער, א יונגער־מאן מיט א פאאר ערנסטע מרה־שחורה'דיגע אויגען האט ניט שנעל גענוג געקענט דערלאנ־גען די פערלאנגטע לאקאמסטוועס: ברויט, טהיי און אראנזשען. די וואס האבען שוין איינגעהאנדעלט זייער וועטשערע, זיינען געזעסען אויף לאנגע בענק ארום די

װענד אַרער אַרום דעם גרויסען נאַקעטען טיש און האָבען געגעסען מיט אַזאַ יום־טוב'דיגער אויפגעראַמטקייט װי פאַר זיי װאָלטען געשטאַנען מעדני מלך.

איך האָב געפרעגט דעם שטילען פּועל ביים בופעט צי עס געפינען זיך אין בופעט נאָך אַנדערע מיני עסענװאַרג צו פערקויפען אחוץ טהיי, אַראַנזשען און ברויט.

— מיר האָבען — זאָגט ער — הערינג אויך אין זאַפּאַס. אָבער דאָס קען זיך ניט אָבי װער פערגינען.

— און פּוטער ? — פרעג איך װי אַן אמת'ער עם־הארץ.

— װעגען פּוטער געהען אַרום לעגענדעס...

אַ יונגער פּועל פון אַ יאָהר ניינצעהן, אַ שטאַרקער בחור מיט װעמען איך האָב זיך בעקענט אַ פּאָאַר טעג פריהער, דערזעהט מיך און קומט מיר דריקען די האַנד.

— גיט עפּעס אַן עצה װעגען אַפּעטיט.

— קאַליע געװאָרען ? — פרעג איך מיט גרויס רחמנות.

— װאָס מיר קאַליע ? — לאַכט ער מיט װייסע צייהן װאָס קענען, דאַכט זיך, צוקייען אַ פּאַדקאָװע — ער װאַקסט פון טאָג... אַמאָל איז אַ ברויטעל פאַר פינף מע־טעליק געװען גענוג. איצט װיל ער — מיינענדיג דעם זינדיגען אַפּעטיט — ניט אַנדערש װי אַ ברויטעל און אַ האַלב. דאָס מיינט אַ קימאַ־לן פון זיבעך־און־אַ־האַלב מע טעליקעס. און מעטעליקעס פערשטעהט איהר מיך איז ביי אַ פּועל אין ארץ ישראל אַן איידעלע זאַך...

אַ יונגער בחור'ל האָט אונטערדעסען אַראָפּגעשלונגען

זייז לעצטען ביסען און הויבט אז זינגען. דער עולם האלט אונטער און עס ווערט א זינגעריי און א פאטשעריי מיט די הענד:

ברוך אלהינו שבראנו לכבודו
ברוך אלהינו שבראנו לכבודו
אי לכ—בו—דו...
לאי—די—די, לאי—דא—דא,
לאי—די—די—דאם—דאם...

איך האב געקלערט וואס אז ערד וואלט פאסירט ווען איך האק זיי פלוצים איבער אין מיטען זינגען און איך לייען פאר ראזענפעלד'ם בעוואוסט ליעד:

„נאר ברויט מיט טהיי און ברויט מיט טהיי,
דאס איז א קעסט אז אך און וועה"...

זיי וואלטען דאך מיר אויף שטיקער צוריסען. דער פועל מיט'ן זינדיגען אפעטיט וואלט דאך מיר דער ערשטער געהייסען ארויסווארפען...

ווארום דער ברויט־מיט־טהיי עסער ווייס אז ער איז דער בויער און דער יורש פון לאנד...

אזוי לאנג ווי מע האט זיך געשפיעלט אין „ישוב", און עס איז א לוקסוס געווען, זיינען די פיינע בעלי־בתים געגוג געווען.אבער אז דער ישוב איז געווארען די ערנסטע גרויסע זאך פונ'ם פאלק, איז געקומען די רייה צו זיי, צו די ארבייטער...

דער פרדס און דער כרם איז נאך אלעמען דאך ניט קיין „סוועט־שאפ". דער בלאער הימעל און די זון דער־

לעגען מיט דער פולער האנד וואס דער „בועז" דערצאהלט ניט...

איבריגענס האט „בועז" אסך מקריב געווען און אסך געליטען צוליעב ארץ ישראל און איז צו איהר צוגעטהאן מיט אלע פעדעם פון זיין נשמה. און די שותפות'דיגע ליעבע צו לאנד און פאלק איז פיעל שטארקער און גרעסער ווי די חשבונות וואס מע האט מיט איינאנדער...

. . . .

דיין...

XLIV.

„התאחדות המושבות"

ווען די גרויסע שעה זיך נעהנט,
וועלען זיין געגרייט די חענד,
פעסט דער פוס אויף אונזער ערד,
קלאָר דאָס אויג און שאַרף די שווערד...

ווען דער כרם גרין מיט שטאַק,
ווען דער פרדס פול מיט סאַק,
ווען דאָס פעלד מיט קאָרן געל,
זאָגען אונז מיט שטומער קעהל: —

איהר געאַקערט און געגרייט,
איהר געפלאַנצט און איהר געזייחט,
אייער מיה און אייער ערד —
פריהער רידעל, איצטער שווערד...

איך בין מיטגעפאַהרען אין ראשון לציון מיט ס... און נאָך איינינע מיטגליעדער פון דעם רחובות'ער וועד, אויף אַ פערזאַמלונג פון די „התאחדות המושבות" (פערבאַנד פון די קאָלאָניעס), וועלכע האָט זיך ניט לאַנג צוריק גע־גרינדעט און פון וועלכער עס ווערען ערוואַרטעט אַסך פּראַקטישע אויפטהוען פאַר'ן ישוב.

די אסיפה איז געווען אין בית־עם, א הויכער ליכטי־גער זאאל מיט גרויסע פענסטער פון אלע זייטען.

עס זיינען געווען דעלעגאטען פון פתח תקוה, עקרון, גדרה, קסטיניה, באר יעקב, ואדי חנין, רחובות און אנ־דערע קאלאניעס.

דער גרעסטער טייל פון זיי זיינען געווען בעיאהרענטע מענשען, אייניגע אין גאנצען וויים. אלע איינגעווארצעל־טע תושבים אין ארץ ישראל, וואס האבען זייערע פראבע־יאהרען לאנג הינטער זיך, אלע פערטרעטער פון דעם געזונדען איינגעפונדעוועטען ישוב.

די זיצונג האט געדויערט א לאנגע צייט — מיט אייניגע אונטערברעכונגען ארום זעקס שעה. א סך זאכ־קענטניס און א סך פראקטישקייט איז ארויסגעוויזען גע־ווארען פון די וואס האבען זיך בעטייליגט אין דער פער־זאמלונג. דער אידישער קאפ האט זיך דא ארויסגעצייגט אין זיין גינסטיגסטען ליכט.

מ'האט ארומגערעדט פיעל וויכטיגע פראגעס. צווי־שען אנדערע זאכען, איז געווען אויף דער טאגעסארדנונג, דער פלאן ארויסצוגעבען א צייטונג וואס זאל זיין דער אפיציעלער ארגאן פון די קאלאניסטען, און זאל צושטעלען דעם קאלאניסט אחוץ נייעס און לעזע־שטאף אויך אלע נויטיגע ידיעות פאר אגריקולטור, פלאנטאציעס, פיה־צוכט א. א. וו.

די פראגע פון א פערזיכערונג־געזעלשאפט וואס זאל אסעקורירען בהמות — איז דיסקוטירט געווארען. דערביי האבען אייניגע דעלעגאטען ארויסגעוויזען א בעהאוועגט־

קייט אין דעם ענין וואָס מע וואָלט קוים געקענט ערוואַר־
טען פון מענשען וואָס האָבען דעם גרעסטען טייל פון זייער
לעבען פערבראַכט אין אַ קאָלאָניע, אין ארץ־ישראל.

מעהר פון אַלצדינג איז ארומגעשמועסט געוואָרען די
פראַגע ווי צו נייטראַליזירען די אַנטיסעמיטישע אַגיטאַציע
וואָס ווערט אָנגעפיהרט אין די אַראַבישע צייטונגען, און
איבערהויפּט ווי נעהנטער צו בעקענען די אידישע קאָלאָ־
ניסטען מיט דאָס וואָס זייערע אַראַבישע שכנים טראַכטען
און ריידען וועגען זיי.

עס בעט זיך ביי דער געלעגענהייט צו בעמערקען, אַז
די אונוויסענהייט פון די אידישע תושבים אין פּאַלעסטינא
בנוגע צו דעם אינערליכען לעבען און פּסיכאָלאָגיע פון די
אַראַבער, איז איינער פון די קראַנקסטע פּונקטען פון דעם
ישוב. קאָלאָניסטען וואָס וואוינען שוין אין ארץ־ישראל
צעהנדליגער יאָהרען, קענען בלויז גענוג אַראַביש זיך צו
קענען צוזאַמענריידען מיט זייער אַראַבישען „אַראַבאַדזשי״
אָדער זייערע אַראַבישע פעלד־אַרבייטער. פון שרייבען און
לעזען אַראַביש איז אָפּגערעדט.

קומט אַן אָפיציעלער בעפעהל פון דער רעגיערונג,
אָדער אַזוי אַן אַראַבישער דאָקומענט, איז אָפט ניטאָ אין
דער קאָלאָניע ווער עס זאָל עס קענען איבערלייענען. עס
זיינען געוועזען פאַלען וואו מע האָט זיך גע'חתמ'עט אויף
פּאַפּיערען אויף וועלכע מע וואָלט זיך בשום אופן ניט
גע'חתמ'עט ווען מע וואָלט געוואוסט וואָס דאָרט שטעהט,
און עס זיינען דערנאָך ארויסגעקומען גרויסע צרות.

די פענסטער זיינען געווען אָפען און די גאַנצע צייט וואָס די אסיפה האָט אָנגעהאַלטען, האָבען די פויגלעך ניט אויפגעהערט צו צווויטשערן פון אַלע זייטען. די צוויי־טשעריי איז געווען אַזוי הילכיג, אַז מע האָט אָפט ניט גע־קענט הערען גענוי וואָס עמיצער זאָגט.

פאַר דאָס וואָס איך האָב געטראַכט זיצענדיג צוויי־שען די פערזאַמעלטע, איז די לוסטיגע שטיפעריי פון די פויגלעך און די ליכטיגקייט פון דעם זאַאַל געווען דער פאַסיגסטער אַקאָמפּאַנימענט.

אָט פון אַזאַ קערפּערשאַפט — האָב איך צו זיך גע־זאָגט — וועט זיך מיט דער צייט אַרויסוויקלען די ערשטע געזונדע יאַדרע פון אַ אידישער אויטאָנאָמער בירגערשאַפט. נאָך דער צייט פון העלדישען פּיאָנערטום, וועט קו־מען אַ צייט פון מוטיגען, שטאָלצען בירגערטום, ווען די ווילהעלם טעללס ווערען געבאָרען...

די פּראָגראַם וואָס די „התאחדות המושבות" האָט זיך געשטעלט, איז זעהר אַ גרויסע און אומפאַסענדע: מע האָט געקאָנט לייכט זעהן אַז ניט אַלע מיטגלידער זיינען צופרי־דען, אַז די „התאחדות" זאָל זיך אָפּגעבען מיט אַנדערע זאַכען, אויסער אַגריקולטורעלע און עהנליכע אונמיטעל־באַרע בעדערפעניסען פון די קאָלאָניסטען.

איך האָב געקלערט, אַז אונטער דער פיהרונג פון אַ פּאָאַר ברייטזיניגע, פעהיגע און ענערגישע טהוער, וואָלט די אָרגאַניזאַציאָן מיט דער צייט געקענט ווערען די שטאַרק־סטע אין לאַנד. אויב עס דאַרף געמאַכט ווערען אַ ער־שטער פּרוב צו אָרגאַניזירען די פערשידענע עלעמענטען

פון ארץ ישראל אין איין מעכטיגען צוזאמענבאנד — און וועגען דעם קען דאך קיין חלוקי־דעות ניט זיין — איז אודאי דאס גלייכסטע, אז אנהויבען זאל מען מיט די קאָ־לאָניסטען, וועלכע זיינען מעהר אנגעבונדען צום לאנד ווי די שטעדטישע, און זיינען ממילא דער פונדאמענטאלסטער שיכט פון דעם ישוב־געביי.

אין פערלויף פון דער אסיפה בין איך ארויס אנקוקען די קאָלאָניע.

אן אלטער בכבוד'ער קאָלאָניסט, וואס האט אויס־געזעהן ווי א פוילישער שליאכציץ, האט מיך געפיהרט ווייזען דעם פארק. דער טויער פונ'ם פארק איז געוועזען פער־שלאָסען. ער ווערט בלויז געעפענט שבת. זעלטען ווען אן־דערוואַכען.

מיין פיהרער האט געשיקט נאָכ'ן שליסעל און האט מיך איינגעלאַדען אריינצוגעהן.

דער פארק האט מעהרערע אלעען פון פראכטיגע פאלם־בוימער, א חוץ פערשידענע זעלטענע טראפּישע ביי־מער. א טייל פון דעם פארק איז א ביארע וואס ברענגט דער קהל'שער קאסע פון דער קאָלאָניע א יעהרליכע הכנסה פון צעהן טויזענד פראנק.

די פאלמען האבען מיר פערשאפט א בעזונדערען נחת־רוח. איך פלעג אויפמערקזאם מאכען מיינע בעקאנטע אויף דעם פאקט וואס אין קיין אידישער קאָלאָניע וואס מיר איז אויסגעקומען צו זעהן, האב איך ניט געטראפען א פאלמבוים, די שעהנסטע ציערונג פון אריענטאלישע לאנד־

שאפטען. די אורזאך איז ניט געווען ווייט צו זוכען. פאל־מען פארדערען יאהרען, און די ערשטע וואס האבען זיך בע־זעצט אין די קאלאניעס, האבען פון אזעלכע לוקסוסען ווי פאלמען ניט געקענט טראכטען. געווען נויטיגערע זאכען צו בעזארגען און דרינגענדערע בעדערפענישען צופרי־דענצושטעלען.

אין ראשון לציון איז גלייך פון אנהויב קענטיג געווען עמיצער וואס האט געהאט אן אויג און א זין פאר שעהנ־קייט און קיין געלט האט ניט געפעהלט... דער באראן האט געגעבען מיט דער פולער האנד.

איצט שטעהען די פאלמען הויך און שטאלץ — א סימבאל פון פערגאנגענהייט און טראדיציע...

נאך אן אנדענק פון באראן האט ראשון לציון — די וויין־קעלערען, בלויז א טייל פון וועלכע דער קאלאניסטען־סינדיקאט געברויכט.

פאראן א מאשין צו מאכען אייז גענוג פאר א גאנצע מדינה און לסוף מוז זיך ראשון לציון אין גאנצען בעגעהן אהן אייז: די מאשין איז צו גרויס, לוינט זיך ניט זי צו בעטרייבען...

איך האב געזעהן ריעזיגע שטאהלענע רעדער און קעס־לען ווי זיי ראסטען אויף זייערע געשטעלען...

איין קעסעל, ווען ער איז אנגעקומען פון פראנקרייך, איז געווען צו האמעטנע גרויס. מען זאל איהם קע־נען אויף א בארקע אויפלאדען. האט מען איהם מיט האלץ ארומגעשלאגען און איהם געלאזט שווימען ביז צום ברעג.

און דערנאך האט עס טעג גענומען ביז מען האט איהם אויפ'ן ווייכען זאמדיגען וועג קיין ראשון לציון געבראכט...
איצט ראסט דער אייזערנער ריעז.
דידאזיגע ריעזיגקייט, געפלאנט פון פאריז ארויס, האט שיער ניט צודריקט דעם שוואכען ישוב...

צוריקפאהרענדיג פון ראשון לציון קיין רחובות האט עמיצער דערצעהלט, אז א קאמיסיע פון דער איטאליעני־שער רעגיערונג איז געקומען שטודירען די אידישע מע־טאדען פון קאלאניזאציאן, כדי זיי איינצופיהרען אין טריפאלי...
א בוקעט פאר אונזערע פיאנערען.

עס איז שוין געווען א שטיק אין דער נאכט און דער הימעל איז געווען לויטער שטערען.
ביי טאג הויערט די זונן פון פאלעסטינא איבער אלצ־דינג, און זויגט אריין אין זיך אלע געדאנקען און חלומות. זי ציהט זיי ארויס פון זייערע בעהעלטעניסען און זיי צו־רינען ווי נעבעל־שטרייפען אין איהר שימער... ערשט אין שטערען־ליכט קומען זיי צו זיך און ווערען ווידער פריי...
זאג איך צו זיך : די נביאים האבען געמוזט זעהן אלע זייערע זעהונגען ביי נאכט... ביי טאג איז ארץ ישראל צו העל...

XLV.

אין אַ ביאַרע

שושקען וואָרצלען צו דעם שטאַם:
טרינקען וועלען מיר א ים
פריה און שפעט און נאַכט און מאָרגען,
וואַסער־שפע צו בעזאָרגען...
וואו אַ שפריץ און וואו אַ טריף,
פון דער תויך און פון דער טיעף,
זופען וועלען מיר און נאַשען
און דערנאָך דעם בוים בעוואַשען,
וועט אַ ברכה זיין דערפון,
און דעם רעשט וועט טהאָן די זון...

שושקעט צו דעם שטאַם אַראַפ
פון דער הויך דער בוים: מיין קאָפ
איז פון שטראהלען אויסגעצוואָגען,
וועל איך שעהנע פרות טראָגען —
גרויס און רונד און פריש בעטהויט,
וויין דאָס האַרץ און גאָלד די הויט,
וועט מען זיי מיט שמחה פליקען,
וועט מען זיי אויף ימים שיקען,
איינס אין איינס געפאַקט געדיכט,
רויטע שטיקער זונענליכט...

ס'איז שבת אין דער פריה. דער בית־הספר איז צו־ געמאכט און אין דער קאלאניע איז נאך' שטילער ווי גע־ וועהנליך. פון דער שוהל אויפ'ן בארג קען מען הערען ווי דער בעל תפלה זינגט אוים „קדושה". די שמידארניע הינטער אונזער הויז איז צוגעמאכט, און די טהיר איז פער־ שפארט מיט א האלב־פארטיגען ראד. דער הינקעדיגער שמיעד האט זיך אויסגעפוצט אין זיין ווייסע אויסגענעהטע בלוזע, און לאזט זיך מיט זיין יונגער ווייב אוועק בעקוקען דעם קליינעם כרם אין וועלכען ער טהוט אריין אלץ וואס ער קען אפשפארען פון זיינע קליינע פערדיענסטען.

רופט מיך מיין שכן חאוואדזשא מוסאה אויף א שפא־ ציער צו זיין ביארע *). מיר געהען צווישען וויינגערט־ נער, געהען פארביי א אייקאליפטוס־וועלדעל און לאזען זיך איבער די פעלדער אראפ אין טהאל.

איך זוך מיינע ליעבלינגען, די געלע מארגעריטקעס און ווילדע רויטע מאהן־בלומען — ניטא מעהר קיין זכר פון זיי.

איצט איז די צייט פון מעהר ערנסטע זאכען ווי בלו־ מען. די מאנדלען צייטיגען זיך און די טרויבען פילען זיך אן מיט וויין — פליים און ארבייט זאלען זייער בע־ לוינונג קריגען...

מיר קומען צו דעם פרדס. אויסגעצויגען אויף דער

*) אראבישווארט פון „בי'אר" — ברונעם, צוליעב דעם ברונעם אדער ברכה (בירקע) וואס יעדער אראנזש־גארטען מוז האבען פאר בעוואסערונג.

הוילער ערד נעבען זיין הייזעל, שלאפט דער שומר, א הוי־
כער דארער גורדזשי, אין א לאנגען שווערען קאפטאן, מיט
לעדיגע און האלב־צוריסענע געוועהר־טעשקעלעד אויף דער
ברוסט און א שווארצע באראנקאווע היטעלע, כאטש די
זון ברענט ווי א פייער. נעבען זיינע בארוועסע פיס פינ־
טעלט מיט די אויגען אקעגען דער זון א גראער מאגערער
הונד, וואס זעהט אוים ווי א שאקאל.

דער שומר כאפט זיך אויף:

— שבת שלום! (שאבאט שאלאם)

— שבת שלום!

ס'איז היים, טראגט ער אונז ארוים א „איבריק" קאלטע
וואסער צום טרינקען.

מיר געהען שטיל דורך די רייהען פון די געדיכט־בע־
צווייגטע, נידעריגע אראנזש־בוימער. פון די טונקעל־גרי־
נע שירעמס פינקלען אין דער זון, בראנז־פארביגע האלב־
רייפע מאראנצען... דער פעסטער שטאם נעהמט אלע זיינע
כוחות צונויף צו טראגען אויף זיך די שווערע לאסט...

מוז מען אפט צו הילף קומען. די עשירות צו גרוים.
די צווייגען חלש'ען אראפ מיט זייער טייערער משא, מוז
מען זיי מיט שטאנגען אונטערלעהנען.

צווייגען, בלעטער, שטאם און פרוכטען אלע זיינען
פערנומען מיט איין זאך — וואקסען... די ווארצלען זויגען
און ציהען אריין דאס וואסער וואס די ברכה (בירקע) שיקט
זיי צו דורך אייזערנע רעהרען און ווילען נאך און נאך...

מיר שפּרייזען פון איין שורה צו א צווייטער. אומע־דום דיזעלביגע גערירכטע, פעסט־געבויטע טונקעל־ערנסטע בוימער, פערטהאַן בלויז אין איין זאך, אנשטרענגענדיג אלע כחות אויף איין ארבייט — וואקסען און ברענגען וואס מעהר שפע... גערען מיר צווישען זיי און זיי ווינקען מיט די גרינע קעפּ: —

— אסור להפסיק...

חאוואדזשא מוסאח קוקט אויף זיינע בוימער מיט ליעבשאפט.

— קומט איך וועל אייך די התחלה ווייזען...

ער געהט פאראויס און איך געה איהם נאך. מיר ריידען ניט א ווארט. מע קען נאך חס וחלילה די אראנזש־בוימער אין זייער ארבייט שטערען...

קומען מיר צום סאמע עק פון דער ביארע. דא איז די „שוהלע". דא האדעווען זיך די ריטלער פון זיסען ציט־ראן. א לא־יוצלח איז דער זיסער ציטראן, אבער פון איהם קומען די געשמאקע זאפטיגע מאראנצען ארויס...

פון דער „שוהלע" נעהמט מען דעם לא־יוצלח'דיגען האדעוואניק ארויס און מע פלאנצט איהם איין אין גוטער, רייכער ערד, און מע פילעוועט איהם און מע פאסט איהם אויף און אז ער האט ווארצלען געשלאגען און איז א תושב געווארען אין זייער נייער חיים, שניידט מען איהם די ברוסט אויף און מע שטעקט אהין אריין א „גרעף" פון מאראנצען... זויגט דער גרעף די זאפטען פון דעם טויגע־

ניכטס און שיסט ארויס א צווייגעל... מיינט דאס דאס ענד פון דעם זיסען ציטראן. האקט מען איהם אפ, איבער דעם נייעם מאראנצען־צווייגעל, וואקסט דער יורש און געדייהט און דער שטיעפ־טאטע איז פערגעסען...

שיסט דער ציטראן־שטאם פון אונטען ארויס ריט־לער. א זכרון כאטש וויל ער. האקט מען זיי ארונטער. א שאר די זאפט. דער מאראנצען־צווייג דארף יעדען טראפען האבען. איינעם נאר לאזט מען איבער. עס איז געזונד פאר'ן בוים. רופען די אראבער דאס איינציגע רי־טעל פון דעם פערוועזענעם ציטראן־בוים—„חיגזיר“ (חזיר).

פון דארט קומען מיר צו א ניי־געפלאנצטען פרדס פון אראנזשען און לעמאנען, וואס געהערט צו דעם ניו יארקער ציוניסט ל... חאוואדזשא מוסאה האט פאר איהם די ערד געקויפט און די בוימער געפלאנצט און איז טאקי אליין דער פערוואלטער איבער דער נייער ביארע.

אויב יא דאס אייגענטום פון אן אמעריקאנער, וויל איך האבען „באקשיש“ — א שטעקעל פון לעמאן־האלץ. חאוואדזשא מוסאה זאגט מיר צו. ער שמייכעלט: —

— אייערע אמעריקאנער האבען מזל. דער פרדס וואס איהר זעהט וועט אמאל זיין איינער פון די בעסטע וואס געפינען זיך אין רחובות...

מיר געהען ארויס פון דער ביארע. דער הימעל בלענדט

מיט זיין בלאקייט און די לאנדשאפט איז דיק בעשנייט מיט זונענשיין...

— איהר ווייסט — רופט זיך אפ מיין בעגלייטער — עס בענקט זיך ציימענוויז נאך שנעע... דער רוסישער פראסט און די ווייסע פעלדער קומען אפט צו חלום און די נשמה גאהרט נאך זיי... דא היע איז שטענדיג זומער, צו־מאל קיין רעכטער פריהלינג ניטא... ניטא די פרייד פון פריהלינג, אזוי ווי עס איז ניטא די פערצווייפלונג און דער טויט פון ווינטער...

XLVI.

פון דאנען און פון דארטען

ס'האט ניט לאנג גענומען דעם עולם אין דער קאלא־ניע אויסצוגעפינען, אז מיט יעדער פאסט קריגען מיר אריין גאנצע פעק אידישע צייטונגען פון אמעריקא. איז מען געקומען בעטען איך זאל געבען צו לייענען. לכתחלה האב איך זיך געקווייענקעלט. די ראליע פון א מיסיאנער פאר אידיש אין ארץ־ישראל איז ניט געווען לויט מיין גוסט... חוץ מזה האב איך ניט פערגונען דעם אלטען פ... מיט די גרויסע בלאע ברילען, אז זיין נביאות זאל מקוים ווערען. דער דאזיגער פ..., וואס איז מיר איבעריגענס געווען א גאנץ גוטער פריינד, האט א פאאר חדשים נאך מיין אנקומען אין רחובות, פאראויסגעזאגט אז איך וועל פער'אידיש'ען די גאנצע מושבה מיט א ש מ י י כ ע ל. אט דוקא דאס וואס איך ריים זיך ניט דעם פעלץ פאר „זרגונית", און בין כלומרשט א פריינד פון העברעאיש, האט ער בעטראכט פאר די גרעסטע סכנה...

אבער אז איך האב געזעהן ווי די בערג מיט צייטונ־גען ווערען גרעסער וואס א טאג און וואס אין זיי איינצו־וויקלען איז ניטא, האט מיין שטרענגקייט גענומען נאכ־

לאזען. דערצו נאך זיינען די וואס זיינען געקומען נאך ציימונגען אזוי צוגעשטאנען, אז מען האט געדארפט האבען א הארץ פון קיזעלשטיין זיי אבצוזאגען. האב איך אבגעוואשען מיינע הענד פון דער פעראנטווארטליכקייט. זאל געשעהן וואס ס'וועט געשעהן און זאל די עבירה פאלען אויף די רעדאקציעס, וואס שיקען מיר זייערע ציימונגען.

די ציימונגען פלעגען פערצוקערט ווערען. מען האט שוין אויף זיי געווארט מיט אונגעדולד און זיי פלעגען געהן פון האנד צו האנד. אייניגע האבען פאראויס בעשטעלט, איך זאל למען השם קיין אנדערען ניט געבען פריהער פון זיי.

בדעבד האט עס מיר הנאה געטהאן. אט — האב איך געקלערט — זאלען די רחובות'ער אידען וויסען וואס פאר א גרויסע שעהנע ליטעראטור מיר האבען אין אמע־ריקא אויפגעבויט.

שפעטער, אז מיינע קונדען האבען זיך אנגעהויבען נאכפרעגען אויף געוויסע נומערען, איז מיר א חשד איינ־געפאלען, און נאך א קורצער אויספארשונג האט זיך ארויסגעשטעלט, אז ניט־ווילענדיג און ניט־וויסענדיג האב איך געהאלפען פערשפרייטען אין וויטע לענדער דעם „פערלארענעם חתן" — „א ראמאן פון מארד און ליעבע, פון ניו יארקער לעבען".

צוגלייך מיט די אידישע ציימונגען האבען מיר אריינגעקראגען ענגלישע זשורנאלען, געגוג אויסצושטא־

טען אַ קליינע ביבליאָטעק. יעדער איינער פון אונזערע גוטע פריינד אין אַמעריקאַ, באשר הוא שם, האָט עס געהאַלטען פאַר אַ חוב קדוש אונז צושיקען איין אָדער מעהרערע וועכענטליכע אָדער מאָנאַטליכע זשורנאַלען. ס'פערשטעהט זיך, אַז יעדער פון זיי האָט אויסגעקליבען דעם זשורנאַל וואָס ער אַליין האָט פון איהם די פינגער געלעקט און ער האָט געוואָלט אַז מיר זאָלען אויך דערפון הנאה האָבען.

דער רעזולטאַט איז געווען, אַז אונז זיינען אָנגעקומען זשורנאַלען איבער ספּאָרט, איבער מעדיצין, איבער שאָך־שפּיעל און איבער וואָס איהר ווילט אַליין. אַז הומאָר און וויץ זיינען שטאַרק פערטראָטען צווישען מיינע פריינד אין אַמעריקאַ, האָט בעוויזען די גרויסע צאָהל קאָמישע זשורנאַלען און וויצבלעטער וואָס איך האָב געקראָגען.

אַ יונגער אַמעריקאַנער בחור פון ניו יאָרק, אַזוי ווי אַ פרומער איד פערפעהלט ניט תשליך, האָט ניט פערפעהלט יעדען חודש מיר צו שיקען אַ זשורנאַל פון „דעטעקטיוו סטאָרים". אַ צווייטער האָט געהאַט אַ חזקה אויף שיקען די „פאַני פּיידזשעס" (די קאָמישע אָפּטהיילונגען) פון אַלע זונטאָגדיגע ניו־יאָרקער צייטונ־גען.

. . . .

צו אונזער עמערסאָניסטישען פריינד מ... איז געקו־מען אַ גאַסט פון אַמעריקאַ — זיין ברודער פון פּענסיל־וויניאַ. דאָס איז דער בעל־הבית פונ'ם הויז וואו מיר וואוינען, און ער איז ממילא אונזערער אַ מחותן.

ער בעזוכט אונז יעדען טאג און אז ער קומט געהען מיר ארוים אין דעם ניי־געפלאנצטען פרדס, און אז מיר קומען פערביי א בוים נעהמט ער אן דעם שטאם אדער ער בויגט אראפ א צווייגעל, און גלעט עס מיט גרויס ליעבשאפט: זיינע פערטרעטער אין ארץ־ישראל. ווען נים די ווייב וואס האט זיך איינגעשפארט און זאגט, אז מען מוזווארטען ביז די קינדער וועלען דורכמאכען סקוהל, וואלט ער שוין לאנג דא היע געוועז מיט זיין פאמיליע.

ער שפירט צו אונז א בעזונדערע קרובה'שאפט ווייל מיר קענען יעדער טאג דורך אונזערע פענסטער זעהן זיינע ארץ־ישראל'דיגע בוימער. ער איז אונז מקנא... אין דעם פערוואָרפענעם שטעדטעל אין פענסילווייניא צווישען גויים, ציהט איהם דאס הארץ צו די דאזיגע בוימער און ער צעהלט די טעג און די וואכען, ביז די קינדער וועלען ענדיגען סקוהל.

שוין דאס צווייטע מאל וואס ער קומט בעקוקען זיין איינגענטום אין ארץ ישראל. אז ער קעהרט זיך אום פון זיין נסיעה און הויבט ווידער אן זיין וואכעדיג לעבען, לעבט ער אין דעם זכות פון די טעג וואס ער האט פער־בראכט אין פאלעסטינא, ביז די בענקעניש איז ווידער גובר און ער פאהרט ווידער זיך אנשעפען מיט ארץ־ישראל...

א גרויס געשעפט האט ער אויפגעבויט אין דעם שטעדטעל וואו ער וואוינט, א חשוב איז ער צווישען דער גוי'אישער בעפעלקערונג, און פון אנטיסעמיטיזם ווייס

מען דארט בכלל ניט. ער אבער פיהלט זיך דארט פרעמד און פרעמדער פון טאג צו טאג...

ער דערצעהלט מיר ווי נאך פון קינדרווייז אן איז ארץ־ישראל געווען דער מיטעלפונקט און דער מאגנעט פון אלע זיינע געדאנקען. שפעטער, אז דער גורל האט איהם געבראכט קיין אמעריקא, האט זיך דאס געפיהל פערשטארקט. אין די ערשטע יאהרען איז ער געווען א פעדלער, און אז ער פלעגט פאהרען אין זיין וועגעל פון איין דארף אין צווייטען, פלעגט ער אפלאזען די לייצעס. לאזען דעם פערד לאנגזאם בראדושען אין דעם ווייכען קויט און ער אליין פלעגט פערזינקען אין פינסטערע מחשבות... ער איז געווען א ציגיינער אהן א היים און אהן א לאנד... איז זיין אויג געפאלען אויף די שטיקער בלאטע וואס האבען זיך צונעקלעפט צו די שפאקען פון די רעדער, און ער האט געזאגט צו זיך: אט זיץ איך און האב געלט אין קעשענע, וואס איז מיינס, און סחורה אויפ׳ן וואגען וואס איז מיינע, און דער וואגען איז מיינער, און די רעדער זיינען מיינע, אבער דאס שטיקעל ערד וואס האט זיך צונעקלעפט צו דעם ראד איז ניט מיינס. דאס איז פרעמדע ערד מיט וועלכער איך געהער זיך גאר ניט אן.

— און אט דער בוים וואס איך האב ניט געפלאנצט און ניט געווען צומאל דערביי ווען ער איז געפלאנצט געווארען, ער איז מיינער אן אייגענער, און די ערד איז מיר א נאהענטע און רעדט מיר צום הארצען...

היינטיגס מאָל איז מיט איהם מיטגעקומען איינער פון זיינע גוי'אישע אַנגעשטעלטע אין דעם מעבעל־געשעפט, אַ מר. קונס, וואָס איהם האָט זיך שטאַרק פערגלוסט צו זעהן „דהי האַלי לענד”, אַ הויכער שטאַרקער יונג מיט שטרוי־העלע האָאר און גרויסע האַמעטנע הענד, וואָס רעדט זעהר ווענינ און איז קיינמאָל אין זיין לעבען ווייטער ווי פּיטסבורג ניט געפאָהרען. גענוג צו טהאָן אַ קוק אויף איהם, צו זעהן, אַז איהם איז דער יום־טוב שטאַרק נמאס געוואָרען און אַז איהם בענקט זיך נאָך דער „פאַרניטשור־סטאָר”...

מ... איז אַ קליינער און אַן אויסגעמאַגערטער, און גרייכט זיין בעגלייטער ניט העכער ווי ביז דער וועסט־קעשענע, אָבער דער הויכער קונס האַלט זיך אַן מ...'ן ווי אַ קראַנק קינד אַן דער מאַמע'ס פאַרטוך. ער האָט איהם מורא אָפּצולאָזען אויף אַ טריט. אָהן איהם פיהלט ער זיך ווי אַ פערלאָרענער.

זיין גאַנצער קומען אַהער איז קענטיג אַ מקח טעות, און מ... פערשילט זיך דאָס לעבען וואָס ער האָט איהם מיטגענומען. אין „דזשערוזאַלעם”, וואו די „לאַנדסלייט” זיינען געפאָהרען צוזאַמען און האָבען פערבראַכט אַ פּאָאר טעג, איז געווען גענוג פאַר ביידען. אין רחובות איז אויף דעם גוי אַ גאָט'ס רחמנות. ראשית זעהט עס לחלוטין ניט אויס ווי „דהי האַלי לענד”, און צווייטענס איז איהם פּשוט לאַנגווייליג.

אין דעם האָטעל וואו מ... האָט איהם איינגעקוואַרטירט פאַר דער צייט וואָס ער וועט בלייבען אין דער

קאלאניע, פערשטעהט מען ניט א ווארט ענגליש. קיין גרויסער בעל־דברן, ווי געזאגט, איז דער גוי ניט, און עס וואלט רעכט געווען ביי איהם אהן ריידען אויך. קומט אבער צום עסען ווערט ער אויסגעריסען.

א קרבן פון נייעם ישוב...

אז מ.. האט איהם דעם ערשטען מאל געבראכט צו פיהרען אין אונזער הויז, האט ער אפגעלעבט. ער איז געוואָרען רעדעוודיג און האט פון זיין ריידען הנאה געהאט, אזוי ווי מען האט הנאה קייענדיג א געשמאקען עסען, וואס מען האט שוין לאנג ניט געקראגען צו פער־זוכען.

מיר האבען איהם אנגעבאטען אלערליי צייטונגען און זשורנאלען צו לעזען, אבער לעזען איז קענטיג קיינמאל ניט געווען מר. קונס' שוואכקייט, האט ער זיי געבלעטערט פון יוצא וועגען און האט געווארט מיר זאלען זיך אפ־קעהרען, כדי ער זאל זיך קענען גוט אויסגעניצען. האט מיין קליינע טאכטער איהם צוגעטראגען א פאק מיט „פאני פייפערס” פון חדשים צוריק און דער גוי האט זיך ארויפגעוואָרפען אויף די „קאצעניאמער קידס” מיט א שמחה, אזוי ווי ער וואלט געפונען זיינעם א פערלאָרע־נעם ברודער. די נאזלעכער האבען זיך צושפרייט, די אויגען האבען געשיינט און ער האט אפגעלעבט...

. . . .

נעכטען אבענד בין איך מיט א בעקאנטען געגאנגען הערען קינות זאגען.

און עלטערער איד איז געזעסן נעבן עמוד אויף דער ערד, האט זיך שטארק געשאקעלט און געזאגט „איכה". ארום איהם זיינען געשטאנען א הויפען אינג־לער און האבען זיך צוגעהערט פון נייגעריגקייט וועגען... די ווייסע זקנים פון דער קאלאניע זיינען געזעסן אויף דער ערד און האבען, ווי פון יוצא וועגען, נאכגעזאגט דעם חזן מיט דעם סקארבאווען אומעדיגען נגון... קיין געוויין אדער קרעכץ האט זיך פון קיינעם ניט געהערט. די אינ־גערע קאלאניסטען זיינען געשטאנען אין רעדלעך אויף דער ברייטער וועראנדא פון דער שוהל און האבען געפלוי־דערט וועגען אלערליי זאכען, אדער שטילערהייד צוגע־קוקט ווי די לבנה קומט אן פון יבנה און בעשימערט די גערטנער און פרדסים ארום דער קאלאניע...

וועט מסתמא קומען א צייט ווען דער נייגטער טאג פון אב וועט זיין א גרויסער יום־טוב און אידישע טעכטער וועלען טאנצען אין די וויינגערטנער און זיך חנ'דלען מיט אידישע בחורים...

דערווייל איז דער איבערגאנג... די קינות האבען זייער גלות־חן פערלארען, און דאס נייע ליעד ווערט ערשט געשאפען. דער גראער בין־השמשות פון ערב־צוקונפט...

זיינען מיר אוועק צו די תימנים. מיר האבען בעזוכט דריי פערשיידענע מנינים. אין אלע האט זיך געשפירט דער אמת'ער אנגעוועהטאגטער תשעה באב. דער גאנ־צער עולם האט געזאגט איכה מיט א וויינענדיגען נגון. און א סוף האבען טהרערען פערגאסען...

דרויסען ארום די טהירען און די פענסטער פון די שוהלבלעך, זיינען געזעסען תימנ'ישע ווייבער... איינע האט ביטער געשלוכצט. איין גאט ווייס צי איבער דעם חורבן, אדער וויל דער מאן האט זי אויסגעביטען אויף אן אינגערע...

צוריקגעהענדיג האבען מיר געזעהן א הויפען תימנים געהענדיג שטיל און האסטיג פערביי דעם אליוועך־וועלדעל.

דאס איז געווען א לויה פון א קליין קינד. איינער האט געטראגען דעם קליינצינקען בר־מנן איינגעוויקעלט אין תכריכים אויף די הענד, די איבעריגע האבען געטראגען ברעטלעך, א גראבאייזען און אנדערע קברנ'ישע כלי מכשירין.

זיי האבען אונז אריבערגעיאגט און זיינען לויפענדיג אוועק אין דער ריכטונג פון דעם בית־עולם. הינטער זיי זיינען נאכגעלאפען זייערע משונה־לאנגע שאטענס...

XLVII.

טרויבענצייט

די נאַפּט־קעסטלעך אויף די טרעפּלעך פון פּאַדוא׳ס בשמים־קראָם זיינען ליידיג און פערלאָזען. ניטאָ ווער עס זאָל זיצען אויף זיי און שמועסען פּאָליטיק, אָדער בערײדען דעם ועד המושבה, אָדער זיך וויצלען גלאַט אַזוי אין דער וועלט אריין. אין דער קאָלאָניע געהט איצט אַ סדרה מאַנדלען. אַלע זיינען פערנומען מיט מאַנדלען און דער אָרעמער פּאַדוא, וועגענדיג אַ פונט רייז, קלערט ווען וועט ער אַליין זיך דערשלאָגען צו עפּעס אַ שטיקעל גאָרטען אָדער כרם, און פּטור ווערען פון דער קרעמעריי:

נאָך די מאַנדלען וועלען קומען די טרויבען, און די מיה און די וואַרטעניס פון אַ גאַנץ יאָהר וועט בעצאָהלט ווערען מיט גאָט׳ס ברכה... וויפיעל נעכט האָט מען זיך אויפגעכאַפּט אין מיטען פון אַ שטורעם און געציטערט פאַר די ווייסע צאַרטע קווייטען... דערנאָך האָט מען פאַר׳ן האָגעל מורא געהאַט און פאַר אַ צו שטאַרקען רעגען. די אַנגסטען זיינען געענדיגט, און אַ גערעטעניס איז היינטיגס יאָהר, רודעלט זיך פרעהליך אין דער מושבה ווי פאַר אַ גרויסען יום־טוב.

אראפגעקליבען די מאנדלען פון די בוימער, האט מען זיי אין גרויסע זעק געבראכט צופיהרען, און אויף די געהעפטען אנגעלעגט:

און איין פריהמארגען זיינען דריי טויזענד אראבער, קליינע און גרויסע, בעפאלען ווי די היישעריקען די רוהיגע קאלאניע און האבען זיך צושפרייט איבער די הויפען, און האבען בעלאגערט די טהירען פון די קאלאניסטען. דאס איז מען געקומען זיך פערדינגען צו שיילען די מאנדלען.

די מעהרסטע זיינען געווען קליינע קינדער און פרויען. פערהונגערטע און האלב־נאקעטע זיינען זיי געקומען פון נאהנטע און פון וויטע דערפער, צו פערדיענען ווער פינף, ווער צעהן מעטעליק א טאג, אחוץ וואס מען וועט פאר איין גאנג זיך אנעסען מיט מאנדלען, א לאקאמסטווע וואס מען זעהט אין דעם אראבישען דארף ניט אן.

אז ערד פופציג אראבער און קליינע אראבערלעך זיצען אויף דער ערד אין חוואדזשא מוסאה'ס הויף, אונ־טער דעם ברייטען אייקאליפט, ארום א בערגעל מאנדלען, און שיילען מיט די שווארצע נעגעלדיגע הענט און מעהר נאך מיט די שארפע ווייסע צייהן. אזוי שנעל ווי איינער האט א פולען נאפט־בלעך, ברענגט ער איהם צו טראגען צום אויפזעהער. ווערט א קריעגעריי וועגען ווערד: דער אויפזעהער טענה'ט אז ער איז ניט גרויס גענוג, און די אראבקע שווערט מיט שבועי־שבועות אז זי האט געפאקט און געפאקט און עס געהט ניט מעהר. געווארען איינינ, שיט די שיילערקע אוים די מאנדלען אין א הויפען נעבען

חויז. מ̄יינט עס פינף מעטעליק. דאס איז שוין אזא מקח, פינף מעטעליק פאר א נאפט־בלעך:

דערווייל האלט עמיצער אז אויג אויף די שיילערס, זיי זאלען ניט עסען מעהר ווי זיי שיילען. אז מען פער־קוקט זיך א רגע, פאקען זיי אין די באקען ווי נאך א תענית. פאר אזא זאך ווי איבערעסען וועט זיך אן אראבער ניט אפשטעלען. איבערינגעגס מאכט זיך זעלטען א געלעגענ־הייט צו עסען ביז זאט, ניט נאר מאנדלען, נאר אפילו טרוקענע „פיטע".

איך בעמערק צווישען די פערקויטיגטע מיאוס'ע אראבקעס איינע מיט א ווייסען פנים און בלאנדע האר. די שטריכען איידעל און אריסטאקראטיש און דער גאנצער אויסדרוק גאר ניט פעלאכיש. גאט ווייס ווען דאס בלוט פון אן איפראנדזשי האט זיך אין דער אראבישער טהרת המשפחה אריינגע'גנב'עט? אפשר א ריטער אין דער צייט פון די קרייץ־צוגען?...

צווישען די קליינע אראבישע אינגלעך זיצט דער אלטער אבדאללאה, וואס זיינע קינבאקען טרייסלען זיך איהם פון זקנה. ער איז הונדערט און דריי יאהר אלט און געדענקט נאך איבראהים פאשא, ווען ער האט דורכ־מארשירט פאלעסטינא. אן עלטער האט ער זעהר ניט קיין גוטע. זיין זוהן וואס איז זיין מפרנס, שלאגט איהם פון צייט צו צייט.

דער אלטער זיצט נעבען א זאק מאנדלען און רייסט זיך ארום מיט'ן צעהן יעהריגען סאאיד איבער אן אבגע־

שיילטער מאנדעל וואס דער קליינער האט ארויסגע־
גנב'עט פון אונטער זיינע איינגעטריקענטע הענד. ביידע
שרייען און זידלען זיך אזוי ווי זיי וואלטען זיין אין
גלייכע יאהרען.

איך מאך אבדוללאה'ן א פארשלאג ער זאל זיך
לאזען פאטאגראפירען.

— טאיב, חווארדושאה! — נאר ער וויל „באקשיש",
א ניט וועט פון דעם עסק ניט ווערען.

איך באט אן א מעטעליק, פאראויס בעצאהלט.

ער שאקעלט מיט'ן קאפ. עס איז ווערטה צוויי
מעטעליק. פאר ווייניגער קען ער עס ניט טהאן.

איך צאהל אפ די צוויי מעטעליק און היים איהם זיך
אוועקשטעלען.

די אראבישע קליינוואַרג ווארפען זיך אן דער ערד
פאר געלעכטער, ווען איך שטעל אן דעם קאראק, אבער
אבדאללאה שטעהט ווי א סאלדאט, די הענד אראפגעלאזט
ביי די זייטען און אחוץ וואס די הונדערט און דריי־יעהריגע
קינבאקען הויבען זיך ארויף און ארונטער, שטעהט ער ווי
א פערגליווערטער.

אונזער שכן דער הינקעדיגער שמיעד איז געווען
איינער פון די עשרה ראשונים, אראפצופלייבען זיינע
מאנדלען. „זיינע מאנדלען" האט געמיינט ניט מעהר און
ניט ווייניגער ווי איין זאק, פון די פאר בוימער וואס ער
האט ערגעץ וואו אויף זיין כרם געהאט. דעם זאק האט
מען אויסגעשאטען צווישען די צובראכענע וועגען און

אקעראייזענס וואס ליגען אנגעוואלגערט ארום דער שמי־דארניע, און ער מיט דער ווייב,ביידע שטאלץ און אויפגעראמט אזוי ווי אויף אן ערשטער שמחה, זיינען געזעסען א גאנצען טאג און האבען געשיילט די מאנדלען; זיי האבען זיך ניט געאיילט און האבען קענטיג געוואלט פערציהען דעם נחת וואס לענגער.

קעגען אבענד ברענגט ער אונז צוטראגען א ליימענעם טאפ פול מיט אפגעשיילטע מאנדלען: —

— נאט פערזוכט די ב ע ס ט ע מאנדלען אין דער קאלאניע...

פאר די קליינוואַרג פון דער קאלאניע איז איצט אן אמת'ער יום־טוב. מיין קליינע טאכטער האט בשותפות מיט חוואדזשאה מוסאה'ס מיידעלע אפגעשיילט א גאנצען בלעך מאנדלען, פאר וועלכען מען האט זיי תיכף בעצאהלט אין מזומן — פינף מעטעליק — צו צוויי און א האלב מעטעליק. איז זייער שמחה ניט געווען צו בעשרייבען...

איידער די אפגעשיילטע מאנדלען זיינען נאך טרוקען געווארען, און ווען דער שארפער זים־זויערער ריח פון די אנגעווארפענע הויפענס מאנדעל־שאלעכצען האט נאך געקיצעלט די נאז — האט זיך אנגעהויבען דער וואנדאזש.

פון פריה בעגינען שניידט מען אויף די כרמים די שווערע בינטלעך און מען לעגט זיי אן אין גרויסע טיעפע קוישען, און ביינאכט קומען קאראוואנעס קעמלען און פיהרען די גרויסע אנגעלאדענע קוישען אין די קעלטערען

פון „ראשון לציון", וואו די וויין־פרעסען ארבייטען טאָג ווי נאַכט און קענען מיט דער שפּע ניט פאַרטיג ווערען.

ניט אַלע טרויבען ווערען געפיהרט אַזש קיין „ראשון לציון". אַ טייל ווערט צוגענומען אין דעם קליינעם „יקב" וואָס די „אגודת הכורמים" האָט אין רחובות גופא.

טיעף אין דער נאַכט הער איך אין דער פינסטערניש פון מיין צימער, דאָס לאַנגזאַמע ריטהמישע קלאַפּען פון דעם מאָטאָר און קען דאַכט זיך זעהן ווי דאָס רויטע בלוט פון די וויינטרויבען צאַפּט זיך אין די קובלען אריין... פון דער וויט דערטראָגט זיך מאָט דאָס קלינגען פון די קעמלען אויף דעם וועג צו די וויינפּרעסען, און אין די חלומות שפּינט זיך דאָס ליעד פון גערעטענים...

מיר אויך, ניט צו פערזינדיגען, האָבען אין אַ ווינקעל פון אונזער פּרדס שעהנע עטליכע בייטען מיט וויינשטאָקען. אויף די וויינשטאָקען האָבען מיר געדופעט פון דעם ערשטען טאָג וואָס מיר האָבען אריינגעצויגען אין אונזער דירה. ווען מיר, הייסט עס, מיט טרויבען זיין פערזאָרגט און ניט דאַרפען אַנקומען קויפען, וואָס דאָס איז אין דער קאָלאָניע ניט קיין גרינגע זאַך. די אייגענטימער פון די כרמים ווילען בשום אופן ניט פערקויפען קיין טרויבען אין דער מושבה. מען קען זיי ניט פערדענקען. געווען איינער וואָס האָט זיך געקוואַפּעט אויף אַזעלכע קונדען, וועט ער שוין פערזאָגען אַ צעהנטען. די טרויבען האָט מען איהם צוכאַפּט פון די הענד, ניט בעוויזען פאַר־טיג ווערען איז שוין געווען אַ קונה. אָבער אַזוי ווי

געגומען האבען אלע אויף בארג — אין דער קאלאניע קויפען אלע אויף בארג — און געהן מאגען פאר א קערבעל טרויבען איז עפעס געווען ניט געוויסענהאפט, — איז דער קאלאניסט שיער ניט פעראומגליקט געווארען.

ווי געזאגט, האבען מיר אויך געהאט א שטיקעל כרם. אבער א דאנק בעני'ן און די שאקאלען האבען מיר פון די טרויבען אפילו צו פערזוכען ניט געקראגען.

בעני איז א בחור פון א יאהר אכצעהן מיט א פער־שמירטען פנים, וואס געהט אפגעריסען און אפגעשליסען, אין גרויסע אפענע שיך, פון וועלכע עס שטעקען ארויס אומגעלומפערטע פינגער. ווי אפט זיין משפחה זאל איהם ניט בעקליידען אין נייע מלבושים, האט ער אויף מארגען ווידער ניט א גאנצען פאדעם אויפ'ן לייב: ער חבר'ט זיך געוועהנליך מיט די קליינע קינדער פון דער קאלאניע, און האלט זיך אויף זעהר פיעל אין אונזער הויף ארום דער קוזניע. ער העלפט דעם הינקעדיגען צוהאלטען דעם וואגען ווען מען דארף א ראד ארויפלעגען, געהט פאר זיין ווייב אין שליחות, און איז ביי איהם א גאנצער בן־בית. בעני איז שטענדיג הונגעריג און האט משונה ליעב מאנדלען און „מישמיש", ווען זיי זיינען נאך הארט ווי שטיין. זויערע וויינטרויבען זיינען ביי איהם דער בעסטער מאכל, און אין אונזער פרדס האט ער הפנים געפונען די זויערסטע פון גאנץ רחובות.

די פארטיגע טרויבען עסען אויף ביינאכט די שאקא־לען; זיי גנב'ענען זיך צו סאמע אונטער'ן פענסטער, און קלייבען אוים די רויטסטע און די זאפטיגסטע. וואלטען

זיי כאַטש מאַכען זייער „עקספּראָפּריאַציע" שטילערהייד. האָבען זיי אָבער אַזאַ מיאוס'ע טבע, אַז ווען זיי לאָזען זיך וואוילגעהן אויף פרעמדען האָב און גוטס, לאָזען זיי אַרויס אַזעלכע ביטערע יללות, אַזוי ווי זיי קומט נאָך אויס־צאַהלען...

ליעד פון די כרמים

בעל־הבית:

רייכע עדעלשטיינער
איינס פון צווייטען רײנער,
מיט'ן טהוי בעגינען,
וועלען מיר געפינען.
שניידען וועט דער מעסער,
דריקען וועט דער פּרעסער,
וועלען מיט רובינען
פולע פעסער רינען..
פעסער מיט רובינען
טונען מיט בורשטינען
וועט מען אין דער ווייטען
אונז אויף גאָלד פערבייטען...

בחורים:

ווען אין בעכער זיינען
איינגעשענקט די ווײנען,

פרייד פאר גאט און מענשען —
וועט אונז יעדער בענשען...

וויינען זים און טונקעל —
שווארצער אויגענפונקעל
צווישען לאנגע ברעמען,
ווען זיך מיידלעך שעהמען...

לויפען אום קארעלען
אויף דעם ווייך דעם העלען —
מיידעלשער געלעכטער
לויפענדיג פון וועכטער...

מ י י ד ל ע ך:

צונגען אפגעבונדען
אויגען אנגעצונדען —
וועט פאר די געטראנקען,
יעדער אונז בעדאנקען...

וויינען ווילד און גלוטיג —
יונגען פייער-בלוטיג...
קושען לויטער פלאמען,
ווייסען ניט קיין צאהמען...
וויינען שארף און בייסיג —
יונגען פלינק און פלייסיג...

בייסען אויפ׳ן נאַקען,
זויגען אוים די באַקען...

א ל ע:
זינגען מיר ביים קלייבען,
וועט דאָס ליעד פערבלייבען
אינ׳ם טרויב, צוזאַמען
מיט די זיסע טעמ׳ען...

וועט מען אונזער זינגען
מיט׳ן וויין פערשלינגען,
וועט עס פון די קעהלען
צו די ליפּען קוועלען...

זינגען וועלען מענער,
שטראַהלען אין די טענער...
שמאַכטען וועלען פרויען,
אין די אויגען טהויען...